

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ
УКРАЇНИ**

На правах рукопису

ГРЕЧАНЮК СЕРГІЙ КОСТЯНТИНОВИЧ

УДК – 342.951+343.81

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ТА
НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ**

Спеціальність 12.00.07. – теорія управління; адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник –
кандидат юридичних наук, доцент
Усенко Володимир Фадейович

Ірпінь – 2006

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	
1.1. Стан наукової розробки проблеми, характеристика наукових джерел та нормативно-правового регулювання.....	14
1.2. Методологічні засади дослідження.....	30
1.3. Теоретичні управлінські та правові основи взаємодії кримінально-виконавчих установ України з державними органами та недержавними організаціями.....	43
1.4. Організаційні аспекти карально-виховного процесу в кримінально-виконавчих установах та роль державних і недержавних інституцій в його належному забезпеченні.....	63
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ.....	
2.1. Взаємодія кримінально-виконавчих установ з правоохоронними органами.....	88
2.2. Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними інституціями з метою забезпечення постпенітенціарної адаптації засуджених.....	108
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ З НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.....	
3.1. Теоретичні засади взаємодії кримінально-виконавчих	126

установ з недержавними організаціями.....	126
3.2. Формування системи вимог до недержавної організації як суб'єкта взаємодії з кримінально-виконавчими установами.....	147
3.3. Формування правової бази для реформування підприємницької діяльності кримінально-виконавчих установ.....	158
ВИСНОВКИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	192
ДОДАТКИ.....	230

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Утворення незалежної України та становлення її як демократичної, правової, соціальної держави стало результатом втілення багатотрітійкових прагнень і сподівань українського народу. Подальший державний розвиток обумовлює необхідність удосконалення державної політики у сфері діяльності правоохоронних органів. Існування кримінально-виконавчої системи – це невід’ємна складова системи діяльності держави в сфері боротьби із злочинністю. Проте нині, за своєю організацією та діяльністю, установи та органи кримінально-виконавчої системи не в повній мірі відповідають тій соціально-політичній, економічній та криміногенній ситуації, що склалася в Україні.

Існуючий комплекс проблем діяльності кримінально-виконавчих установ України певною мірою обумовлений недостатньою науковою розробкою з позицій теорії управління та адміністративного права.

Реформування організаційно-правових засад діяльності кримінально-виконавчих установ, вдосконалення управлінських структур, обумовлює необхідність активізації їхньої взаємодії з державними та недержавними інституціями, активнішої участі в процесі виконання покарання інститутів громадянського суспільства.

Різні аспекти діяльності кримінально-виконавчих установ розглядали О.М. Джужа, Р.А. Калюжний, В.А. Львовчкін, О.Б. Пташинський, Г.О. Радов, О.В. Романенко, І.С. Сергеев, А.Х. Степанюк, В.М. Трубніков, С.Я. Фаренюк та інші. Питання управління означеними установами в сучасній науці розглядали А.О. Галай, О.Г. Гамалій, М.І. Немченко, В.П. Петков, С.М. Петров.

Прагнення України стати активним учасником європейського життя та приєднання до Євросоюзу вимагає подальшого глибинного реформування та удосконалення пенітенціарної системи, що повинно призвести до запровадження в Україні європейських стандартів відносин у сфері організації та управління

пенітенціарними закладами. Отже, актуальність дисертаційного дослідження зумовлена: по-перше, необхідністю глибокого аналізу основних положень чинного законодавства щодо взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними інституціями, виявлення проблемних та недостатньо врегульованих питань правового та організаційно-управлінського забезпечення такої взаємодії; по-друге, нагальністю проблеми ґрунтовного вивчення практики вирішення питань реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань; по-третє, недостатністю теоретичних напрацювань щодо організації ефективної взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями, спрямованої на досягнення цілей покарання, та її управлінських основ; по-четверте, потребою удосконалення нормативного регулювання взаємодії кримінально-виконавчих установ та інших правоохоронних органів, а також формування системи вимог до неурядової організації як суб'єкта взаємодії з означеними установами; по-п'яте, необхідністю зміни стереотипів щодо виробничої діяльності підприємств установ кримінально-виконавчої системи та вивчення можливості запровадження підприємницької діяльності засуджених; по-шосте, необхідністю розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення практичної діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ щодо організації взаємодії цих установ з державними та недержавними інституціями.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена Вченою Радою Національної академії державної податкової служби України 24 лютого 2005 року (Протокол №6). Обрана тема дослідження безпосередньо пов'язана із виконанням завдань Указу Президента України від 17 травня 2001 року №325/2001 “Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади”; Концепції адміністративної реформи в Україні (Указ Президента України №810 від 22.07.1998р.) і Програми подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки (Постанова Кабінету Міністрів України №167 від 15.02.2002р.). Дисертаційна робота здійснена в

межах програми наукових досліджень Національної академії ДПС України та комплексного наукового проекту “Відповідальність за правопорушення” (номер державної реєстрації 0102U000477), а також відповідно до теми кафедрального дослідження “Організаційно-правові аспекти правоохоронної діяльності в сфері оподаткування” (номер державної реєстрації 0105U000657).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу вітчизняного законодавства, а також положень міжнародних документів у пенітенціарній сфері та у сфері захисту прав людини, їх застосування у практичній діяльності спеціальних установ по виконанню кримінального покарання у виді позбавлення волі, розкрити організаційно-правові та управлінські засади й особливості організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями і виробити пропозиції щодо їх удосконалення.

Для досягнення поставленої мети автором були сформульовані та поставлені такі основні дослідницькі завдання:

- провести аналіз стану наукової розробки проблеми;
- проаналізувати методологічні засади дослідження;
- дослідити теоретичні засади організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та неурядовими інституціями;
- дати визначення поняття "взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями", а також "управління взаємодією кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями" з точки зору науки управління та адміністративного права;
- визначити загальні засади карально-виховного процесу в кримінально-виконавчих установах і значення взаємодії з державними та неурядовими інституціями для його ефективної організації;
- проаналізувати як об'єкт наукового дослідження діяльність основного організатора виховно-виправного процесу – начальника відділення соціально-

психологічної служби, не тільки як організатора виховання засуджених, але й управлінця;

- дослідити організаційно-правові засади взаємодії персоналу кримінально-виконавчих установ з правоохоронними органами;

- дослідити взаємодію персоналу кримінально-виконавчих установ з відповідними державними службами з метою поступенітенціарного влаштування та адаптації засуджених;

- проаналізувати теоретичні та практичні засади організації, управління та правового регулювання взаємодії кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями;

- сформулювати цілісну систему вимог до неурядової організації як суб'єкта взаємодії з кримінально-виконавчими установами;

- дослідити та зробити акцент на необхідності новітніх форм взаємодії кримінально-виконавчих установ з громадськими правозахисними організаціями, релігійними організаціями, засобами масової інформації, а також запропонувати шляхи удосконалення такої взаємодії;

- дослідити сучасний стан виробничої діяльності, а також розкрити організаційні аспекти можливості запровадження підприємницької діяльності засуджених;

- підсумковим завданням дисертаційного дослідження є підготовка пропозицій для належного організаційно-правового забезпечення взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та неурядовими організаціями, внесення змін і доповнень до чинного кримінально-виконавчого та адміністративного законодавства та інших нормативно-правових актів України.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають під час організації персоналом кримінально-виконавчих установ взаємодії з державними органами та недержавними організаціями, здійснення персоналом кримінально-виконавчих установ виправного процесу, спрямованого на досягнення мети

виконання кримінальних покарань, а також інші відносини, що виникають під час взаємодії між означеними суб'єктами.

Предметом дослідження є норми права, які регулюють організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями, процес відбування покарання у виді позбавлення волі, а також практика їхнього застосування.

Методи дослідження. Для вирішення завдань дослідження в роботі використовується комплекс методів наукового пізнання: системний метод; історико-правовий метод; формально-юридичний метод; порівняльно-правовий метод; системно-функціональний метод; конкретно-соціологічний метод; статистичний метод; метод спостереження; аналіз службової документації; метод експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів. Дане дисертаційне дослідження є одним із перших у вітчизняній правовій науці досліджень організаційно-правових засад взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та неурядовими інституціями в умовах незалежної демократичної правової держави.

Автор особисто запропонував нові положення, які сформульовані та обґрунтовані в результаті проведеного дисертаційного дослідження. Зокрема, основні з них такі:

1. Нині напрацювання і положення адміністративно-правової науки, науки управління, кримінально-виконавчої науки в контексті організації процесу виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі спеціальними установами не є ефективними.

2. Організація взаємодії означених установ з державними органами та неурядовими організаціями не врегульована належним чином.

3. *Уперше* з точки зору теорії управління та адміністративного права проаналізовано та обґрунтовано наукове поняття "взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями". На основі цього поняття було виокремлено також поняття "управління

взаємодією кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями”.

4. *Уперше* в правничому дослідженні опрацьовані організаційні засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з неурядовими організаціями. Розроблено систему вимог до неурядової організації як суб'єкта взаємодії. Зроблено декілька принципових висновків та пропозицій щодо удосконалення процесу співпраці означених установ з неурядовими організаціями.

5. *Вперше в дисертаційному дослідженні в Україні* розкрита можливість запровадження підприємницької діяльності засуджених до позбавлення волі та визначено організаційні аспекти цієї діяльності. На підставі дослідження розроблено проект відомчого нормативного акту щодо можливості підприємницької діяльності засуджених.

6. *Уперше* в дисертаційному дослідженні, діяльність основної ланки організації виховно-виправного процесу – співробітників соціально-психологічної служби була досліджена з позиції науки управління.

7. *Дістало подальшого розвитку* визначення цілей та завдань діяльності кримінально-виконавчих установ.

8. *Дістав подальшого розвитку* розгляд взаємодії кримінально-виконавчих установ з правоохоронними органами. Обґрунтована необхідність оновлення відповідного міжвідомчого регулювання взаємодії означених установ з правоохоронними органами, а також належне забезпечення такої взаємодії у положеннях проекту Закону України “Про організацію взаємодії правоохоронних органів України у боротьбі зі злочинністю”.

9. Додатково розглянуті та вироблені пропозиції щодо покращання організації планування діяльності підрозділів кримінально-виконавчих установ в контексті необхідності організації взаємодії з державними та неурядовими організаціями.

10. *Обґрунтовано* необхідність внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України, потребу розробки і прийняття відповідних нормативних актів, які забезпечують нормальне функціонування закладів постпенітенціарної

допомоги, а також необхідність внесення доповнень до Постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2004 р. N 1133 “Про затвердження Державної програми соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі на 2004–2006 рік”.

11. *Обґрунтована* необхідність внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України, зокрема щодо розширення прав засуджених для можливості здобуття освіти за допомогою дистанційних форм навчання та деяких інших аспектів.

У роботі дисертант керувався необхідністю відходу від стереотипів у вирішенні питання діяльності кримінально-виконавчих установ в Україні.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції, які містяться в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані:

– при формуванні концепції подальшого реформування системи правоохоронних органів України та її складових;

– у нормотворчій роботі – для удосконалення нормативно-правових актів, які регулюють діяльність кримінально-виконавчих установ та інших правоохоронних органів, неурядових організацій в контексті налагодження їх спільної діяльності. Окремі положення та пропозиції дисертаційного дослідження щодо Закону України “Про державну кримінально-виконавчу службу” обговорені на засіданнях циклу кримінально-правових дисциплін Чернігівського юридичного коледжу Державного департаменту України з питань виконання покарань і направлені до Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Дисертант використовував матеріали дисертації у обговоренні Концепції соціального партнерства громадських організацій та органів і установ виконання покарань, проекту Концепції державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (Круглий стіл 17.06.2005 року „Досвід партнерства громадських організацій та державних структур у реалізації реформи кримінально-виконавчої системи України”) тощо;

– з науково-дослідною метою – для проведення подальших досліджень взаємин персоналу кримінально-виконавчих установ з державними та неурядовими інституціями;

– при організації практики виконання кримінальних покарань у виді позбавлення волі використання результатів дослідження дозволить підвищити ефективність діяльності кримінально-виконавчих установ;

– у навчальному процесі — результати дисертаційного дослідження використовуються в Чернігівському юридичному коледжі Державного департаменту України з питань виконання покарань, Українсько-Російському інституті (філії) Московського державного відкритого університету при викладанні курсу "Адміністративне право України", спецкурсів, присвячених проблемам діяльності правоохоронних органів, курсів "Судові та правоохоронні органи", "Кримінально-виконавче право", "Криминологія", а також у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю дисертанта.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедр теорії права та держави, кримінального права та кримінального процесу Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету, кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національної академії державної податкової служби України.

Доповідалися:

– на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Київського юридичного інституту МВС України (14.05.2004р., "Правоохоронна діяльність: теорія, практика навчання", м. Київ; 14.05.2005р., "Правоохоронна діяльність: теорія, практика навчання", м. Київ);

– на III науково-практичній міжвузівській конференції "Історико-правові та соціально-економічні аспекти розвитку суспільства" (15.05.2004р., Українсько-Російський інститут (філія) МДВУ, м. Чернігів);

– міжнародній науково-практичній конференції “Історико-правові та соціально-економічні аспекти розвитку суспільства” (15.04.2005р., Українсько-Російський інститут (філія) МДВУ, м. Чернігів);

– науково-практичному семінарі “Актуальні проблеми виконання покарання у виді довічного позбавлення волі” (27.01.2005р., Чернігівський юридичний коледж Державного департаменту України з питань виконання покарань, м. Чернігів);

– міжвузівських науково-практичних конференціях молодих учених, студентів та аспірантів (18.05.2002р. “Проблеми правоохоронної діяльності”, Київський інститут внутрішніх справ при НАВС, м. Київ; 28-29.11.2002р. “Захист прав і свобод людини в діяльності правоохоронних органів”, Одеський юридичний інститут НУВС, м. Одеса; 30.05.2003р. “Податкові та інші правоохоронні органи у ХХІ столітті: управління, діяльність, взаємодія”, Академія державної податкової служби України, м. Ірпінь).

Дисертант використав окремі матеріали дисертаційного дослідження при обговоренні питань взаємин підрозділів кримінально-виконавчої системи з неурядовими організаціями та державними структурами під час участі 17 червня 2005 року у роботі круглого столу “Досвід партнерства громадських організацій та державних структур у реалізації реформи кримінально-виконавчої системи України”, Державний департамент України з питань виконання покарань, м. Київ.

Публікації. За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано 8 наукових статей та тез наукових конференцій, з них 4 статті надруковані у фахових наукових виданнях.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної науково-дослідної і практичної роботи автора. Всі представлені в роботі висновки зроблені автором самостійно. Внесок здобувача у наукову статтю "Організаційно-правові аспекти підприємницької діяльності засуджених до позбавлення волі", підготовлену у співавторстві з В.Ф. Усенком, складає 50%, і

полягає у самостійному визначенні та обґрунтуванні організаційних аспектів підприємницької діяльності засуджених.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг дисертації — 191 сторінка, список використаних джерел — 360 найменувань.

РОЗДІЛ 1

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми, характеристика наукових джерел та нормативно-правового регулювання

Питання удосконалення організації виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі цікавило дослідників ще за часів виникнення спеціальних установ по виконанню означеного виду покарання. Проте ґрунтовні дослідження у цій сфері виникають за часів видатних вчених-філантропів Ч. Бекарія, І. Бентама, Дж. Говарда.

Аналіз історичних джерел дозволяє розділити історію розвитку закладів виконання покарання у вигляді позбавлення волі першої половини XII століття — початку XXI століття на умовно названі періоди, кожний з яких має притаманні йому риси:

- 1) допенітенціарний (I половина XII – I пол. XVIII століття)
- 2) філантропічний (II половина XVIII – I пол. XIX століття)
- 3) період державної політичної підтримки (II половина XIX – поч. XX століття).
- 4) сучасний період.

Визначення саме таких етапів підкріплено дослідженнями Г.О. Радова та І.І. Резника, які проведені в сфері науки історії та теорії пенітенціарії (див. наприклад, [331]).

Для перших двох періодів характерне те, що спочатку діяльності спеціальних закладів для утримання засуджених не надавалося належної уваги, а потім, із історично обумовленими змінами уявлень про покарання та його цілі, розвиток діяльності пенітенціарних закладів набув чітко вираженого піклувально-релігійного характеру. Підвалини християнської релігії, проникнуті

духом милосердя і любові до ближнього, визначили зміст і характер ставлення християн до тих людей, які збочили на шлях злочину та пороку. Рятування їхніх душ, примирення з Богом і суспільством, приведення їх до каяття були покладені в основу роботи із в'язнями [269, 13]. Цей період у пенітенціарній літературі отримав назву філантропічного.

Він характеризується прагненням різних благодійних товариств та окремих осіб полегшити й покращити матеріальне становище в'язнів, захистити їхні права, привернути увагу урядів до проблем тюремної системи. Цей етап цікавий для нашого наукового дослідження тим, що тоді закладалися підвалини участі громадськості в діяльності кримінально-виконавчої системи. Під впливом перших опублікованих наукових праць у пенітенціарній науці Ч. Беккарія, Д. Говарда, В. Кокса, І. Бентама та ін. на теренах тогочасної Російської імперії почали зароджуватись та розвиватись відповідні організації піклувального спрямування. Значною подією філантропічного періоду була організація Товариства піклувального про тюрми. Аналіз опублікованих звітів і нормативних актів, які видавались для діяльності означеного Товариства, дозволяють стверджувати, що розвиток цієї на перших порах громадської, а потім державної установи, стало початком діяльності всієї пенітенціарної системи держави. Діяльність Товариства піклувального про тюрми в контексті теми дослідження стає історичним підтвердженням важливості участі громадськості в діяльності виправних закладів, їх визнання повноцінними учасниками виховного процесу означених установ, а так, актуальності дослідження.

Останні два періоди характерні розквітом науки. Таким чином, саме протягом цих періодів ми спостерігаємо зростання рівня розуміння необхідності дослідження різних сфер діяльності кримінально-виконавчих установ, у тому числі важливості наукового обґрунтування необхідності участі в діяльності означених установ неурядових та державних інституцій.

Відомі праці кінця XIX - початку XX століття М.Ф. Лучинського [217], О.О. Піонтковського [260], С.В. Познишева [263], А. Принса [265], І. Стевенса

[299], Л.Х. Сабініна [285], М.Н. Гернета [165], М.М. Ісаєва [181] та інших, в яких автори розкривають організаційні засади діяльності установ виконання покарань, визначають комплекс виховних заходів, які застосовуються до засуджених. Вже в означених роботах можна констатувати наявність положень, що розкривають необхідність організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з громадянським суспільством.

Так, у праці М. Лучинського “Основи тюремної справи” пропонується функціонування виправного закладу на засадах широкого залучення громадськості до співпраці з персоналом місць позбавлення волі.

Напрямки взаємодії він пропонує класифікувати на такі групи:

- господарський;
- санітарний;
- трудовий;
- просвітницький;
- патронат [217, 176].

Утворення та становлення радянської держави зумовило появу та розробку новітніх поглядів на процес виконання покарання у вигляді позбавлення волі та функціонування відповідних установ для ефективного застосування цього покарання. Так, у роботах авторів періоду створення радянської держави О.О. Піонтковського, І.Я. Фойницького, Є.Г. Ширвіндта, можна прослідкувати чітке пенітенціарне спрямування діяльності тогочасних спеціальних установ по виконанню покарання у виді позбавлення волі. У цей час ще не були втрачені загальні засади організації пенітенціарної системи імперської Росії, проте вже зроблені кроки до формулювання власної радянської виправно-трудової концепції діяльності установ виконання покарань. Якщо звернутись до тогочасного законодавства у сфері виконання покарання у виді позбавлення волі (див. наприклад, [298]), можна відзначити відсутність будь-яких згадок щодо реальної та ефективної організації діяльності персоналу, спрямованої на коригування особистості та зниження її суспільної небезпечності. Звичайно, що про організацію будь-якої спільної діяльності мови не йшло. Це обумовлено

державною політикою, тоталітарним режимом радянської держави, репресивним характером її каральних установ.

Першим значним правовим актом, що представляв собою систему норм виправно-трудового права, була Тимчасова Інструкція "Про позбавлення волі, як міри покарання і про порядок його відбування", затверджена постановою Народного Комісаріату Юстиції РРФСР 23 липня 1918 року. Ця Інструкція передбачала такі місця позбавлення волі:

- загальні місця ув'язнення (в'язниці). У 1921 році вони були перейменовані у виправні будинки;
- землеробські колонії і реформаторії - виховно-каральні установи для засуджених до позбавлення волі молодого віку;
- іспитові заклади - для осіб, стосовно яких є підстави для послаблення режиму або для дострокового звільнення;
- каральні лікувальні заклади - для помешкання арештантів із помітно вираженими психічними дефектами;
- тюремні лікарні;
- арештні помешкання - для короткочасного утримання підслідних і арештантів, підлягаючих пересиланню.

Найбільший занепад радянського пенітенціарного наукового поступу ми спостерігаємо у 20-50-х роках ХХ століття, з прийняттям постанови "Про червоний терор" - відповідно до неї класові вороги Радянської влади ізолювалися в концентраційні табори, система виконання покарань була зведена до виконання та реалізації репресій. Цей час характерний тим, що зникають будь-які наукові дослідження пенітенціарної сфери, натомість виникають праці, які, прикриваючись "державною необхідністю", стають на захист репресивної системи. В Українській РСР перший Виправно-трудоий кодекс був прийнятий 27 жовтня 1925 року і передбачав такі види місць позбавлення волі: будинки ув'язнення; виправно-трудоі будинки; трудові колонії; ізолятори спеціального призначення; перехідні виправно-трудоі будинки [360].

Поряд із виправно-трудовами колоніями продовжували існувати концентраційні табори, хоча такий вид місць позбавлення волі кодексами не передбачався.

Розвиток держави, відповідна зміна її керівництва сприяли розвитку науки, в тому числі у сфері управління спеціальними державними установами по виконанню покарання у виді позбавлення волі. На Україні після закінчення війни довелося наново створювати і відновлювати систему місць позбавлення волі. Її структура на той період була така:

1. виправно-трудові колонії для утримування повнолітніх засуджених до позбавлення волі на стислі терміни;
2. окремі табірні пункти для утримування повнолітніх засуджених до позбавлення волі на термін три роки і більше;
3. трудові колонії для неповнолітніх засуджених до позбавлення волі;
4. в'язниці для засуджених до тюремного ув'язнення;
5. транзитно-пересильні пункти [360].

З 60-х років ХХ століття змінюються стереотипи карально-репресивного спрямування місць позбавлення волі на принципово нову, виправно-трудова концепцію діяльності відповідних установ. Наукові позиції означеної концепції вже передбачали участь громадськості в процесі виконання покарань. Така зміна зумовила появу ґрунтовних наукових досліджень у сфері виконання кримінальних покарань. Проблемам організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з органами та організаціями різного спрямування не надавалося належної уваги, лише епізодично в роботах авторів цього часу зустрічаються згадки про необхідність та важливість участі громадськості в роботі із засудженими. Такі згадки можна знайти до 90-х років ХХ століття в роботах авторів, які працювали у сфері кримінально-виконавчої науки А.А. Аксенова, З.А. Астемирова, А.Г. Артюха, Г.П. Байдакова, В.М. Бризгалова, А.І. Васильєва, С.Л. Гайдука, М.К. Горшкова, М.А. Гельфера В.Г. Деєва, А.І. Зубкова, В.Т. Коломійця, А.Л. Ременсона, В.І. Старкова, М.А. Стручкова, Г.А. Туманова, І.В. Шмарова, В.Є. Южаніна та багатьох інших.

На фоні значного розвитку науки відмічається односторонність розгляду проблем діяльності кримінально-виконавчих установ. Так, значну кількість досліджень проведено у сфері кримінально-виконавчої науки, при цьому проблемам управління означеними установами не надавалося належної уваги. Це пов'язано в певній мірі, з тим, що регламентація порядку відбування та виконання покарання найповніше здійснена саме у нормах кримінально-виконавчого законодавства, проте існує інший, не менш важливий аспект організації функціонування кримінально-виконавчих установ – управлінський. Різні аспекти проблем управління виправними установами за радянських часів відмічали у своїх роботах А.А. Аксенов [101], Л.В. Багрій–Шахматов [114], Ф.Т. Кузнецов, А.С. Макаренко [222], П.Е. Подимов, І.В. Шмаров [207]. Проте, навіть у цих роботах не розкриті відповідні організаційно-управлінські засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та неурядовими інституціями.

Утворення та становлення незалежної України зумовило стрімкий вітчизняний науковий рух у багатьох сферах функціонування держави. Не виключенням є і дослідження діяльності кримінально-виконавчої системи. З-поміж вітчизняних науковців, які займалися проблемами діяльності кримінально-виконавчих установ, необхідно відзначити роботи Г.О. Радова [272], С.Я. Фаренюка [324], В.А. Львовчкіна [221], О.Б. Пташинського [267], І.С. Сергєєва [185], Р.А. Калюжного [186], А.Х. Степанюка [300], В.М. Трубнікова [311] та інших вчених. Слід зауважити, що названі автори прямо не розкривають організаційно-правові питання взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та неурядовими інституціями. Характерною рисою праць означених науковців є визначення загальних засад діяльності установ виконання покарань, їх призначення, завдання, цілі кримінальних покарань в контексті їхньої діяльності, тобто з позицій кримінально-виконавчої науки. Необхідність використання означених праць обумовлена тим, що організація взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та неурядовими організаціями покликана удосконалити карально-виховний

процес та взагалі поліпшити процес діяльності відповідного персоналу щодо виконання покарання, який різнобічно розкритий в напрацюваннях кримінально-виконавчої науки.

Тому необхідно відзначити той факт, що питання управління кримінально-виконавчими установами в сучасній науці взагалі залишилося поза належною увагою. Відомі роботи М.І. Немченка [238], В.П. Петкова [259], О.Г. Гамалія [239], С.М. Петрова [255], А.О. Галая [143]. Таким чином, відсутність наукових праць у цій сфері лише ускладнювали процес дослідження, проте підвищували його значущість.

Дослідження взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями в управлінському контексті до сьогодення часу не проводилось. Необхідно зазначити, що питання участі громадськості через відповідні організації у процесі виконання покарання розглядали у своїх роботах Г.О. Радов [273], Г.А. Туманов [317], О.В. Романенко [282], В. Сергеев [287]. На основі аналізу праць означених авторів, ми визначили методологічні засади участі громадськості в процесі ресоціалізації засуджених.

Визначення організаційних питань взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та неурядовими організаціями нами проведено шляхом як історичного аналізу проблеми, так і опрацювання джерел різних галузей науки.

З адміністративно-правової позиції питання державного управління розкривають В.Б. Авер'янов [136], Ю.П. Битяк [124], В.В. Цветков [277], [333], В.П. Петков [233], В.М. Шаповал [164], І.П. Голосніченко [150], Н.Р. Нижник, О.А. Машков [241] та інші автори. Праці означених авторів надали нам можливості визначити місце кримінально-виконавчої системи в системі державного управління та її специфічні риси.

Дослідження управлінських та організаційних аспектів взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та громадськістю нами проведено за допомогою наукових досліджень у сфері діяльності органів внутрішніх справ Ю.Ф. Кравченка [201], М.О. Іллічова [183] системи виконання

покарання - В.А. Львовчкіна [219], В.П. Петкова [259], Г.Н. Кучери [212], функціонування державної служби - Г.І. Лелікова [213], Ю.В. Іщенко [184] організації діяльності державних інституцій - А.Р. Крусяна [204], І.В. Яковюка [349] різних аспектів діяльності громадських організацій - Є.Є. Додіної [170], М.М. Новікова [243] та інших науковців.

Певні питання організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та неурядовими організаціями нами досліджувалися з використанням досвіду подібної діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ, який достатньо широко висвітлювався в роботах І.Д. Гончарова [151], В.П. Дементьєва [162], Р.І. Денисова [163], В.А. Зубчука [177], Г.Г. Зуйкова [237], В.М. Тертишкіна, С.В. Слинька [308], О.М. Бандурки [118], Н.П. Матюхіної [228], Л.А. Сидорчука [290].

Питання розслідування злочинів та відповідні аспекти взаємодії кримінально-виконавчих установ з правоохоронними органами досліджені при аналізі робіт В.М. Батюка [120], М.П. Водька [138], О.М. Джужи [166], В.І. Мозерова [236], О.І. Рощина [283], Л.Д. Удалової [314], В.І. Харченка [330], при цьому використаний відповідний досвід інших відомств та міжнародний досвід (наприклад, [20], [72], [83]).

Зважаючи на те, що “взаємодія” - це термін соціального управління, нами опрацьовано літературу з наук теорії управління, державного управління, менеджменту, зокрема В.Б. Аверьянова [98], І.Л. Бачило [121], О.О. Соломенчук [141], В.К. Колпакова [197], Н.Р. Нижник [241], В.В. Цвєткова [277], О.Я. Кібанова [318], А.М. Школика [338] та інших.

Для досягнення завдань роботи не можливо було залишити без уваги психолого-педагогічні аспекти організації діяльності пенітенціарного персоналу із засудженими, тому нами, хоча і не в значному обсязі, використані праці психологів та педагогів, які займались проблемами роботи із засудженими, це роботи О.В. Беци [123], О.П. Северова [266], В.М. Синьова, В.І. Кривуши [294]. Згадані автори вже протягом значного часу досліджують проблеми взаємин

персоналу кримінально-виконавчих установ та засуджених, розробляють конкретні заходи щодо їх оптимізації та досягнення цілей покарання.

Також нами були проаналізовані зарубіжні джерела. Різні аспекти організації виконання покарання у виді позбавлення волі нами проаналізовані у працях У. Бундесон [134], Ю. Ясайтиса [350] та інших фахівців. Дослідженням проблем адміністративної, соціальної діяльності, а також діяльності правоохоронних органів займалися Б. Епікард [352], М. Стефенс [353], Д. Месон [351], Д. Мередік [354], С. Вокер [355] та інші зарубіжні науковці.

Для повноти дослідження, нами були проаналізовані статистичні дані щодо діяльності кримінально-виконавчої системи України у період 1994-2004 років та результати анкетних опитувань практичних працівників кримінально-виконавчої системи та засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Отже, аналіз джерел останніх двох періодів дає підстави для додаткового виокремлення у них проміжків щодо наукових досліджень питань діяльності спеціальних установ з виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі та їх взаємовідносин з державними та неурядовими інституціями. Можна відзначити періоди:

- формування пенітенціарної політики та системи (20-ті роки ХХ століття);
- репресивно-каральний (30-50-ті роки ХХ століття);
- виправно-трудоий (60-90-ті роки ХХ століття);
- формування та становлення кримінально-виконавчої системи (90-ті роки ХХ століття – сучасний період).

Дослідженню питань взаємодії кримінально-виконавчих установ в сучасній науці не приділялось достатньої уваги. Завдяки проаналізованим джерелам, нам вдалося дослідити проблеми, які є в діяльності кримінально-виконавчих установ України, та виробити певні власні пропозиції щодо зміни та удосконалення означеної діяльності.

Дослідивши основні джерела, які мають значення для повноцінного розгляду питання організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з

державними та недержавними інституціями, необхідно розглянути нормативно-правові основи організації такої взаємодії.

Цікавим є твердження М.М. Новікова про те, що механізм правової взаємодії держави і громадянського суспільства є системою юридичних засобів, за якими згадані суб'єкти окресленого правового взаємозв'язку на підставі системи нормативно-правових актів наділяються відповідними правами та обов'язками, забезпечуються системою взаємного офіційного соціального контролю, що сприяє стабільності й порядку, забезпеченню прав і свобод людини та громадянина [243, 12]. Тобто, взаємодія в такому випадку відбувається за допомогою юридичних засобів і ґрунтується на нормах права.

Якщо розглянути нормативне регулювання діяльності кримінально-виконавчих установ та взаємодії означених установ з державними органами та недержавними організаціями у вигляді певної ієрархічно вибудованої системи, за юридичною силою, слід виділити такі складові: закони України; підзаконні нормативно-правові акти.

До законодавчих актів означеної сфери необхідно віднести:

- 1) Конституцію України [1];
- 2) Закони України (Кримінально-виконавчий кодекс України [28], Кримінальний кодекс України [25], Кримінально-процесуальний кодекс України [29], "Про Державну кримінально-виконавчу службу України"[38], "Про попереднє ув'язнення" [48], "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з утворенням Державного департаменту України з питань виконання покарань" [35], "Про загальну структуру і чисельність кримінально-виконавчої системи України" [40] та інші закони, що загалом або певною мірою регулюють діяльність кримінально-виконавчих установ та окремі аспекти їх діяльності (наприклад, Закони України "Про міліцію" [43], "Про зайнятість населення" [41], "Про оперативно-розшукову діяльність" [45], "Про боротьбу з корупцією" [33], "Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі" [31], "Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк", "Про соціальну

роботу з дітьми та молоддю” [51], “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави”[37] тощо).

До підзаконних нормативно-правових актів щодо діяльності кримінально-виконавчих установ та взаємодії означених установ з державними органами та недержавними організаціями можна віднести:

1) Укази Президента України (“Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань” [58], “Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань” [56], “Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ” [54], “Про систему центральних органів виконавчої влади” [57], “Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року” [55] та інші);

2) Постанови Кабінету Міністрів України (“Про основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР” [60], “Про програму приведення умов тримання засуджених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, а також осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах і лікувально-трудовах профілакторіях у відповідності з міжнародними стандартами” [69], “Про невідкладні заходи щодо залучення до праці осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі” [64], “Про особливості застосування Закону України “Про підприємства в Україні” до підприємств установ виконання покарань і лікувально-трудовах профілакторіїв Державного департаменту з питань виконання покарань” [65], “Про заходи щодо забезпечення діяльності Державного департаменту з питань виконання покарань” [63], “Про додаткові заходи щодо фінансування видатків на утримання кримінально-виконавчої системи” [62], “Про першочергові заходи щодо забезпечення діяльності кримінально-виконавчої системи та державну підтримку її подальшого реформування” [66], “Про затвердження програми подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки” [68], “Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики”[59], “Про

додаткові заходи щодо залучення громадян до участі в управлінні державними справами”[61] та інші).

3) Відомчі та міжвідомчі підзаконні нормативно-правові акти. До цього переліку відносяться накази та інструкції Державного департаменту України з питань виконання покарань, що регламентують різні сфери діяльності кримінально-виконавчих установ і певною мірою передбачають та відображають організаційні моменти взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями.

До міжнародних нормативно-правових актів щодо діяльності кримінально-виконавчих установ та взаємодії означених установ з державними органами та недержавними організаціями необхідно відзначити такі: Загальна декларація прав людини [4], Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями [7], Основні принципи поводження з в'язнями [8], Європейська конвенція про захист прав та основних свобод людини [2], Європейські пенітенціарні правила [3], Звід принципів захисту всіх осіб, які притягуються до затримання чи ув'язнення в якій би не було формі [10], Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських або принижуючих гідність форм поводження чи покарання [5], Правила Організації Об'єднаних націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі [9], та інші міжнародні документи.

Відносини, що виникають при організації діяльності кримінально-виконавчих установ та органів, регулюються нормами різних галузей права. Зокрема, необхідно відзначити норми таких основних фундаментальних галузей права, які тим чи іншим способом визначають організаційні засади діяльності кримінально-виконавчих установ та їхню взаємодію з державними органами і недержавними організаціями - це норми адміністративного, кримінально-виконавчого, конституційного, кримінального, кримінально-процесуального, фінансового права.

Конституція України в першу чергу визначає основи правового статусу засуджених, що передбачає вже саме собою необхідність взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними інституціями з метою

належного забезпечення його реалізації. Так, у ст. 63 Конституції України зазначається, що “засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду” [1]. Стаття 10 Конституції проголошує вимоги щодо мови спілкування в Україні, стаття 15 передбачає відсутність в Україні ідеологічних рамок та відсутність цензури, стаття 19 Конституції проголошує принцип законності у діяльності державних органів та громадян в Україні, стаття 23 Конституції проголошує принцип вільного розвитку особистості в Україні [1]. Розділ 3 Конституції України передбачає право засуджених брати участь у виборах та референдумах, а, отже й організацію взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними державними органами з метою забезпечення засудженим можливості реалізації цього права. Конституція також визначає деякі повноваження по взаємодії кримінально-виконавчих установ з органами влади України (ст. ст. 86, 106, 121 тощо).

Кримінальним правом регулюються та визначаються окремі аспекти діяльності кримінально-виконавчих установ. Кримінальним кодексом України [26] закріплені загальні методологічні засади діяльності кримінально-виконавчих установ та кримінально-виконавчої системи взагалі (ст. ст. 50-64, 74-87).

Кримінально-процесуальне право регулює такі питання діяльності кримінально-виконавчих установ: звільнення засуджених (в тому числі за хворобою, умовно-дострокове), зміну умов відбування покарання (ст. ст. 407-410 Кримінально-процесуального кодексу України, порядок застосування судом примусового лікування до засуджених, які є алкоголіками чи наркоманами, і його припинення (ст. 411¹ Кримінально-процесуального кодексу України)[29].

Фінансове право визначає засади фінансування кримінально-виконавчої системи України з коштів державного бюджету, а також порядок бюджетного фінансування підприємств кримінально-виконавчих установ.

Порядок відбування та виконання покарання в кримінально-виконавчих установах урегульований Кримінально-виконавчим кодексом України [28].

Аналіз означеного нормативно-правового акту дає змогу характеризувати його в контексті цього дослідження і відзначити такі основні положення:

- даний нормативно-правовий акт визначає діяльність по виконанню та відбуванню покарання: мету, завдання та принципи цієї діяльності (ст. 1, ст. 5), основні поняття та категорії що стосуються цієї діяльності (ст. 6), правовий статус засуджених (гл. 2) та інші загальні засади організації цієї діяльності;

- Кримінально-виконавчий кодекс України, прямо передбачає лише декілька аспектів взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями - це, зокрема, можливість участі релігійних організацій для відправлення релігійних обрядів (ст. 128); нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань, участь громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених (гл. 4); організація надання допомоги особам, які звільнені від відбування покарання (гл. 24); організація нагляду за особами, які звільнені від відбування покарання (гл. 25, гл. 26);

- поряд з тим, означений нормативно-правовий акт, не розкриваючи конкретних форм, визначає необхідність організації взаємодії з різними державними та недержавними інституціями (ст. 8, ст. 10, ст. 13, ст. 20, ст.30, ст.48, ст. 57, ст. 86, ст. 107, ст. 111, ст. 116, ст. 122, ст. 125).

Також, необхідно зазначити, що більшість нормативно-правових актів, котрі регулюють різні напрями діяльності кримінально-виконавчих установ, визначають засади процесу відбування та виконання покарання у виді позбавлення волі (Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, підзаконні акти Державного департаменту України з питань виконання покарань), є кримінально-виконавчими. Важливим є той факт, що організаційні аспекти, що були передбачені відомчими актами Державного департаменту України з питань виконання покарання, а також міжвідомчими нормативними актами, на даний момент в більшості випадків не приведені у відповідність з новим, нині чинним кримінально-виконавчим законодавством і по своїй суті притримуються виправно-трудової спрямованості, що значною мірою гальмує відхід від стереотипів, які були сформовані ще в радянські часи. Значна частина

діяльності кримінально-виконавчих установ і досі не урегульована з організаційно-управлінської точки зору.

Щодо адміністративно-правового регулювання діяльності кримінально-виконавчих установ можна зазначити таке:

– процес виконання покарання у виді позбавлення волі, на нашу думку, за своєю суттю являється специфічною адміністративною (управлінською) діяльністю. Специфіка означеної діяльності визначається за об'єктами адміністративного впливу. З одного боку – це засуджені, з іншого – самі співробітники. М.І. Немченко називає управління засудженими “зовнішнім управлінням”, а управління персоналом - “внутрішнім” [239, 10].

Іншою специфічною ознакою цієї діяльності є те, що вона чітко спрямована на виконання завдань, які стоять перед кримінально-виконавчими установами і водночас тісно поєднана з виховною діяльністю.

– адміністративне право — це система нормативних актів, що регулюють діяльність адміністративних, тобто управлінських, інститутів [148, 43] (воно регулює управлінські відносини, розкриває діяльність органів державного управління, в тому числі і кримінально-виконавчих установ); система загальноприйнятих (не обов'язково закріплених в нормативних актах) принципів функціонування адміністративних інститутів у відносинах матеріального та процесуального характеру [148, 43].

– значна кількість діючих нормативно-правових актів, якими регулюється діяльність кримінально-виконавчих установ (наприклад, закони України “Про Державну кримінально-виконавчу службу України”[38], “Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі”[31], підзаконні акти Кабінету Міністрів України - “Про заходи щодо забезпечення діяльності Державного департаменту з питань виконання покарань” [63], “Про поліпшення діяльності установ кримінально-виконавчої системи”[67] та інші, нормативно-правові акти Державного департаменту з питань виконання покарань - Інструкція про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі [73] тощо), є адміністративними

З позиції законодавця взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями є одним з основних принципів діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України (п. 7 ст.2 Закону України “Про Державну кримінально-виконавчу службу України”). Щодо безпосередньої організації взаємодії, то означений нормативний акт констатує, що: “Державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями відповідно до законодавства” [38]. Знову ж таки не визначаючи організаційних засад такої взаємодії.

Розглянувши взаємодію кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями з позиції його нормативно-правового регулювання, ще раз переконуємося в необхідності проведення досліджень у означеній сфері.

Виходячи з аналізу джерел, необхідно підсумувати, що в контексті науки управління та адміністративного права питанням діяльності установ кримінально-виконавчої системи надавалася, принаймні, недостатня увага. У зв'язку з цим нині маємо нагальну потребу активізації наукових досліджень у цій сфері. Аналіз джерел (у тому числі і чинного законодавства) також засвідчує, що не існує однозначного визначення порядку взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями. Такий підхід призвів до певної нормативної неврегульованості щодо цього аспекту виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі в Україні.

Тема та напрямок наукового дослідження обиралися відповідно до особистих спостережень дисертанта під час роботи в кримінально-виконавчій установі, зважаючи на невизначеність, неврегульованість та проблематичність певних аспектів діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ.

1.2. Методологічні засади дослідження

Незважаючи на той фактор, що різні аспекти діяльності кримінально-виконавчих установ постійно досліджувались та відслідковувались науковцями, що обумовлено важливістю та складністю пенітенціарної справи, сьогодні постійно зростає потреба в теоретичних та практичних розробках для кримінально-виконавчої системи України. З подальшим розвитком демократичних засад в Україні після президентських виборів потрібні наукові дослідження, які б допомогли спрямувати розвиток пенітенціарної системи на утвердження європейських стандартів у кримінально-виконавчих установах України, а також забезпечення відкритості означених установ. Необхідні дослідження діяльності кримінально-виконавчих установ не тільки в контексті організації процесу відбування та виконання покарання у виді позбавлення волі засудженими (кримінально-виконавчий аспект), але й діяльності означених закладів, як організаційно-управлінських структур (адміністративно-правовий та управлінський аспекти). Таким чином діяльність кримінально-виконавчих установ буде розглядатися принципово по іншому, результатом дослідження повинне стати перенесення всіх організаційних, управлінських основ функціонування державних органів на діяльність кримінально-виконавчих установ. У цьому аспекті ми передбачаємо дослідити організаційні, правові, управлінські основи взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями.

Як відзначає М. Манеску: “необхідність розуміти та контролювати різноманітні процеси потребує, щоб людина постійно їх досліджувала. Історія свідчить, що людині вдається все швидше проникати в глибину процесів та явищ, більш повно їх аналізувати та тлумачити, завдяки чому можна прогнозувати майбутній розвиток і свідомо впливати на зміни, що відбуваються” [224, 55]. Будь-яке дослідження завжди здійснюється за допомогою системи методів, прийомів, принципів і законів наукового пізнання, що складає методологічну основу наукового дослідження. З точки зору

філософії, методологією є вчення про формування та застосування методів пізнання, яке має багаторівневу структуру. Проте, В.І. Шевченко, відзначає, що “Розуміння методології, як вчення про формування та застосування принципів і методів пізнання, не вбачає відмінностей, наприклад, між інструкцією по використанню якогось приладу, рецептом приготування їжі. Крім цього, згадане тлумачення методології виявляється не тільки безмежним, але й вивищується над усією наукою, що перетворює методологію у якесь аморфне й відірване від реальності утворення. Методологія — це не вчення про принципи, методи і таке інше, а скоріше семантика тих образів, символів, понять тощо, котрі ніби обставляють, обмежують і спрямовують людську діяльність, надаючи їй осмислений характер” [335, 26]. Можна також знайти визначення методології, як сукупності прийомів та методів дослідження, що застосовуються в якійсь науці [328, 373].

Дослідження взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями повинно здійснюватись при поєднанні як загальнонаукових методів дослідження, так і спеціальних, притаманних окремим галузям наукової діяльності. Дисертаційне дослідження в аналізованій сфері, здійснюється за схемою, при якій кінцевий результат досягається системним напрацюванням теоретичних положень та проведенням практичних заходів дослідження, як це показано на рис. 1.1

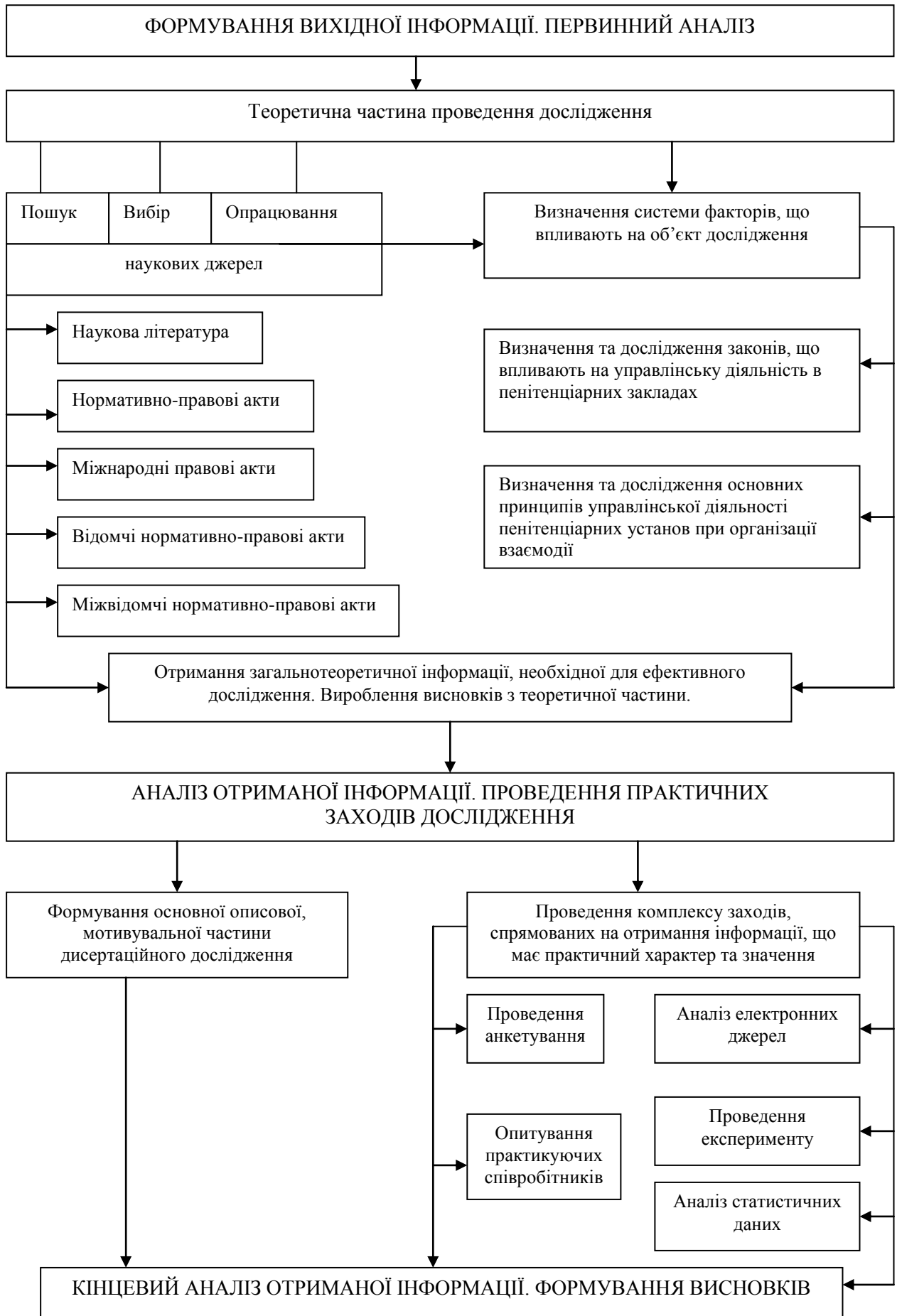

Рис. 1.1. Схема проведення дослідження

Сучасний стан діяльності кримінально-виконавчих установ, та взаємодії їх з державними органами та неурядовими організаціями дозволяє говорити про те, що існує ряд факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру, що впливає на ефективність їхньої діяльності та організації взаємодії зокрема.

До групи об'єктивних причин, на наш погляд, можна віднести: регіональне положення кримінально-виконавчої установи; незадовільне матеріально-технічне оснащення, що не відповідає вирішуваним завданням і не дає можливості залучити більшу кількість інвесторів та партнерів; недоліки при організації та управлінні діяльністю кримінально-виконавчих установ та окремих підрозділів установ (забюрократизованість діяльності пенітенціарного персоналу, недостатня або відверто погана взаємодія служб); відсутність ефективного контролю за діяльністю кримінально-виконавчих установ з боку відповідних органів та громадськості; відсутність системи вимог до неурядової організації як суб'єкта взаємодії; недостатнє нормативне регулювання організаційних питань взаємодії тощо.

До групи суб'єктивних причин відносимо: недостатню зацікавленість керівництва кримінально-виконавчих установ в організації взаємодії; невміння співробітника проводити переговори, відстоювати та представляти інтереси установи, раціонально організовувати робочий час; недостатню поінформованість керівництва установ про можливі позитиви від організації взаємної діяльності; професійну деформацію співробітників та небажання сприйняття, а часто явне відторгнення принципово нових та сучасних методів роботи та ін.

Таким чином, можна відмітити, що об'єктивні причини пов'язані переважно із організаційними та управлінськими аспектами пенітенціарної діяльності, а суб'єктивні — з особистістю керівника та співробітників кримінально-виконавчих установ.

Комплекс суб'єктивних факторів безпосередньо пов'язаний з психологічною трансформацією співробітників при виконанні ними професійних обов'язків. Такі зміни в особистості працівників правоохоронних

органів (в тому числі кримінально-виконавчої системи) дослідженні в працях В.В. Куліченко [209], В.Г. Лихолоба [215], [216], В.С. Медведєва [229], [230], В.М. Синьова [293], [292], В.П. Столбового [209] та інших вчених.

Дослідивши закони діяльності організацій [249, 90-92], ми змогли сформулювати основні закони та принципи управлінської діяльності кримінально-виконавчих установ, що має одне з вирішальних значень при організації взаємодії означених установ з державними та неурядовими інституціями.

Діяльність організації підпадає під дію закону синергії (в буквальному розумінні, від латинського *sinergos* — те, що діє разом). Сутність цього закону щодо діяльності кримінально-виконавчих установ проявляється в тому, що можливості кримінально-виконавчої установи, як цілісної системи, перевищують суму потенціалів окремих підрозділів.

Закон пропорційності в діяльності кримінально-виконавчих установ проявляється у кількісних та якісних співвідношеннях між різними структурними підрозділами. При чому існує співвідношення двох рівнів: перший – співвідношення “керівник – персонал”; другий – “співробітник – засуджений”. Так, загальна чисельність персоналу, який забезпечує діяльність установ виконання покарань, слідчих ізоляторів і лікувально-трудовах профілакторіїв, визначається в розмірі 33 відсотків від кількості осіб, які в них утримуються [84], [40]. Пропорційність є необхідною умовою нормальної та ефективної роботи. Необхідно погодитися з Б. Йохансоном в тому, що “всі країни СНД сьогодні мають схожі проблеми, головна з яких – перенаселення установ” [226].

Різке збільшення засуджених спостерігається з перших років існування української держави. Щорічно чисельність засуджених та ув’язнених зростала на 15-17 тис. осіб [91], [92]. Станом на 1 вересня 1998 року кількість засуджених та ув’язнених осіб досягла 239,1 тис. осіб [86, 12], у 1999 році знизилася до 220 тисяч [88, 4], а в середині 2000 року ця цифра вже налічувала 223,3 тисячі осіб у 178 установах [89, 2]. Станом на 1 січня 2002 року засуджених було дещо

менше - 192,3 тисячі у 180 установах, що склало понад 10% від наявних місць [90, 1]. У 2003 році в місцях позбавлення волі перебувало 197,6 тис., у 2004 – 191,6 тис., станом на 1 січня 2005 року – 188,5 тис. [133]. Проведення амністій в певній мірі розвантажує кримінально-виконавчі установи, але призводить до значного погіршення криміногенного складу засуджених, які залишаються відбувати покарання. Такий стан суттєво знижує ефективність педагогічної, попереджувальної, управлінської діяльності, на що вказують у своїх роботах ряд науковців (наприклад, [220], [203], [256], [195]).

Щодо співвідношення “керівник - співробітник”, слід відзначити наступне: необхідно враховувати, що між зростанням чисельності підлеглих та обсягів і складності завдань щодо управління та контролю за їх діяльністю існує аж ніяк не прямо пропорційна залежність, як це можна було б припустити. Французький фахівець В.А. Грекунас доводить: якщо число підлеглих збільшується в арифметичній прогресії, то в цьому випадку кількість взаємозв’язків між працівниками, між ними та начальником, а, отже, і складність управління зростають в геометричній прогресії. В службовій групі з 2 осіб теоретично можливі 6 таких зв’язків. Для 3 осіб їхня кількість зростає до 18, для 4 – 44, для 5 – 100, для 6 – 222, для 7 – 490, для групи з 8 осіб 1080, із 9 осіб – 2376, а для групи із 10 осіб можливі 5210 організаційних зв’язків. Збільшення чисельності безпосередньо підпорядкованих на одиницю дає нелінійне прирощення “складності” і, таким чином, стрибкоподібне розширення “обсягу контролю” [240, 34].

Закон пропорційності діяльності безпосередньо пов’язаний із планомірністю, тобто конкретними діями співробітників, що підтримують необхідні для кожної установи пропорційні межі. Забезпечення планомірності щодо кількісного та криміногенного складу кримінально-виконавчих установ здійснюється комісіями регіональних управлінь кримінально-виконавчої системи з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі [74], розстановка персоналу

безпосередньо в кримінально-виконавчих установах здійснюється відповідно до вимог відомчих нормативних актів [84].

Певні риси закону самозбереження також можуть бути застосовані до діяльності кримінально-виконавчих установ. Проте в даному випадку необхідно відмітити наступне: діяльність кримінально-виконавчих установ - необхідна умова нормального існування суспільства і держави, тому в ефективному їхньому функціонуванні зацікавлені як державні формування, так і неурядові інституції, громадяни. Організація процесу виконання покарання – загальнодержавна справа, і кримінально-виконавчі установи – державні установи. Тому забезпечення їхньої діяльності переважно покладене на державу, від загальнодержавного стану, залежить ситуація і у кримінально-виконавчих установах.

Закон самозбереження походить від загального закону природи та суспільства – онтогенезу. З-поміж іншого необхідно окреслити період готовності установ задовольняти потреби суспільства і їхньої спроможності досягати цілей, визначених законодавцем.

Таким чином, можна підсумувати, що для кримінально-виконавчих установ притаманні закони діяльності організації із врахуванням специфічних особливостей пенітенціарної практики та загальнодержавної пенітенціарної політики. Закони діяльності установ проявляють себе не відразу. Минає певний період часу, поки керівники починають усвідомлювати, що ряд їхніх управлінських дій приведе до протиріччя з певним законом, а в діяльності установи наростають проблеми. Ця обставина вимагає від керівників усіх рівнів як поглиблення теоретичних знань в галузі взаємопов'язаності управлінських дій, так і оптимального застосування практичного досвіду.

Розглядаючи організаційні аспекти взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними інституціями, зазначимо, що категорія “взаємодія” притаманна соціальному управлінню. У зв'язку з цим, необхідно визначити принципи соціального управління для окреслення вимог до системи, структури, механізму процесу соціального управління.

Принципи соціального управління - це основні положення, які відображають пізнані та засвоєні людиною об'єктивні закони і закономірності, котрими керуються органи управління.

Для отримання повнішого уявлення про принципи управління, про їх еволюцію доцільно, на нашу думку, згадати систему “загальних принципів адміністрування”, що була розроблена А. Файолем і викладена, наприклад у книзі “Управління – це наука та мистецтво” [315]. Його 14 принципів управління й до нашого часу актуальні: 1) поділ праці; 2) авторитет, відповідальність; 3) дисципліна; 4) єдність розпорядництва; 5) єдність керівництва; 6) підпорядкування особистого інтересу загальному; 7) винагорода праці; 8) централізація; 9) ієрархія; 10) порядок; 11) справедливість; 12) сталість персоналу; 13) ініціатива; 14) єдність персоналу.

Дослідивши літературу з цього питання [239], [202], [250], [307], [205] можна визначити систему принципів, що характерні для управлінської діяльності загалом і управління кримінально-виконавчими установами зокрема. Традиційно систему принципів складають загальні (або основні) та спеціальні принципи. На основі аналізу означених джерел, до системи загальних відносимо принципи:

- науковості;
- законності;
- гласності;
- гуманізму;
- системності;
- плановості;
- конкретності.

Звичайно, цей перелік далеко не вичерпний. Г.В. Щьокін основним принципом управління вважав принцип добору та розстановки кадрів за їхніми діловими та особистими якостями (див. наприклад [344], [341], [343]).

Другу групу принципів складають спеціальні (або організаційно-технологічні), що, в свою чергу поділяються ще на дві підгрупи: принципи

упорядкування системи управління та принципи функціонування системи управління.

До першої підгрупи належать принципи:

- ієрархічності;
- функціональний;
- територіально-галузевий;
- норм керованості та ін.

Друга підгрупа спеціальних принципів, які спрямовані на організацію процесу управління, також надзвичайно важлива. До неї слід віднести такі принципи, як:

- цілеспрямованість головної (основної) ланки;
- відповідність, поєднання єдиноначальності та колегіальності;
- відповідальність органів та посадових осіб за дії або бездіяльність;
- раціональне співвідношення цілей і методів її досягнення з ресурсним забезпеченням;
- та деякі інші.

Таким чином, всі розглянуті закони, закономірності та принципи являють собою систему, яка відображає сутність управління установами кримінально-виконавчої системи України. Відмічаємо, що не виділяємо окремих принципів організації взаємодії, адже відносини взаємодії є частиною соціального управління, тому не має потреби в додатковому дослідженні цього питання, проте, загальне відзначення системи принципів взаємодії ми зробили в наступному підрозділі.

Розглянувши та визначивши основні фактори, що впливають на діяльність кримінально-виконавчих установ при організації взаємодії з державними органами та недержавними організаціями, закони і принципи управління цими установами, необхідно розглянути методика, за допомогою якої проводиться дослідження (рис. 1.2).

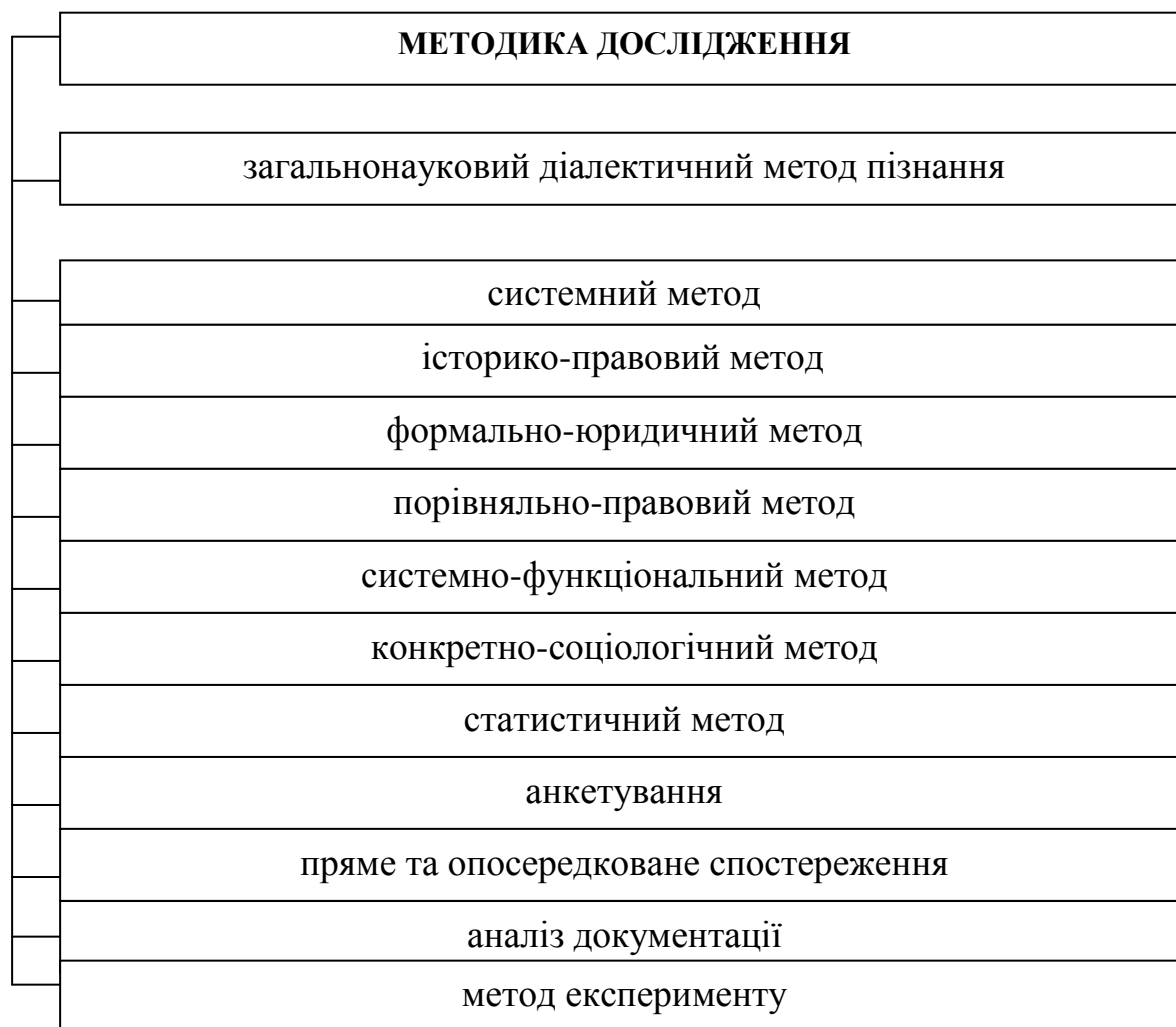

Рис. 1.2. Методика дослідження

Методику дисертаційного дослідження складає комплекс методів і прийомів наукового пізнання.

Головним у цій системі виступає загальнонауковий діалектичний метод пізнання. Його методологічна функція реалізовується через систему категорій, принципів і законів - необхідних факторів системно-цілісного пізнання у сфері наукового мислення, що дає можливість досліджувати проблеми з позиції розвитку, в єдності їх соціального змісту і юридичної форми [328, 374].

Для вирішення завдань дослідження в роботі використовується комплекс методів наукового пізнання:

- за допомогою системного методу проаналізовані вихідні дані (первинна інформація), окреслене коло досліджуваних проблем та вироблені пропозиції щодо їх вирішення;

- на основі історико-правового методу опрацьований генезис діяльності кримінально-виконавчих установ, проаналізовані історичні аспекти залучення до процесу виконання покарання представників соціуму, громадськості державних інституцій;

- за допомогою формально-юридичного методу проаналізовано зміст правових норм різних нормативно-правових актів щодо організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними інституціями;

- використовуючи порівняльно-правовий метод, досліджені різні аспекти діяльності вітчизняних кримінально-виконавчих установ при співставленні їх з організацією діяльності закордонних пенітенціарних закладів, також проаналізовані вихідні засади призначення кримінального покарання;

- системно-функціональний метод використаний для розкриття теоретичних та практичних положень організації діяльності різних підрозділів кримінально-виконавчих установ, функціонального забезпечення процесу виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі;

- на основі конкретно-соціологічного методу проведено анкетування працівників кримінально-виконавчих установ та засуджених;

- за допомогою статистичного методу були опрацьовані показники різних сфер діяльності кримінально-виконавчих установ та кримінально-виконавчої системи загалом;

- працюючи в кримінально-виконавчій установі, дисертант використав метод спостереження, виявив і встановив певні недоліки в організації діяльності означених установ, на які вказано при аргументуванні деяких положень дослідження;

- аналіз службової документації дав змогу дослідити організаційні аспекти діяльності окремих частин та служб кримінально-виконавчих установ,

проаналізувати місце кожного з підрозділів при організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними інституціями;

- за допомогою методу експерименту ми дослідили існуючий порядок та умови, які пред'являють керівники кримінально-виконавчих установ при організації взаємодії з неурядовими організаціями.

Відповідно до теоретичної постановки проблематики дослідження автором була вибудована мета анкетування персоналу кримінально-виконавчих установ та засуджених, які відбувають у них покарання. Протягом 2002-2004 років було проведене анкетне опитування 422 практичних працівників кримінально-виконавчої системи та 1063 засуджених, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі (див. додаток 3). Опитування проводилось під час стажування та роботи в кримінально-виконавчих установах північного регіону України та зі слухачами заочної форми навчання, які працюють у кримінально-виконавчій системі України під час підвищення ними кваліфікації у Чернігівському юридичному коледжі Державного департаменту України з питань виконання покарань та при навчанні на заочному відділенні Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м Чернігові.

Метою опитування було з'ясування сучасної ситуації та змін, які відбуваються в діяльності кримінально-виконавчих установ. Зокрема, нас цікавило бачення респондентами проблем призначення та цілей діяльності кримінально-виконавчих установ, участі громадськості щодо виконання покарання, перспективних напрямків дистанційного навчання засуджених тощо.

Для засуджених була запропонована анкета з метою виявлення їхнього ставлення до персоналу кримінально-виконавчих установ, мети покарання, його ефективності, вивчення реального стану взаємин "засуджені-персонал", можливості запровадження підприємницької діяльності засуджених. Для більшої точності такого аналізу опитування проводилось в кримінально-виконавчих установах різних рівнів безпеки. Враховуючи низький соціальний

та інтелектуальний рівень спецконтингенту, запитання були сформульовані якнайзрозуміліше для засуджених.

В подальшому в різних розділах дисертаційного дослідження ці дані будуть використані.

Науково-теоретичною основою дослідження слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, юридична практика та досвід співробітників кримінально-виконавчої системи, державних органів та неурядових інституцій при організації ефективного виправного процесу в установах кримінально-виконавчої системи.

Таким чином, розкривши основні загальні методологічні засади дослідження можна перейти до аналізу теоретичних положень організаційно-правових засад взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями.

1.3. Теоретичні управлінські та правові основи взаємодії кримінально-виконавчих установ України з державними органами та недержавними організаціями

Поняття взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями, природно, може бути правильно визначене, виходячи із загального поняття взаємодії будь-яких суб'єктів, що функціонують у суспільстві, і розглянуте з різних наукових позицій, у першу чергу, філософії, управління і права.

У філософії "взаємодія" визначається як філософська категорія, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню взаємну обумовленість, зміну стану. Взаємодія виступає як інтегруючий фактор, за допомогою якого відбувається об'єднання частин у визначений тип цілісності. Взаємодія є істотним методологічним принципом пізнання природних і суспільних явищ [327, 81]. Також можна знайти визначення взаємодії, як одну із форм взаємозв'язку між явищами, суть якої полягає в зворотному впливі одного предмета чи явища на інше [328, 64].

Отже, взаємодія в розглянутому нами контексті є впливом кримінально-виконавчих установ і державних органів, недержавних організацій один на одного в процесі досягнення поставлених цілей.

У зв'язку з цим можна констатувати, що взаємодія виступає інтегруючим фактором об'єднання кримінально-виконавчої установи державних органів та недержавних організацій в певну цілісну систему, що змінюється у процесі функціонування порівняно з первинним станом.

Така система існує, коли діє, точніше - взаємодіє. Отже, взаємодія передбачає динамічність взаємодіючих суб'єктів і системи загалом.

Таким чином, можна припустити, що взаємодія – це певний вид взаємозв'язку суб'єктів, які вирішують єдині або спільні задачі і проявляється в їхній спільній або узгодженій діяльності.

Сутність взаємодії - це взаємозв'язок суб'єктів.

Зробивши таке припущення, необхідно визначити деякі категорії, що безпосередньо стосуються діяльності кримінально-виконавчих установ щодо досягнення визначених законодавцем цілей.

Питання “цілей” притаманне кожному діянню управлінського органу. Діяльність завжди характеризується такою рисою, як цілеспрямованість. Вона спрямована на досягнення поставленої цілі відповідно вимогам, які необхідні для реалізації [304, 37].

В науці управління під ціллю розуміється ідеальний або оптимальний, бажаний стан об'єкта управління [249, 272]. Відповідно на досягнення такого стану і зорієнтована вся управлінська діяльність.

Однозначно, що діяльність установ кримінально-виконавчої системи підпорядкована загальній меті кримінального покарання, яка зазначена у ст. 50 Кримінального кодексу України, тобто “покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами” [27, 61]. Тобто, завданням кримінально-виконавчих установ є організація не лише каральної, але й і перетворювальної (виправлення) та забезпечувальної (спеціальне та загальне попередження) діяльності.

Таким чином, необхідно проаналізувати методологічні засади покарання та його мету, адже від цього безпосередньо залежать пріоритети організації діяльності кримінально-виконавчих установ.

Існує багато суджень з приводу важливості тих чи інших цілей покарання. Найбільш поширеною точкою зору науковців на це питання було таке: покарання, будучи за своєю сутністю карою, має гуманні цілі – виправлення засуджених, запобігання вчинення злочинів іншими особами (загальне запобігання.) [268, 111]. Чимало дослідників вважають, що найважливішою ціллю покарання є виправлення засуджених [130], [116], [325], [345], [232], [271], [193], [135].

Деякі науковці взагалі не визнають виправлення як ціль покарання, наголошуючи на пріоритетах захисту суспільства [300], [311], [310]. Науково

виваженим та найбільш перспективним ми вважаємо твердження В.А. Львовочкина, що “перед кримінальним покаранням ставляться цілі захисту інтересів особи, суспільства та держави шляхом ресоціалізації засуджених, а також попередження злочинів як засудженими, так і іншими особами” [221, 8].

Покарання звернене до особистості засудженого, і не ставити перед ним мети виправлення, значить позбавляти його однієї з найважливіших ідей. Якщо перед покаранням поставити тільки цілі спеціального і загального попередження, то через певний час з кримінально-виконавчої установи буде звільнена людина, до якої цілеспрямовано не застосовувався педагогічний вплив, не робилися зусилля, що були б спрямовані на зміну його поглядів, звичок, установок та ін. Лише на якийсь період (під час відбування покарання в кримінально-виконавчій установі) мета загального і спеціального попередження може бути досягнута, але, як зазначає І.Ю. Бобилева, “в кінцевому підсумку функція покарання попередження злочинів залишиться не виконаною” [126, 62].

Проаналізувавши зарубіжні нормативно-правові акти кримінально-правового характеру, можна зробити висновки про те, що в багатьох країнах цілі кримінального покарання взагалі не розкриваються, а визначається лише перелік видів покарань, і конкретизуються деякі умови їх виконання [12], [13], [14], [16].

Кримінальний кодекс Болгарії, при визначенні місця покарання, передбачає, що “покарання призначається з ціллю:

- 1) виправлення та перевиховання засудженого в дусі виконання законів та добрих звичок;
- 2) здійснення попереджувального впливу на нього і позбавлення його можливості вчинення інших злочинів;
- 3) вчинення виховного та попереджувального впливу на інших членів суспільства” [15, 44].

Положення щодо необхідності виправлення також підтримує кримінальне законодавство Швейцарії [17].

Таким чином, можна зробити висновки про те, що позиція, передбачена у кримінальному кодексі України щодо визначення цілей покарання, загалом відповідає зарубіжним положенням призначення покарання і може виступати в якості методологічних засад для побудови діяльності спеціальних органів та установ по виконанню кримінальних покарань.

Розглянувши вихідні засади призначення покарання, можна виділити основні цілі, які стоять перед діяльністю кримінально-виконавчих установ, а саме:

- виправлення і ресоціалізація засуджених;
- спеціальне попередження;
- загальне попередження;

Питання щодо віднесення кари до цілей діяльності кримінально-виконавчих установ є складним і потребує уточнення.

Дійсно, можна говорити про те, що діяльність кримінально-виконавчих установ позбавлена карального компоненту, а кару містить у собі сам вирок. Однак, на нашу думку така позиція не зовсім вірна, адже дотримання певної “невільної” поведінки, регламентація дня, тотальна відкритість для нагляду, наявність тих чи інших заборон (правообмежень), спеціальних правил поведінки – все це спричиняє певні моральні незручності, страждання у засуджених, тобто каральний вплив міститься в режимі. Однак, призначення покарання, винесення вироку має також великий карний вплив: через вирок суспільство засуджує дії особи, вирок містить в собі ту реакцію, якою суспільство відреагувало на злочин. Визначивши суворість покарання, суспільство через вирок встановлює і обсяг кари.

Отже, кара – це сутність покарання, сукупність усіх спеціальних правил поведінки та обов’язків засуджених, що встановлюються відповідними державними органами на основі ґрунтовно виваженого законодавства, психічний вплив та страждання, що викликані цими правообмеженнями і суспільним осудом, який передбачений вирок суду і міститься в режимі

відбування покарання. Таким чином, кара є суттю покарання, а не ціллю діяльності кримінально-виконавчих установ.

Кримінально-виконавчий кодекс України визначає, що “виправлення засудженого – процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки” [28, 4]. Загалом схожа позиція притаманна і російському кримінально-виконавчому законодавству [11], [182].

Таким чином, з юридичної точки зору виправлення це – не вчинення злочинцем в подальшому житті нових злочинів, з психолого-педагогічної – результат виховного впливу на засуджених. Самосвідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві визначається законодавцем як ресоціалізація [28, 4]. Виправлення в такому аспекті – необхідна умова ресоціалізації.

Отже, можна констатувати, що виправлення - це процес зміни особистості засудженого, а ресоціалізація – результат виправлення. Тому, основною і визначальною ціллю, на яку спрямована вся діяльність кримінально-виконавчих установ є ресоціалізація засуджених. Взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями в більшості випадків саме й служить виправленню і ресоціалізації засуджених

Особливе місце при організації діяльності кримінально-виконавчих установ і боротьбі з правопорушниками серед засуджених належить спеціально-попереджувальній діяльності.

Деякі науковці вважають, що ціль спеціального попередження досягається покаранням лише за умови позбавлення засудженого фізичної можливості скоювати злочин, що проявляється в ізоляції і організації контролю за його поведінкою [268], [286]. В юридичному розумінні ізоляція засудженого від суспільства - це примусове позбавлення його свободи вибору соціального спілкування, яке застосовується з метою виключення можливостей вчинення ним нових злочинів і одночасно створення передумов для перевиховання [128].

Аналіз юридичної літератури [345], [198] дає змогу виділити основні компоненти спеціально-попереджувальної діяльності кримінально-виконавчих установ: охорона засуджених та нагляд; застосування заходів та технічних засобів, що забезпечують ізоляцію; встановлення обмежень та особливого порядку спілкування засуджених та осіб, які не є співробітниками кримінально-виконавчої установи; попередження правопорушень та скоєнню злочинів засудженими шляхом реалізації профілактичних заходів; застосування дисциплінарної практики; застосування засобів безпеки; розкриття злочинів та інших правопорушень; попереднє розслідування за справами про скоєння злочинів засудженими.

При аналізі спеціально-попереджувальної діяльності в контексті організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями необхідно відзначити, що:

- реалізація профілактичних заходів у повній мірі не можлива без взаємодії з різними організаціями, що наділені піклувальними функціями, або функціями сприяння розвитку кримінально-виконавчих установ. Організаціями, що мають піклувальні функції, є різного роду правопросвітні благодійні, громадські організації, що допомагають практикувати виховні заходи в кримінально-виконавчих установах. Функціями сприяння розвитку кримінально-виконавчих установ, наприклад, наділене кожне підприємство, на якому відповідно до законодавства про зайнятість населення [41] бронюються робочі місця, тим самим вони в певній мірі сприяють постпенітенціарній адаптації засуджених, звільнених з кримінально-виконавчих установ.

- Розкриття злочинів та інших правопорушень організується при взаємодії з правоохоронними органами.

Отже, взаємодія з деякими державними органами та недержавними організаціями - необхідна складова організації ефективної діяльності кримінально-виконавчих установ щодо проведення спеціально-попереджувальних заходів.

На даний час, достатньо часто при організації управління поряд з

офіційними цілями, або цілями-завданнями, що зазначаються у планах, все частіше зустрічаються неофіційні цілі-орієнтири. Вони формулюються співробітниками при участі безпосередніх керівників з урахуванням першочергових завдань [249, 281]. У такий спосіб забезпечується більш глибоке розуміння персоналом цілей, що стоять перед установою або безпосередньо перед підрозділом. Таким чином, ціллю-орієнтиром для діяльності відповідного персоналу, в контексті проблематики дисертаційного дослідження буде налагодження чіткої та ефективної взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями.

Виходячи з поставлених цілей, кримінально-виконавчі установи виконують такі задачі:

- безпосередньо організовують виконання покарання у виді позбавлення волі, забезпечують належні умови відбування покарання засудженими;
- забезпечують дотримання правопорядку та законності, безпеку персоналу, посадових осіб та громадян, які знаходяться на території кримінально-виконавчої установи;
  - проводять власну внутрішню нормативно-правову діяльність;
  - здійснюють договірну та претензійну діяльність;
  - створюють умови для охорони здоров'я засуджених;
  - організовують залучення засуджених до праці на власних підприємствах і виробництвах;
  - організовують та координують інвестиційну, зовнішньоекономічну та торговельну діяльність в якості суб'єкта підприємницької діяльності;
  - забезпечують організацію загального та професійного навчання засуджених;
  - сприяють та співпрацюють з органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність щодо виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів, а також організовують самостійне здійснення оперативно-розшукової діяльності тощо.

Цей перелік не може бути вичерпним у зв'язку з динамічним розвитком

системи суспільних відносин в цілому і кримінально-виконавчої системи зокрема.

Таким чином, задачі, що стоять перед діяльністю кримінально-виконавчих установ можуть бути виконані лише при організації взаємодії з державними органами та недержавними організаціями.

В даному дисертаційному дослідженні, визначаючи поняття державного органу, ми користувались формулюванням Богатирьова І.Г., Самофалова Л.П., Усенка В.Ф. Отже, державний орган – це колектив службовців чи структурно організований колектив службовців, які на чинних підставах мають владні повноваження, а також відповідні матеріально-технічні засоби для виконання покладених на них конкретних завдань і функцій держави [127, 11].

Зміст і форма взаємодії кримінально-виконавчих установ і державних органів та недержавних організацій, як філософські категорії, співвідносяться у взаємозв'язку наступним чином: зміст - це єдність усіх складових елементів спільної і погодженої діяльності суб'єктів взаємодії, включаючи їхні внутрішні протиріччя, тенденції, зв'язки, а форма - це спосіб існування, вираження поза цим змістом [327, 621].

З урахуванням специфіки взаємодії кримінально-виконавчих установ і державних органів та недержавних організацій, під формою взаємодії необхідно розуміти визначені організаційні рамки, у яких здійснюється співпраця взаємодіючих суб'єктів для досягнення виправлення та ресоціалізації, а також загального та спеціального попередження.

Для визначення вірної позиції щодо здійснення правових та організаційно-управлінських засад взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями, необхідно співставити терміни “організація” та “управління”. Розглядаючи їх у контексті об'єкту дисертаційного дослідження, слід відзначити те, що стосовно співвідношення цих понять серед учених різних наук існують різні погляди.

Як відзначає А.Н. Ключев, і управління, і організація не існують самі по собі, а носять підпорядкований характер і діють в рамках якоїсь третьої

категорії. Такою категорією є "система" [192, 34]. Під системою значна кількість авторів розуміють єдність взаємозалежних елементів, кожний з яких виконує свої функції, що сприяють досягненню загальної мети [210, 5]. При буквальному перекладі з грецької слова "система" розуміється як "ціле, що складене із частин". Тобто, система — це комплекс взаємодіючих елементів, що в своїй єдності створюють деяку цілісність. Особливо важливими, характерними (системоутворюючими) ознаками системи вважаються: складність об'єкту, його цілісність, здатність ділитися на компоненти (елементи, частини, підсистеми), бути, як правило, елементом системи вищого порядку, створювати особливу єдність із середовищем [261, 153].

Як уже зазначалося, з формальної точки зору, система — це сукупність функціональних компонентів, взаємодіючих між собою для досягнення певної мети. Однією з таких складових, на яку необхідно звернути увагу, є організація.

Організація означає сукупність пов'язаних між собою складових частин (елементів) відповідного об'єкта, а також зв'язків (взаємовідносин) між ними та іншими об'єктами, в результаті чого утворюється певне зовнішнє організаційне середовище [347].

Поняття "організація" в сучасній науці [119], [261] також має декілька смислових значень: під організацією розуміється стан системи, призначеної для вирішення конкретних задач або виконання функцій, визначених метою; організація — це виокремлене об'єднання людей для взаємодії при досягненні певних цілей та задач [249, 86].

В науці управління достатньо поширеним явищем є співставлення категорій "організація" і "управління". Представники науки управління ширшим розуміють управління, а організацію розглядають як одну з його функцій [192, 34]. Подібні міркування можна знайти також серед авторів психології організації, визначаючи її як приведення системи у стан цілісності, впорядкування складових частин об'єкту; співвідношення частин у деякій цілісності, зв'язок між ними та їхню функціональну взаємопідпорядкованість [342, 158].

З точки зору науки управління, аналізовані суб'єкти взаємодії є підсистемами більш загальних систем. Так, якщо вести мову про взаємодію кримінально-виконавчих установ та інших органів кримінально-виконавчої системи, то вони є складовою частиною (підсистемою) конкретного відомства (Державного департаменту України з питань виконання покарань). Якщо ж суб'єкти взаємодії представляють різні відомства та недержавні формування, то вони входять у єдину систему органів, організацій, які безпосередньо або опосередковано здійснюють боротьбу зі злочинністю, або займаються профілактикою, попередженням злочинів, тобто складають її підсистему. Деякі автори називають такі підсистеми та системи “середовищем проблеми” (в даному випадку - проблеми боротьби та профілактики злочинності) [172, 9]. Крім того, кримінально-виконавчі установи і державні органи та недержавні організації, реалізуючи виховні програми, а також здійснюючи заходи щодо попередження та розкриття злочинів, утворюють самостійну, хоча і тимчасову систему, спрямовану на досягнення кінцевих цілей, результатів, тобто утворюють певну програмно-цільову структуру. А оскільки взаємодія діалектично обумовлена і об'єктивно характерна для всіх системних утворень, то можна правомірно стверджувати, що вона - обов'язкова умова нормального функціонування і розвитку кримінально-виконавчих установ по досягненню цілей їх діяльності [194, 11].

Проаналізувавши літературу з теорії управління та менеджменту [112], [169], можна виділити два основні рівні взаємодії - тактичний або оперативно-тактичний і організаційний або організаційно-управлінський. При цьому передбачається, що взаємодія може носити як постійний, так і епізодичний та разовий характер,

Сталість взаємодії обумовлена постійністю задач та цілей, що стоять перед кримінально-виконавчими установами та державними органами і недержавними організаціями при організації взаємодії (боротьба зі злочинністю, профілактика та попередження скоєння злочинів та інші).

Епізодичність або разовість взаємодії обумовлена, у свою чергу, локальністю, разовістю виникнення окремих спільних для суб'єктів взаємодії задач (проведення окремих виховних заходів, надання засудженим медичної допомоги, організація виробничої діяльності, надання освіти засудженим тощо).

Зазначені риси взаємодії кримінально-виконавчих установ та державних органів та недержавних організацій дозволяють розглядати її як певний процес, що визначається як послідовна зміна явищ, або, як сукупність послідовних дій для досягнення певного результату [129, 470]. У контексті трудової діяльності, процес визначається як сукупність дій, здійснюваних одним виконавцем або групою з метою одержання конкретного продукту праці [178, 24].

У практичному аспекті, зміст даного процесу, на нашу думку, представляє собою:

По-перше, функціонуючу динамічну систему, складовими компонентами якої є погоджені і спільні дії щодо організації та реалізації карально-виховної діяльності кримінально-виконавчих установ, а також розкриття та розслідування злочинів.

По-друге, взаємокоординуючий вплив суб'єктів з метою упорядкування означених дій, характеризується стійкими ознаками.

Разом з тим слід зазначити, що взаємодія суб'єктів на будь-якому рівні не може відбуватися сама по собі, а потребує організації, під якою розуміється цілеспрямований вплив, здійснюваний для досягнення конкретної мети. Такий вплив може здійснювати суб'єкт управління, наділений владними повноваженнями [316, 221], [316, 230].

Організація взаємодії по своїй суті є управлінською діяльністю, а точніше соціальним управлінням. В.М. Плішкін визначає, що соціальне управління - це особливий вид діяльності, спрямований на упорядкування, погодження колективних дій людей для досягнення визначеної мети [261, 11]. При характеристиці соціального управління часто використовуються загальнотеоретичні положення кібернетики, в якій управління розглядається як функції організованих систем, що забезпечують цілісність їхньої структури,

підтримання режиму функціонування згідно із закладеною програмою [261, 12].

Соціальне управління - це науково аргументований вплив суб'єктів управління на суспільну систему для того, щоб зорієнтувати її на реалізацію поставлених перед нею задач та цілей. Вплив може спрямовуватися, в залежності від ситуації, що склалася при упорядкуванні системи, її стабілізації або переведенні в інший стан, а здійснюється він за допомогою належної організації і координації діяльності людей, виходячи з результатів обробки інформації, що характеризує рух цієї системи [245, 29].

Таким чином, важливим фактором в організації та здійсненні взаємодії виступає процес збору, нагромадження, переробки, передачі і використання інформації. Наприклад, система взаємної інформації служб і підрозділів, що ведуть боротьбу зі злочинністю, є необхідною умовою забезпечення їхньої взаємодії [316, 223]. Центральне місце в інформаційно-аналітичній діяльності (див. наприклад, [119], [131], [239], [261]) займає вивчення і оцінка оперативної обстановки. На цій основі вирішується питання про раціональне застосування сил та засобів, їх комплексне і спільне використання.

Спільна діяльність передбачає оптимальне планування на основі прийняття управлінських рішень. Функція планування реалізовується шляхом складання стратегічних, перспективних, тактичних та оперативних планів; загальних планів (концепцій) діяльності кримінально-виконавчого закладу та планів роботи окремого його підрозділу. Процес прийняття управлінських рішень загалом складається з таких етапів:

1. обґрунтування та вибір конкретної цілі, підготовка і прийняття рішення;
2. підбір виконавців, формування їх готовності до виконання рішення, розстановка відповідно до функцій;
3. створення та забезпечення необхідних організаційних, матеріально-технічних і інших умов для успішного виконання рішення;
4. контроль за виконанням рішення (аналіз виконання).

З урахуванням викладеного можна констатувати, що взаємини між взаємодіючими суб'єктами є нічим іншим, як управлінськими відносинами.

Класифікація управлінських відносин, що дозволить точніше зрозуміти організаційні засади взаємодії кримінально-виконавчих установ та державних органів і недержавних організацій, достатньо переконливо дана Г.І. Петровим [254].

Відповідно до його класифікації управлінські відносини:

- за часом об'єднуються у дві групи - безстрокові і діючі протягом певного проміжку часу;
- за взаємним становищем учасників вони поділяються на вертикальні (між вище- і нижчестоячими органами управління, пов'язаними відносинами субординації) і горизонтальні (між особами і органами одного рівня, не зв'язаними відносинами підпорядкування) [254, 105-107].

Таким чином, вертикальні відносини - це відносини організації взаємодії, а горизонтальні - це відносини самої взаємодії.

Однак відсутність підпорядкованості між суб'єктами взаємодії не виключає керівної ролі одного із взаємодіючих. Проте - і це найважливіше - у ролі головного виконавця виступає той підрозділ, заради вирішення задач якого взаємодіють всі інші підрозділи. У цьому випадку головний виконавець - фактичний координатор діяльності взаємодіючих з ним суб'єктів [317].

З огляду на це, ми приходимо до висновку, що взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями організовується з метою виправлення та ресоціалізації засуджених, а також здійснення спеціального та загального попередження, тому головною координуючою ланкою виступають саме кримінально-виконавчі установи. Необхідно також відзначити, що при організації взаємодії з метою виправлення та ресоціалізації основним суб'єктом взаємодії (координатором) завжди буде кримінально-виконавча установа. При організації взаємної діяльності з метою спеціального та загального попередження координатором може виступати інший взаємодіючий суб'єкт (наприклад, органи внутрішніх справ).

Все викладене дозволяє перейти до розгляду форм взаємодії і визначенню поняття "взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та

недержавними організаціями".

У сучасній юридичній літературі є декілька точок зору щодо класифікації форм взаємодії різних суб'єктів боротьби зі злочинністю, у тому числі і кримінально-виконавчих установ.

Деякі науковці дотримуються двочленної класифікації форм взаємодії - процесуальних та позапроцесуальних (В.А.Рогожин) [280, 5].

Інші допускають і тричленну класифікацію, виділяючи, як форми взаємодії, обмін інформацією, спільне проведення заходів і надання допомоги один одному в рамках яких виділяються напрямки взаємодії [235].

Треті - як форми називають ті чи інші види спільних або погоджених дій, не групуючи їх за певним критерієм [132].

Необхідно також відзначити наявність організаційно-управлінських та організаційно-тактичних форм.

Не применшуючи ролі викладеного, ми думаємо, що класифікація форм взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями повинна ще враховувати: нормативне регулювання такої взаємодії, способи здійснення співробітництва, а також рівні означеної взаємодії.

Такий підхід дає нам змогу класифікувати форми взаємодії кримінально-виконавчих установ наступним чином:

1. За нормативним регулюванням.

- 1.1. Передбачені (прямо або опосередковано) Кримінально-виконавчим кодексом України

- 1.2. Врегульовані відомчими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань, а також міжвідомчими нормативними актами.

2. За способом здійснення співробітництва.

- 2.1. Спільна або погоджена робота.

- 2.2. Обмін інформацією.

3. За рівнем взаємодії.

- 3.1. Організаційні.

3.2. Тактичні.

4. За обов'язковістю організації взаємодії.

4.1. Обов'язкова взаємодія.

4.2. Взаємодія, що сприяє організації діяльності (не носить обов'язкового характеру).

Відповідно до вищезазначених міркувань та поглядів учених-юристів, поняття "взаємодія", у тому числі і взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями може визначатись як спільна діяльність, спрямована на досягнення спільних цілей, узгоджену за місцем і часом.

Деякі автори визначають взаємодію як ділове співробітництво на основі взаємодопомоги частин і елементів системи.

При цьому, зокрема В.М. Шванковим, виділяються такі найсуттєвіші ознаки взаємодії:

- співробітництво (очне і заочне),
- взаємодопомога (пряма і непряма),
- кооперування сил та засобів,
- посилення управлінських параметрів системи [334, 10].

Такі наукові підходи до визначення поняття "взаємодія", на нашу думку, є достатньо обґрунтованими.

Таким чином, існує два основних аспекти визначення поняття "взаємодія": перший, вказує на спільні або погоджені за цілями, місцем і часом дії - основний акцент робить на зовнішньому вияві взаємодії, тобто надає перевагу характеристиці форми цього явища. Другий - навпаки, акцентує увагу на сутності, відзначаючи, що взаємодія - це ділове співробітництво на основі взаємодопомоги.

Враховуючи зазначене, можна визначити, що взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями - це організований у відповідності до вимог чинного законодавства, відомчих та міжвідомчих нормативних актів процес ділового співробітництва (погоджених

або спільних дій), спрямований на досягнення виправлення та ресоціалізації засуджених, спеціального та загального попередження, а також вирішення комплексу задач, що стоять перед означеними суб'єктами.

Враховуючи той факт, що взаємодія - це управлінська категорія, необхідно відзначити, що вона має певні організаційні періоди.

1 етап - початковий. Це етап початку взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями.

Початок взаємодії в деяких випадках нормативно визначений і є обов'язковим (наприклад для перевірки можливості проживання засудженого до обмеження волі або позбавлення волі на певний строк після звільнення за обраним ним місцем проживання за три місяці до закінчення строку покарання надсилає повідомлення-запит до відповідного районного (міського) відділу (управління) внутрішніх справ [82].

В іншому випадку взаємодія починається з ініціативи однієї з сторін: організація і проведення певних виховних заходів, організація підприємницької та виробничої діяльності тощо. Перший етап можна назвати і етапом прийняття управлінського рішення (про організацію взаємодії), він передбачає також планування конкретних заходів.

2 етап - основний. Це етап фактично погодженої або спільної діяльності, постановки та реалізації конкретних цілей та задач спільної діяльності. Це, зрештою, етап реалізації управлінського рішення і контролю за його виконанням.

3 етап - заключний. Це етап оцінки ефективності спільної діяльності і підбиття підсумків.

Взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями - це не взаємодія якихось абстрактних фігур. Взаємодіють між собою конкретні люди, що мають власні інтереси і пристрасті. Вони працюють у різних за функціональною спрямованістю колективах, і тому при вирішенні загальних задач, між ними може виникати неузгодженість інтересів з'являються бар'єри, що знижують ефективність співробітництва.

Як справедливо відзначає А.О.Галай, діяльність працівників установ виконання покарань не зводиться лише до управління, організації, керівництва закладом чи процесом виконання покарання, це передусім багатовекторна творча нестереотипна діяльність, яку неможливо обмежувати виключно управлінською сферою [145, 8]. Складові системи організації управління персоналом пенітенціарних установ — це створення та забезпечення ефективного функціонування персоналу, організація плідної співпраці між різними категоріями співробітників та взаємодії з державними органами та недержавними організаціями, спрямування їхніх спільних зусиль на виправлення та ресоціалізацію засуджених, забезпечення успішного виправного процесу та запобігання правопорушенням, що базується на основі аналізу оперативної обстановки, комплексного застосування новітніх, адаптованих до умов пенітенціарних установ корекційних методик та цілеспрямованого залучення сил та засобів [146, 128].

Проте Г.А. Туманов зазначає, що при поглибленні спеціалізації можлива тенденція до ослаблення зв'язків між ланками системи, замикання виключно на власних задачах, що стоять перед підрозділами. В таких випадках, система втрачає цілісність, що неодмінно призводить до зниження ефективності її функціонування, та ефективності функціонування її елементів. На подолання й упередження таких тенденцій повинні спрямовувати свої постійні зусилля керівники та підрозділи, що організують взаємодію і координують роботу підлеглих [317, 169].

Сучасний кризовий стан установ кримінально-виконавчої системи, некомпетентність деяких категорій співробітників, на яких покладено забезпечення виконання завдань, що стоять перед кримінально-виконавчими установами та інші фактори, що негативно впливають на діяльність означених установ змушують висувати нові вимоги щодо особистих і професійних якостей працівників керівної ланки кримінально-виконавчих установ, зумовлюють необхідність якісного підвищення їхньої ролі в системі управління, рівня управлінської компетенції. Значною мірою саме від особистих якостей, навичок,

фахового уміння залежить ефективність управління, організаційних заходів, здійснення реформ та інших перетворень (в тому числі вдосконалення взаємодії з державними органами та недержавними організаціями).

На відміну від інших спеціалістів, що забезпечують управління, керівники представляють собою групу посадових осіб, яким делеговані права та обов'язки владного характеру. На думку А.А. Дарявина, правовий статус керівника складається з сукупності прав, обов'язків та відповідальності, які характеризуються:

- найбільшими владними повноваженнями та нормативними гарантіями їх реалізації;
- правом одноособового вирішення питань що належать до його компетенції;
- значною детермінізованістю прав та обов'язків;
- правом делегувати власні повноваження заступникам та іншим працівникам апарату, залишаючись відповідальним за стан справ в системі управління загалом [160, 14].

На важливість компетентності керівної ланки вказує також О.А. Артелин [110].

На наш погляд, саме керівник кримінально-виконавчої установи виступає головним організатором та координатором взаємодії ввіреного йому підрозділу з державними органами та недержавними організаціями. При цьому ініціатором може виступати відповідальний працівник відповідної служби, задля досягнення мети діяльності якої організовується взаємодія (при розслідуванні злочинів – співробітники оперативної служби, при організації медичної допомоги – співробітники медичної служби тощо.). Таким чином, можна зробити висновок, що саме компетентність, грамотність, ініціативність персоналу та керівництва кримінально-виконавчої установи при організації взаємодії є одним з найважливіших факторів що впливають на ефективність та реальну дієвість.

Розглядаючи питання організації взаємодії кримінально-виконавчих

установ з державними органами та неурядовими організаціями з управлінської позиції, необхідно, на наш погляд, визначити таку категорію, як управління взаємодією означених суб'єктів. Аналіз наукової літератури з теорії управління [161], [149], [297] та науки адміністративного права [337] дає можливість визначити управління як цілеспрямовану дію на об'єкт з метою зміни його стану у зв'язку з трансформацією певних обставин. Проведене нами дослідження визначає взаємодію кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями як організований у відповідності з вимогами чинного законодавства, відомчих та міжвідомчих нормативних актів процес ділового співробітництва (погоджених або спільних дій), спрямований на досягнення цілей поставлених перед діяльністю означених установ.

Пропонуємо наступне поняття. *Управління взаємодією кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями являє собою цілеспрямований вплив на діяльність кримінально-виконавчих установ, державних органів та (або) неурядових організацій в процесі ділового співробітництва (погоджених або спільних дій), спрямованих на досягнення цілей та задач діяльності означених установ.*

На основі аналізу теоретико-правової літератури (наприклад, [244], [107]), ми сформулювали принципи взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та неурядовими організаціями. Під принципами взаємодії розуміється система основних ідей, установок, та керівних засад, на основі яких вона організовується і які відображають закономірності взаємин між взаємодіючими суб'єктами.

Вивчення практики взаємодії, аналіз нормативної літератури і наукових точок зору дозволяє виділити такі принципи взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями:

Загальні принципи:

науковість, законність, безперервність взаємодії, плановість.

Спеціальні принципи:

сталість обміну інформацією, погодженість, оперативність, взаємна довіра, розмежування компетенції, керованість, конфіденційність (в окремих випадках).

Визначене теоретичне обґрунтування поняття взаємодії та управління взаємодією розгляданих суб'єктів має принципове фундаментальне значення для подальшого розгляду наступних підрозділів дисертаційного дослідження.

1.4. Організаційні аспекти карально-виховного процесу в кримінально-виконавчих установах та роль державних і недержавних інституцій в його належному забезпеченні

Усього в світі в спеціальних установах що виконують покарання у виді позбавлення волі знаходиться понад 8 млн. чоловіків, жінок, дітей¹. В Україні кількість засуджених, які перебувають в кримінально-виконавчих установах відповідно до даних Державного департаменту України з питань виконання покарань стабільно залишається в межах 145-150 тис. чоловік. При цьому, ще 41-42 тис. чоловік перебувають в слідчих ізоляторах. Так, станом на 1.01.2004 року в кримінально-виконавчих установах України перебувало 150934 засуджених, станом на 1.01.2005 року – 149697 засуджених [133, 4].

Судова практика України значною мірою орієнтується на застосування покарання у виді позбавлення волі. У 1992 році питома вага позбавлення волі в структурі покарань складала 33,6%; у 1993 році - 35,3%; у 1994 році - 36,3%; у 1995 році-35,1%; у 1996 році-35,5%; у 1997 році-35,1%; у 1998 році-37,2%; у 1999 році - 37,5%; у 2000 році - 35,9%; у 2001 році-37,2%. На сьогодні за цим показником Україна, незважаючи на проголошений курс на дотримання прав і свобод громадян, займає впродовж ряду років одне з перших місць у світі. Вражає "відрив", з яким Україна лідирує у цій сфері. Для порівняння: у більшості європейських країн він коливається в межах 10-12% [140, 4].

Така інформація вказує на те, що в багатьох країнах світу покарання у виді позбавлення волі залишається одним з найрозповсюдженіших видів покарання. В умовах постійної гуманізації суспільства, якої притримується Україна, на це вказують, зокрема, відміна смертної кари, реформування кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, розширення переліку альтернативних позбавленню волі видів покарання, - діяльність пенітенціарних закладів повинна бути останньою межею, крайньою мірою, до якої повинні звертатись судді при винесенні вироку.

---

¹ інформація надана організацією "Донецький меморіал"

Незважаючи на те, що в Україні продовжується реформаторський поступ кримінально-виконавчої системи, чітко визначеної пенітенціарної доктрини, на необхідність якої вказують науковці [270], [323], [144] не має і дотепер. Реформування передбачає докорінні зміни, які розраховані на перспективу. У зв'язку з цим необхідно розробити та прийняти пенітенціарну доктрину, яка закріпила би основні фундаментальні засади розбудови кримінально-виконавчої системи.

Стаття 6 Кримінально-виконавчого кодексу України визначає основні засоби виправлення і ресоціалізації засуджених: встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив. Саме завдяки цьому, з кримінально-виконавчих установ повинна звільнюватись людина, яка буде готова до нормотипового існування в суспільстві. Кожен з означених засобів має суттєве значення для результату виконання покарання у вигляді позбавлення волі. У зв'язку з цим, необхідно проаналізувати основні положення засобів виправлення і ресоціалізації засуджених. Деякі автори [198], [211], [248] достатньо ґрунтовно розкривали основні положення засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, проте всі ці дослідження проводились в контексті кримінально-виконавчої науки, не зупиняючись детально на організаційно-управлінських способах їхньої реалізації. Серед основних завдань і функцій персоналу кримінально-виконавчих установ необхідно виділити як основні ті, що пов'язані з практичною організацією застосування основних засобів виправлення та ресоціалізації.

На нашу думку, повноцінна реалізація цих засобів не можлива без взаємної допомоги та співпраці як безпосередньо між підрозділами кримінально-виконавчих установ, так і між кримінально-виконавчими установами, державними органами, і установами, підприємствами та організаціями різного спрямування.

Для максимально ефективного дослідження різних аспектів взаємодії означених суб'єктів необхідно проаналізувати окремі засоби виправлення і ресоціалізації засуджених і безпосередню участь та роль державних органів при їхній реалізації.

Тому при дослідженні цього питання будуть використані окремі їх положення - при чому з точки зору науки управління вони можуть бути сформульовані у вигляді завдань: організація встановленого порядку виконання та відбування покарання (режиму), організація суспільно корисної праці, організація соціально-виховної роботи, організація навчання засуджених, громадський вплив. Певні моменти, що стосуються питання реалізації засобів виправлення та ресоціалізації засуджених, ми прослідковуємо у міжнародних стандартах з питань виконання покарання. Як зазначає В.М. Дрьомін, Україна не може ігнорувати рекомендації Ради Європи щодо пенітенціарних питань і фактично зобов'язана реформувати кримінально-виконавчу систему [191, 3].

Організація встановленого порядку виконання та відбування покарання (режиму). При розгляді режиму як складової процесу виконання покарання треба відзначити те, що режим - це один з найсуттєвіших засобів виправлення та ресоціалізації засуджених, адже саме режимні вимоги зумовлюють нормальне функціонування кримінально-виконавчих установ, забезпечують дотримання законності як серед засуджених, так і серед співробітників.

Проаналізувавши літературу з кримінально-виконавчого права [211], [313], можна зробити узагальнюючий висновок, що режим охоплює всю сукупність матеріальних і процесуальних норм, котрі регламентують діяльність персоналу установ та органів, на які законом покладено виконання покарання, забезпечення (через каральну, виховну, забезпечувальну та профілактичну функції) його реалізацію, а також сукупність умов і правил відбування покарання засудженими.

Функції режиму тісно пов'язані з реалізацією інших засобів виправлення та ресоціалізації засуджених, тому багато питань, щодо організації режиму будуть розкриті нами при їхній характеристиці.

Якщо звернутись до міжнародних актів у сфері організації режиму, то можна відзначити наступне.

Європейські в'язничні правила встановлюють, що в установах режими запроваджуються з метою:

- забезпечити відповідність умов життя вимогам людської гідності та нормам, прийнятими у суспільстві;

- мінімізувати негативні наслідки ув'язнення та різницю між життям у в'язниці та на свободі, яка послаблює почуття особистої гідності та відповідальності в'язнів;

- підтримувати та посилювати ті зв'язки з родичами та зовнішнім світом, які якнайкраще слугують інтересам в'язнів та їх родичів;

- забезпечити в'язням можливості розвивати професійні навички, здібності, які поліпшуватимуть перспективи їхньої успішної соціальної реінтеграції після звільнення [332, 171].

В'язничні режими повинні передбачити:

- надання духовної підтримки, порад та можливостей для відповідної праці, професійно-технічної орієнтації та підготовки, навчання і фізичного виховання, розвитку навичок співіснування в суспільстві, отримання консультації, колективної діяльності та відпочинку;

- вжиття заходів для того, щоб ця діяльність організовувалася у міру можливості з метою збільшення контактів із зовнішнім світом та можливостей в ньому, а також з метою розширення перспектив соціальної реінтеграції після звільнення;

- запровадження процедур розробки та перегляду індивідуальної програми виправлення та підготовки в'язнів після докладних консультацій з відповідними співробітниками та окремими в'язнями, які мають залучатись до цього по мірі можливості [332, 171].

Означений міжнародний правовий акт також акцентує на необхідності використання систем комунікацій та стилю управління, спрямованих на встановлення відповідних позитивних взаємин між персоналом та в'язнями, що

поширюватиме перспективи ефективного запровадження в'язничних режимів і виправних програм.

Таким чином, зважаючи на положення міжнародних правових актів у пенітенціарній сфері, можна відслідкувати основні напрямки необхідної діяльності персоналу пенітенціарних установ для ефективного карально-виховного процесу (надання духовної підтримки, порад та можливостей для відповідної праці, професійно-технічної орієнтації та підготовки, навчання і фізичного виховання, розвитку навичок співіснування в суспільстві, отримання консультації, колективної діяльності та відпочинку і таке інше). Проаналізувавши означені напрямки, робимо висновок про те, що їхня повноцінна реалізація силами та засобами виключно персоналу кримінально-виконавчих установ неможлива. У даному випадку слухним буде залучення державних та неурядових інституцій.

Проте підтримка режимних вимог має на меті й забезпечення та дотримання інших, організаційних, вимог. У книзі О.О.Беляєва "Правовое положение осужденных к лишению свободы", забезпечення організаційних вимог розглядається як "найближча мета" режиму [122]. Щодо кінцевої мети режиму, то на думку О.О.Беляєва, вона полягає у забезпеченні оптимального виховного впливу на засуджених та застосування всієї системи основних засобів виправлення. Подібне розмежування цілей та функцій режиму можна знайти в роботі В.С.Кувшинова [206]. З таким твердженням, на нашу думку, можна погодитись.

Із курсу Кримінально-виконавчого права України за редакцією О.М. Джужи, можна відзначити, що поряд з іншими функціями режиму, авторський колектив вирізняє забезпечувальну функцію, яка здійснюється шляхом створення правових засобів, використання яких дає можливість залучати засуджених до праці, проводити виховні заходи, загальноосвітнє і професійне навчання. Правила режиму передбачають порядок залучення засуджених до праці і організації трудового процесу, порядок проведення виховних заходів, організацію роботи загальноосвітніх шкіл, ПТУ в місцях

позбавлення волі. За допомогою режиму реалізується функція соціального контролю, який здійснюється шляхом регламентації поведінки засуджених, організації нагляду за ними і оцінки поведінки на підставі застосування позитивних (заохочення) чи негативних (стягнення) заходів [211, 68]. Таким чином повинні реалізовуватись управлінські рішення, спрямовані на забезпечення заходів в означених напрямках.

Окремої уваги заслуговує питання санітарно-гігієнічного стану в кримінально-виконавчих установах. Сучасний стан в цьому напрямку, що склався в установах кримінально-виконавчої системи можна охарактеризувати, як вкрай важкий. В окремих регіонах у 1999 році рівень смертності серед спецконтингенту із розрахунку на 100000 чоловік, досягав позначки 42,8 [88, 51]. Наявність морально застарілої діагностичної апаратури, нерегулярне постачання медикаментів та слабе медичне забезпечення негативно вплинуло на проведення лікувально-діагностичного процесу в медичних частинах кримінально-виконавчих установ. Проблема удосконалення діяльності кримінально-виконавчих установ у напрямку надання медичної допомоги в науковій літературі не нова (див. наприклад [303], [139], [208], [346], [302], [231] та інші). Зважаючи на це, ми не ставимо за мету дослідити це питання, а лише відзначимо, що поряд з іншими реформаторськими кроками в цій сфері, необхідно налагодити спільну діяльність кримінально-виконавчих установ з медичними установами для обміну досвідом та допомоги при проведенні профілактичних та діагностичних заходів. Не можна залишати без уваги зарубіжний нормативно-правовий та науковий досвід у цій сфері (наприклад, [21], [351]).

Організація соціально-виховної роботи. Зважаючи на безумовну значимість питання організації виховної роботи із засудженими в кримінально-виконавчих установах, ми розглянули деякі проблемні аспекти організації цієї роботи. Таке дослідження, на нашу думку, прийнятне, а може, навіть необхідне, в кожному науковому дослідженні, яке пов'язане із розробкою положень діяльності

кримінально-виконавчих установ, адже саме виховна діяльність в першу чергу визначальна щодо досягнення цілей означених установ.

Первинною ланкою організації виправного впливу в кримінально-виконавчих установах є відділення соціально-психологічної служби. Як справедливо зазначає О.П. Печніков, “на даний час існує потреба у створенні такої організаційно-управлінської структури відділення і виправно-трудова колонії в цілому, яка б сприяла підвищенню взаємозв’язків служб та частин при роботі із засудженими, забезпечувала комплексне використання основних засобів виправно-трудового впливу, підвищувала ефективність індивідуальної виховної роботи” [257, 14]. З таким твердженням важко не погодитись. Дійсно, в контексті реформування кримінально-виконавчої системи та кримінально-виконавчих установ зокрема, необхідний перегляд вітчизняної системи управління кримінально-виконавчими установами, запозичення зарубіжного досвіду та подальше впровадження міжнародних стандартів пенітенціарної сфери.

Реалізація виправних цілей відбування покарання у вигляді позбавлення волі можливе лише шляхом виховної роботи, яка повинна бути належним чином організована співробітниками виправних колоній.

Відповідно до норм Кримінально-виконавчого кодексу України, соціально-виховна робота — цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених. У колоніях проводиться моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності [28, 64-65].

Така позиція законодавця майже нічим не відрізняється від попереднього визначення цієї роботи із засудженими, що надавалось у Виправно-трудоному кодексі України: “з особами, позбавленими волі, проводиться виховна робота, спрямована на виховання їх у дусі чесного ставлення до праці, точного

виконання законів, бережливого ставлення до державної власності, на підвищення свідомості і культурного рівня, на розвиток корисної ініціативи засуджених. Виховна робота з особами, позбавленими волі, проводиться диференційовано, з урахуванням виду виправно-трудової установи, встановленого в ній режиму і особливостей різних категорій засуджених. Основними формами виховної роботи з особами, позбавленими волі, є: індивідуальна робота; агітаційна, пропагандистська і культурно-масова; правове виховання” [23, 32-33]. Таке ставлення цілком можна назвати декларативним, бо не існує жодної вказівки на те, як практично (окрім певних вузьких вказівок) повинна проводитись виховна робота із засудженими.

Сучасний стан виховної роботи в більшості виправних колоній кримінально-виконавчої системи можна охарактеризувати наступним чином: найголовніша ланка даної системи, безпосередні виконавці виховної роботи, - начальники відділень соціально-психологічної служби, - це перевантажена паперовою роботою категорія співробітників. Щодо проведення виховної роботи, то ними проводиться лише її планування і те, в більшості випадків формальне. Ведення різного роду документації, починаючи із заповнення індивідуальних програм соціально-психологічної роботи із засудженим, написання річних та інших поточних характеристик, підготовка документації стосовно застосування заходів дисциплінарного впливу, постійні турботи про працевлаштування та виробничі показники засуджених, не дають начальнику відділення соціально-психологічної служби виправної колонії повноцінно проводити виховні заходи. Вирішення поточних питань та проблем засуджених, проведення різного роду бесід, в більшості випадків за фактом порушення режиму відбування покарання – цим обмежуються основні заходи, які провадяться означеною категорією співробітників. І все це за браком часу.

Але чинні нормативно-правові акти, що стосуються саме процесу виконання і відбування покарання, окрім ведення документації, передбачають і комплекс іншого роду заходів, які повинні проводитись із засудженими, при цьому акцент повинен робитися на їхньому виховному ефекті.

З-поміж інших заходів реформування кримінально-виконавчої системи визначених Програмою подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки, важливо в контексті дослідження відзначити, що необхідне запровадження нових форм і методів роботи із засудженими, посилення виховного впливу на них, забезпечення ефективної соціальної адаптації [68]. Практичні спостереження дисертанта, дозволяють зробити висновок, що відхід від стереотипів застосування форм та методів виховання засуджених відбувається дуже повільно. Часто, в діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ можна спостерігати принцип: “Все що нове – не вірно та не доцільно, система перевірена роками”.

Ще одна особливість спостерігається в нормативному регулюванні діяльності начальників відділень - незбалансованість, перевантаженість компетенції саме покладеними на них обов'язками, а права, які надані цій категорії співробітників дозволяють лише “рекомендувати” та “клопотати” перед керівництвом кримінально-виконавчої установи. Підтвердженням служить аналіз відомчого нормативного акту, який регулює відносини діяльності відділення соціально-психологічної служби, де, обов'язків, покладених на начальника відділення соціально-психологічної служби – 25, а прав, якими вони користуються, тільки - 8 [76]. Таким чином, слід зробити висновок, що необхідно:

- не применшуючи значення обов'язків, які покладені на начальників відділення соціально-психологічної служби, переглянути їх з метою збалансування щодо наданих цій категорії персоналу прав;

- розширити права, а так і компетенцію цієї категорії співробітників щодо можливості самостійного вибору методик проведення виховних заходів, а також застосування методів впливу (як дисциплінарного характеру, так і заходів заохочення);

- надати право начальникам відділення соціально-психологічної служби самостійно обирати організаційно-управлінську форму відділення засуджених.

Ефективність проведення виховних заходів залежить від того, як начальник відділення дотримується принципу диференціації виховного впливу, враховує психологічні особливості засуджених. Це у своїх роботах відзначає О.В. Беца [123]. Погоджуючись з ним, відзначаємо, що виховні заходи досягнуть своєї мети, якщо аудиторія – засуджені, будуть готові - сприймати будь-яку інформацію, а виступаючий – начальник відділення або інший співробітник - користуватимуться авторитетом.

Взагалі, складається таке враження, що при проведенні різних заходів індивідуальної роботи діяльність начальника відділення носить виключно формальний характер, а відсутність контролю за їх проведенням призвело б до їх повного зникнення.

Однак, більшість практичних співробітників, які були проанкетовані (57%) та опитані, зазначали, що саме індивідуальна робота призводить до найбільших змін особистості засудженого, і, як наслідок, засвоєння засудженим норм, які забезпечують подальшу нормотипову поведінку і не скоєння в подальшому злочинів.

Велике значення для досягнення цілі виправлення є формування у засуджених позитивних планів на майбутнє або перспектив. Реальна перспектива виходу на волю, перспектива дострокового звільнення – досить вагомі для особистості плани. У пенітенціарній психології (наприклад, [266], [109]) та літературі з кримінально-виконавчого права (наприклад, [96], [115], [322]) відзначається важлива роль перспективи в справі виховання засуджених. При цьому автори відмічають, що величина строку позбавлення волі безпосередньо впливає на наявність або відсутність перспектив у житті засудженого. Справді, примусити засуджених повірити в реальне існування будь-яких позитивних планів, які віддалені від нього роками, досить складно. Деякі вибіркові дослідження та спостереження засвідчують, що значна кількість засуджених взагалі не бачать цілі в житті.

У зв'язку з таким становищем необхідно залучати представників трудових колективів державних підприємств, установ, організацій, відповідних

соціальних установ, які своєчасно надавали би якісну та сучасну інформацію щодо реального стану у сфері виробничої діяльності, економіки, відносин у суспільстві, що наближуватиме засуджених до життєвих реалій і стимулюватиме позитивні зрушення в особистості засуджених.

Умовою успішної роботи по виправленню засуджених є правильне та раціональне використання їхнього вільного часу. Спостереження дисертанта під час роботи в кримінально-виконавчій установі показало, що значна кількість засуджених розглядають навчання у школі, заняття спортом, суспільно корисною працею не з утилітарних позицій (покращити рівень здоров'я, підвищити рівень знань), а з позиції заняття вільного часу.

Більш регламентований розпорядок діяльності засуджених призвів би до знищення безкорисно використаного часу, підвищення дисципліни засуджених, що позитивно вплине на виховний процес. Одне з визначальних місць у цій сфері діяльності кримінально-виконавчих установ належить представникам державних соціальних служб. Практика організації виправного процесу засвідчує, що найпоширенішими формами і досі залишаються:

- проведення концертів та розважальних програм;
- лекції та бесіди різного тематичного спрямування.

Таким чином, сучасний стан щодо співпраці державних служб з кримінально-виконавчими установами можна назвати неналежним, власні спостереження дисертанта дозволяють констатувати часто відверту негативну реакцію засуджених на подібні заходи. Це пов'язано з їх низькою якістю та непрофесійністю. В умовах динамічного розвитку різних сфер суспільного життя, зазначені форми виховних заходів давно вже застарілі. На нашу думку, достатньо прогресивними формами взаємодії різних інституцій і кримінально-виконавчих установ є:

- запровадження дистанційних форм навчання засуджених та допомога в реалізації такого навчання;
- автоматизація кримінально-виконавчих установ та ознайомлення засуджених з комп'ютерними основами під час відбування покарання;

- поступове запровадження та поетапний доступ засуджених до користування мережею Internet;
- формування бібліотек кримінально-виконавчих установ;
- запровадження та використання сучасних інтерактивних виховних методик;
- організація спортивних змагань;
- запровадження практики “кабінетів” юридичних та соціальних послуг тощо.

Таким чином можна відзначити багатоаспектність можливостей щодо покращення реальної ситуації в кримінально-виконавчих установах.

І, звичайно, необхідно в подальшому залучати засуджених до суспільного життя. Однією з форм такого залучення може бути організація та проведення виставок творів засуджених, а також аукціонів з продажу такої продукції.

Організація педагогічного процесу в установах виконання покарань, зазначає В.Г. Деев в книзі “Адаптация осужденных к среде ИТУ”, передбачає поєднання ідейно-політичного, трудового, морального виховання з урахуванням особливостей різних груп засуджених [99, 71]. Майже аналогічний підхід можна спостерігати в роботах багатьох авторів, які працювали за радянських часів [113], [257], [159], [116], [306], [195], [214] та багато інших. Поряд з тим залишено поза увагою інший аспект досягнення цілей діяльності виправних закладів – управлінський.

Погоджуємось з А.О.Галаєм та іншими науковцями, які відзначають, що, що виховний процес – творчий, не терпить шаблону і передбачає самостійність і свободу вихователя у виборі форм, методів і прийомів вихователя педагогічного впливу на засуджених.

Необхідно також відзначити, що при організації роботи із засудженими нині не враховані всі місцеві (регіональні) потенціали. Якщо проаналізувати організаційні аспекти психологічної роботи із засудженими, то констатуємо просту неможливість її належного забезпечення. У кожній установі працює 2-3 психологи. Звичайно, що якісно проводити роботу з 1000 засудженими вони не

можуть. Це не можливо фізично. Якщо ж проаналізувати регіональне розташування навчальних закладів, то відзначаємо, що майже у кожному обласному центрі є начальні заклади, які готують фахівців гуманітарної сфери (в даному випадку - психологів). На наш погляд залучення потенціалу навчальних закладів та інших гуманітарно спрямованих інституцій (наприклад, у формі стажування) дозволить значно зменшити навантаження на працівників кримінально-виконавчих установ, що в свою чергу відіб'ється на ефективності їх роботи.

Виховна робота регламентується нормами права в загальних рисах. Завдяки цьому існує можливість широкого вибору психологічних, педагогічних та управлінських методів впливу на засуджених. Але відсутність вказівок на правильне та раціональне їх застосування з боку керівництва Державного департаменту не дає змоги розкрити весь потенціал педагогічного впливу, особливо, коли зважити, що у кримінально-виконавчих установах не кожний начальник відділення соціально-психологічної служби має юридичну або педагогічну освіту.

Діяльність начальника відділення соціально-психологічної служби - це специфічна управлінська діяльність, об'єктом якої є засуджені. Зробивши таке припущення, необхідно виділити найсуттєвіші ознаки об'єкта управлінського впливу означеної категорії персоналу кримінально-виконавчих установ, які визначив М.І. Немченко, а саме:

- особливе соціальне становище (особливий правовий статус засуджених);
- підвищена соціальна загроза і високий рівень їхньої соціально-моральної занедбаності;
- специфічність формування колективів (спільнот);
- зміна якісних і кількісних характеристик об'єкта в процесі впливу на нього [239, 10].

Слід додати, що управлінські рішення цієї категорії управлінців також мають свою специфіку:

- вони поєднані з виховним впливом, тобто мають педагогічний характер;

- вони приймаються відповідно до норм кримінально-виконавчого права і відрізняються імперативністю від інших видів суспільних відносин.

Спробуємо розглянути діяльність відділення соціально-психологічної служби з організаційно-управлінської точки зору.

Одним з основних напрямків роботи начальника відділення соціально-психологічної служби є управління відділенням – складною соціальною системою. Начальник відділення виступає суб'єктом управління процесом виховання засуджених у відділенні. Він реалізує свої повноваження під керівництвом заступника начальника установи з соціально-психологічної роботи із спецконтингентом, начальника установи, здійснюючи загальне керівництво процесами управління.

В узагальненому вигляді, організаторська управлінська діяльність начальника відділення проявляється:

- в реалізації його обов'язків по підготовці прийняття рішень і впровадженню їх у життя;
- організації контролю за поведінкою окремих осіб, груп у колективі засуджених;
- формуванні міжособистісних взаємин засуджених;
- вдосконаленні професійної майстерності засуджених;
- порушенні клопотань про заохочення та стягнення засуджених;
- своєчасному розгляді скарг і заяв, реагуванні на них;
- організації шефства над засудженими.

Тобто, начальник відділення в одних випадках виступає як безпосередній організатор конкретних заходів і несе повну відповідальність за їхню ефективність, а в інших забезпечує проведення заходів на основі взаємодії з працівниками інших частин і служб кримінально-виконавчих установ.

Основний зміст функціональних обов'язків начальника відділення полягає:

- у розумінні цілей своєї діяльності;
- розробці комплексного плану виховної роботи у відділенні;

- плануванні індивідуальної роботи і прогнозування результатів виховного впливу;
- організації взаємодії з іншими співробітниками кримінально-виконавчих установ, з державними органами і громадськими організаціями;
- вивченні складу засуджених відділення і особистості кожного з них протягом всього часу знаходження в кримінально-виконавчій установі;
- аналізі взаємовідносин засуджених у колективі відділення і установи, їхніх взаємних оцінок, взаємин з рідними;
- розподіленні особистих доручень серед засуджених;
- забезпеченні виконання засудженими правил внутрішнього розпорядку кримінально-виконавчих установ;
- контролі за поведінкою засуджених;
- реалізації дисциплінарних прав в межах повноважень, обліці і аналізі застосованих до засуджених заходів заохочення і стягнення.

У науці управління схема організаційної структури управління відображає співвідношення керівної ланки з виконавцями, а також характер зв'язків між ними.

Виділяють такі типи організаційних структур систем управління:

- лінійні;
- функціональні;
- лінійно-функціональні;
- матричні [239, 37].

Якщо схематично зобразити відділення соціально-психологічної служби (див. додаток Д), то складається враження, що означене угруповання з точки зору організаційно-управлінської структури не підпадає під жодну з відомих в науці управління організаційних структур. Або її можна назвати як “надспрощена лінійна організаційна структура системи управління”. При чому, як зазначалось раніше, безпосередній керівник відділення наділений такими правами, при яких, він залишається статистом і спостерігачем розвитку ситуації.

Якщо ж проаналізувати місце відділення соціально-психологічної служби в загальній структурі управління кримінально-виконавчої установи або в системі структурних підрозділів, які безпосередньо працюють із засудженими (див., додаток Ж), то можна відмітити наступне. Кримінально-виконавча установа складається із системи відділів та груп персоналу, діяльність яких спрямована на реалізацію різнопланових завдань. Пріоритетне завдання для всіх - здійснення виправного впливу на засуджених та його належне забезпечення. Кожний службовець повинен мати чітку компетенцію, яку здатен виконувати за своєю кваліфікацією. Але перед установою все ж стоїть головна мета — ресоціалізація, на досягнення якої і повинні бути спрямовані дії всіх працівників, а головним виконавцем виправної діяльності залишається відділення соціально-психологічної служби. Тому, в повному обсязі погоджуємося з А.О. Галаєм, при визначенні пріоритетів у формуванні організаційно-управлінської схеми установи виконання покарання [146, додаток З]. Відповідно до наукового дослідження А.О. Галаєва, загальне керівництво виховно-виправним процесом повинен здійснювати перший заступник начальника з ресоціалізації. Такий підхід цілком виважений і відповідає пріоритетності виправного процесу в кримінально-виконавчих установах. До того ж хочемо додати, що саме на цього посадовця необхідне покладення обов'язку організовувати спільні заходи з різними інституціями, а також контролювати їхнє виконання.

Вважаємо за доцільне створення у відділенні засуджених, так званої координаційної ланки, з числа засуджених. (див., додаток Е)

У зв'язку з вище викладеним пропонуємо:

- розробити концепцію виконання покарання у виді позбавлення волі, яка б чітко визначала б цілі діяльності та функції персоналу щодо роботи із спецконтингентом, а також місце у цій діяльності державних та неурядових органів і служб;

- переглянути нормативно-правові акти, що регламентують діяльність персоналу щодо реального втілення основної діяльності, яка спрямована на виховання;

- розробити порядок запровадження новітніх виховних технологій (в тому числі за участю відповідних компетентних державних та неурядових органів та організацій) і нормативно закріпити їх;

- розширити перелік статей що регламентують виховну роботу у нормативно-правових актах, котрі регулюють діяльність кримінально-виконавчої системи;

- реформувати існуюче співвідношення “співробітник –засуджений” у бік збільшення кількості персоналу, безпосередньо відповідального за позитивний виховний вплив на засуджених;

- розширити повноваження відповідного персоналу соціально-психологічної служби щодо управління та організації виховно-виправної діяльності.

Організація навчання засуджених. Важливе значення для досягнення цілей діяльності кримінально-виконавчих установ відіграє навчання засуджених. Зважаючи на нормативну урегульованість проблеми надання загальної середньої освіти, а також професійно-технічного навчання, ми розглянули прогресивні, на наш погляд, тенденції у сфері надання освітніх послуг, зокрема, питання можливості надання дистанційної освіти засудженим. В даному випадку мова йде про організацію взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними установами освіти, а основна форма такої взаємодії - надання освіти за допомогою дистанційних технологій навчання.

У Програмі подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки задекларовано, що необхідно розробити пропозиції щодо використання систем професійно-технічної та загальної середньої освіти для навчання засуджених з урахуванням не тільки інтересів власного виробництва, а й потреб ринку праці після звільнення засуджених з місць позбавлення волі з визначенням питань його

правового, організаційного, фінансового забезпечення, а також вивчити питання про надання засудженим можливості здобуття вищої освіти з використанням дистанційної форми навчання [68].

В Європейських в'язничних правилах зазначено, що в кожній установі здійснюється всеосяжна програма освіти з метою надання в'язням можливостей задовольняти деякі з їхніх індивідуальних потреб та бажань. Коли це можливо, освіта в'язнів має :

- пов'язуватись з системою освіти країни для того, щоб після їхнього звільнення вони могли без труднощів продовжувати свою освіту;
- надаватись в учбових закладах за межами установи [332, 174].

Проведені дослідження та інтерв'ювання засуджених дають підстави визначити комплекс причин, характерних для організації освіти у кримінально-виконавчих установах України:

1. Значна кількість засуджених взагалі не усвідомлюють потреби навчання та здобуття освіти. Таких засуджених можна розділити на дві групи:

- особи, що не бачать в житті певної цілі, а задовольняти життєві потреби планують злочинним шляхом. Серед цих осіб велика кількість повертається до місць позбавлення волі. Для попередження злочинної діяльності серед даної категорії осіб необхідно проводити виховну роботу спрямовану на усвідомлення потреби навчатися.

- Особи, які погодились навчатися не тому, що їм це необхідно, а лише через відсутність кращої альтернативи.

2. Недостатньо врегульований законодавцем порядок здобуття освіти засудженими.

3. Незважаючи на констатування необхідності надання засудженим освіти (в тому числі вищої) за допомогою дистанційної форми навчання, конкретні заходи, порядок та методика організації надання такої освіти не розроблювались.

Як зазначають багато дослідників, важливу роль в організації навчання має самоосвіта. Організація дистанційного навчання саме й робить акцент на організації самоосвіти серед засуджених.

За словами К.Малія, дистанційне навчання, або навчання на відстані, - це одна з найбільш прогресивних сучасних форм професійного навчання без відриву від основної діяльності. Вона повністю відповідає вимогам часу, завдяки їй з'явилась реальна можливість навчати тих, кому не доступна денна або вечірня форми навчання [167, 19]. З таким твердженням можна погодитися, при чому необхідно зазначити, що відносно засуджених це єдино реальна можливість здобути відповідну освіту.

Для цього необхідно:

- нормативно-правове закріплення та забезпечення означеної можливості;
- нормативно закріплений порядок взаємодії освітянських установ з кримінально-виконавчими закладами;
- фінансове забезпечення;
- науково-методичне забезпечення.

Доцільно додати, що впровадження дистанційної форми навчання засуджених цілком відповідає положенням Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки, метою якої є забезпечення широкого доступу населення до освітніх ресурсів і створення умов для безперервного навчання впродовж усього життя шляхом розвитку системи дистанційного навчання на основі новітніх педагогічних, інформаційних та телекомунікаційних технологій [70].

Отже, для запровадження дистанційної форми навчання, більшість навчальних закладів впроваджують у практику Положення про порядок здобуття освіти за допомогою дистанційної форми навчання. При чому у кожного навчального закладу свої вимоги і порядок надання дистанційної освіти. Провівши аналогію, можна сказати, що необхідно розробити Положення про дистанційне навчання засуджених до позбавлення волі, а також порядок

взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними закладами освіти щодо організації дистанційного навчання засуджених. Цей міжвідомчий нормативний акт цілком відповідатиме тій перспективі на яку спрямовує зазначена вище Програма. До того ж, саме положення означеної Програми прогнозують результати від запровадження дистанційного навчання (для засуджених зокрема). Тобто, виконання Програми дасть змогу розв'язати окремі соціальні проблеми, зокрема забезпечити соціалізацію та психологічну підтримку засобами дистанційного навчання проблемних груп населення — громадян з особливими потребами, безробітних, військовослужбовців строкової служби, осіб, що знаходяться в місцях позбавлення волі, тощо [70]. Основою освітньої реабілітації в такому випадку буде спроба допомогти засудженому відчувати свою самодостатність, самостійність й самоцінність через подальше працевлаштування

За даними, наведеними у доповіді В.Г.Кременя "Вища освіта і наука — пріоритетні сфери розвитку суспільства у XXI столітті" на Колегії Міністерства освіти і науки України від 28 лютого 2003, мережа вищої освіти включає 130 університетів, 63 академії, 137 інститутів, 169 коледжів, 301 технікум та 197 училищ усіх форм власності, що здійснюють підготовку кадрів з вищою освітою за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста, спеціаліста, магістра за денною, вечірньою та заочною формами навчання. І це підтверджує той факт, що сучасна освітянська мережа спроможна надати засудженим до позбавлення волі ту частку уваги, якої буде цілком достатньо для вирішення їхніх освітянських проблем.

Для організації здобуття освіти на дистанційній основі пропоную створити в деяких (нормативно закріплених) навчальних закладах спеціальні факультети які б розглядали заявки на здобуття освіти засудженими, складали програми такого навчання, навчально-тематичні плани, займалися прийманням іспитів.

Необхідно врахувати той фактор, що диплом про здобуття такої освіти повинен мати ту ж юридичну силу що й диплом "звичайного" навчального закладу з єдиною відміткою - "форма навчання – дистанційна". Для організації

цієї форми навчання, необхідно чітко налагодити взаємодію відповідних відомств.

Ми не робимо акценту на тому, якою має бути освіта – вищою чи середньою, лише констатуємо, що дистанційна форма навчання нині найпрогресивніша серед сучасних освітянських систем, а запровадження її і в кримінально-виконавчих установах стане суттєвим кроком щодо подальшого удосконалення карально-виховного процесу та можливості реалізації права засудженого на навчання.

Підбиваючи підсумки, можна відзначити наступне: взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними інституціями з метою належного забезпечення карально-виховного процесу – це багатовекторна, творча праця персоналу кримінально-виконавчих установ спільно з представниками державних органів, організацій, установ щодо забезпечення вирішення завдань та досягнення цілей, які стоять перед кримінально-виконавчими установами. Така діяльність багатоаспектна, та в багатьох випадках залишена без належного нормативного закріплення. З-поміж інших напрямків діяльності кримінально-виконавчих установ, ми ставили на меті в цьому підрозділі розкрити організаційні аспекти діяльності соціально-психологічної служби, як головного організатора виховно-виправної діяльності кримінально-виконавчих установ, необхідність подальшого реформування сфери медичної допомоги, впровадження новітніх освітніх технологій, що на теоретичному рівні має значення і для досягнення кінцевої мети дослідження.

***

Висновки до розділу

Проведене дослідження загальних теоретичних організаційно-управлінських та правових проблем взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями дозволяє сформулювати такі висновки.

1. Аналіз сукупності наукових та спеціальних літературних джерел щодо діяльності кримінально-виконавчих установ дозволяє визначити декілька принципових моментів, зокрема, те, що за останній час фактично не з'являлися ґрунтовні напрацювання з питань організаційно-управлінських засад діяльності кримінально-виконавчих установ, взагалі відсутні дослідження організаційно-правових та управлінських основ взаємодії означених установ з державними органами та неурядовими організаціями.

2. Діяльність щодо виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі - складний поліпроблемний процес. Ефективна діяльність та вирішення комплексу проблем щодо досягнення цілей, визначених законодавством, може бути досягнута лише при організації взаємодії виправних закладів з державними та недержавними інституціями.

3. Сучасна організаційна структура кримінально-виконавчих установ Україні ґрунтується на історичному генезисі та досвіді діяльності виправних закладів різних часів. Радянський період організації діяльності кримінально-виконавчих установ найбільш впливовий. Дотепер, незважаючи на те, що вже діє новий, що принципово по-новому визначає організаційні засади, Кримінально-виконавчий кодекс України, значна кількість співробітників пенітенціарної системи не змогла перебудувати свою діяльність до новітніх вимог. Свою діяльність вони пристосовують, підставляючи вже застарілі, шаблонні, часто не ефективні та не діючі методи і прийоми роботи до нових стандартів, передбачених законодавством. Така ситуація зумовлює необхідність аналізу сучасної діяльності кримінально-виконавчих установ та визначення її організаційних засад на нових, методологічно-правильних засадах.

4. Зважаючи на значимість визначення основних цілей діяльності кримінально-виконавчих установ для дослідження, проаналізувавши нормативно-правову базу діяльності кримінально-виконавчих установ, ми констатуємо, що основними пріоритетами пенітенціарної діяльності є: виправлення і ресоціалізація засуджених, спеціальне попередження, загальне попередження. Ми зробили також висновок про те, що карою є сутність

покарання, сукупність усіх спеціальних правил поведінки та обов'язків засуджених, що встановлюються відповідними державними органами на основі законодавства, психічний вплив та страждання, що викликані цими правообмеженнями і суспільним осудом, який передбачений вирок суду і міститься в режимі відбування покарання

5. Виходячи з розгляду нормативно–правового регулювання організаційних засад взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними інституціями в Україні, можна зробити висновок, що сучасна організаційна і нормативно-правова база регламентує лише загальні декларативні положення необхідності та можливості організації означеної взаємодії. Проведене дослідження засвідчує, що на даний час не існує конкретних напрацювань і методичних вказівок цієї організації, що знову ж таки вказує на актуальність аналізованої проблеми.

6. У сьогоденному функціонуванні кримінально-виконавчих установ прослідковується пряма залежність рівня грамотності та ділових якостей керівника установи і ефективності роботи виправного закладу. Все ще наявні негативні прояви імперативного, адміністративного управління. Спостерігається не усвідомлення та ігнорування відповідальності керівників, щодо організації відносин як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях, недостатнє узгодження цілей і завдань, засобів їхнього вирішення, заниження та не розуміння важливості, а часто і явне небажання організації взаємодії (в тих випадках, коли така організація не є обов'язковою відповідно до вимог нормативних актів) з державними та недержавними інституціями.

7. Особливістю сучасного стану діяльності кримінально-виконавчих установ на фоні реформування пенітенціарної системи є нагромадження та загострення організаційних проблем, що зумовлене:

- недостатністю розробки та впровадження науково обґрунтованих засад організації функціонування кримінально-виконавчих установ;
- наявністю прогалин у нормативному регулюванні окремих сторін діяльності кримінально-виконавчих установ – наприклад, невизначеністю

процедури організації взаємодії з неурядовими організаціями та ін.

- низькою ефективністю діяльності персоналу, що зумовлено переповненням кримінально-виконавчих установ, понаднормовим навантаженням та надмірним скороченням кількості працівників;

- стереотипами поведінки та застосування основних педагогічних методів і прийомів, прийняття шаблонних управлінських рішень працівниками пенітенціарних закладів;

- економічною кризою в Україні, що зумовлює неналежне матеріально-технічне забезпечення і не гарантує ефективну діяльність кримінально-виконавчих установ.

8. Дослідження теоретичних організаційно-управлінських засад діяльності кримінально-виконавчих установ дозволило сформулювати поняття взаємодії означених установ з державними органами та недержавними організаціями, тобто організований у відповідності з вимогами чинного законодавства, відомчих та міжвідомчих нормативних актів процес ділового співробітництва (погоджених або спільних дій), спрямований на досягнення виправлення та ресоціалізацію засуджених, спеціального та загального попередження, а також вирішення комплексу задач, що стоять перед означеними суб'єктами.

8.1 Взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями представляє по своїй суті безупинний динамічний процес ділового співробітництва і проходить в певних визначених формах відповідно до поставлених цілей і задач. Кінцевими результатом взаємодії є досягнення цілей, які стоять перед покаранням взагалі і перед пенітенціарною діяльністю зокрема, тобто виправлення і ресоціалізація засуджених, загальне та спеціальне запобігання вчинення злочинів.

8.2 У конкретних випадках взаємодія може бути постійною, епізодичною або разовою. Залежно від рівня взаємодіючих суб'єктів вона має тактичний чи оперативно-тактичний і організаційний чи організаційно-управлінський рівні. Така взаємодія здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства, а також відомчих та міжвідомчих нормативних актів, що регламентують

діяльність кримінально-виконавчих установ, державних органів і недержавних організацій, що, в свою чергу складає нормативно-правову основу взаємодії.

8.3 Ефективність взаємодії може бути забезпечена шляхом впливу на самих взаємодіючих і на їхню діяльність шляхом усунення бар'єрів, що виникають, і постійного обміну інформацією. Таким чином, взаємодія підлягає організації з боку осіб, що володіють владними повноваженнями, тобто вона повинна бути керованою.

8.4 Управління взаємодією кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями являє собою цілеспрямований вплив на діяльність кримінально-виконавчих установ, державних органів та (або) неурядових організацій в процесі ділового співробітництва (погоджених або спільних дій), спрямованих на досягнення цілей та задач діяльності означених установ.

9. Організація взаємодії з державними та недержавними інституціями є необхідною умовою забезпечення ефективної життєдіяльності кримінально-виконавчих установ. Поряд з цим існує система проблем організаційного характеру: по-перше, неврахування та нереалізація управлінського потенціалу; неналежне методичне, теоретичне опрацювання цієї проблеми; недооцінка потенціалу та важливості взаємодії; низький рівень ділових якостей керівництва та персоналу установ.

10. Ми погоджуємося з тим, що праця персоналу у виправних закладах є творчим процесом, а зміст трудових операцій, забезпечуваних персоналом кримінально-виконавчих установ в ході службової діяльності, визначається як творча підготовка, прийняття та виконання специфічних управлінських рішень.

11. Покращенню ситуації у сфері організації соціально-виховної роботи може сприяти розробка та прийняття відповідних концептуальних положень діяльності соціально-психологічної служби, запровадження новітніх виховних технологій, зміцнення матеріально-технічної бази.

Основні наукові результати розділу опубліковані в працях [156], [153], [155], [152], [157].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ

2.1. Взаємодія кримінально-виконавчих установ з правоохоронними органами

Виконання безперечно складних завдань, які стоять перед кримінально-виконавчими установами, прямо залежить від того наскільки ефективно буде організована взаємодія означених установ з правоохоронними органами. Це обумовлено декількома факторами: по-перше, система виконання покарань належить до системи правоохоронних органів, відповідно, кримінально-виконавчі установи – складові компоненти системи правоохоронних органів; по-друге, у практиці діяльності правоохоронних органів виникають спільні специфічні задачі, від реалізації яких залежить спокій суспільства та громадський порядок; по-третє, тільки правоохоронні органи мають виключну можливість застосування примусу; по-четверте, діяльність розгляданих органів повинна будуватись відповідно до чинного законодавства та в порядку встановленому відповідними нормативно-правовими процедурними актами.

Аналіз чинного законодавства у сфері діяльності правоохоронних органів свідчить, що в питаннях правової регламентації діяльності правоохоронних органів досі існує чимало прогалин, неточностей, протиріч. Дотепер однією з таких проблем залишається проблема визначення поняття «правоохоронні органи».

Неоднозначне розуміння вказаної правової категорії обумовлене відсутністю чіткого визначення поняття «правоохоронні органи» у законодавстві України. На основі дослідження літератури у сфері діяльності правоохоронних органів (див. наприклад [158, 4], [305], [355], [353])

відзначається, що сучасна ситуація свідчить про відсутність єдиного підходу в розумінні того, які органи є правоохоронними.

Нормативна невизначеність цього поняття часто може призводити до колізій і непорозумінь при застосуванні тих чи інших положень закону. При розгляді, наприклад, законодавства у сфері оперативно-розшукової діяльності, не завжди чітко зрозумілим залишається питання, з якими органами мають взаємодіяти підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність (відповідно до ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [45].

Дотепер питання визначення тих чи інших органів “правоохоронними” залишається відкритим та не вирішеним. Аналіз чинного законодавства не дає достатніх підстав для того, щоб чітко визначити поняття «правоохоронні органи».

Наприклад, стаття 5 Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” передбачає, що до системи державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, належать:

- спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю державні органи;
- державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій.

До державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, належать:

- Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України;
- спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України;
- спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України.

У разі необхідності Верховною Радою України на постійній або тимчасовій основі можуть бути створені й інші спеціальні органи для боротьби з організованою злочинністю.

До державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, належать:

- органи внутрішніх справ України і Служби безпеки України;
- органи прокуратури України;
- митні органи і органи Державної прикордонної служби України;
- органи державної податкової служби та державної контрольно-ревізійної служби;
- органи і установи виконання покарань;
- розвідувальний орган Міністерства оборони України [46]. Проте, знову ж таки, поняття “правоохоронні органи” цей закон не передбачає.

Більш формалізовано питання визначення правоохоронних органів визначає стаття 1 Закону України “Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави” від 19 червня 2003 року, — це державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [37].

Відповідно до міжвідомчої інструкції щодо взаємодії правоохоронних органів та інших державних органів можна визначити такі основні напрямки взаємодії правоохоронних органів:

- організація реалізації державної політики у сфері боротьби із злочинністю;
- профілактика злочинів та інших правопорушень;
- виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів;
- розшук та затримання злочинців;
- забезпечення громадського порядку та громадської безпеки;
- удосконалення правової бази боротьби із злочинністю [81].

Необхідно відзначити, що існування системи виконання покарань – це складова системи боротьби зі злочинністю, тому одним з напрямків взаємодії

правоохоронних органів повинне визначатися забезпечення ефективного виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі. А багато норм означеної інструкції вже не відповідають реаліям сучасного стану боротьби зі злочинністю.

Таким чином, необхідно проаналізувати організаційні аспекти взаємодії кримінально-виконавчих установ з окремими категоріями правоохоронних органів та роль і значення такої взаємодії.

Важливим і складним є питання попередження скоєння злочинів засудженими в установах кримінально-виконавчої системи.

Так, у 1993 році, в установах кримінально-виконавчої системи був скоєний 931 злочин в тому числі, дві дії що дезорганізують роботу кримінально-виконавчих установ, 12 вбивств, 392 втечі [92, 3]. Із розрахунку на тисячу чоловік за 1993 рік було допущено 1032 порушення режиму [92, 4]. Деяке поліпшення ситуації спостерігається з 1995 року, коли, за даними ГУВП МВС, у першому півріччі із розрахунку на 1000 чоловік було допущено 335 порушень режиму відбування покарання, за цей же період було зареєстровано 267 злочинів [93, 3]. У 1998 році в кримінально-виконавчих установах зареєстровано 405 злочинів [86, 16]. У першому півріччі 2000 – 224 [89, 2].

Такий стан у певній мірі можна назвати стабільним і якщо за допомогою екстраполяції спробувати спрогнозувати подальший розвиток злочинності у кримінально-виконавчих установах, то можна зазначити, що на фоні зменшення кількості злочинів, необхідна більш узгоджена діяльність усіх підрозділів щодо профілактики скоєння злочинів, застосування новітніх виховних технологій в діяльності кожної служби, а також організація постійної взаємодії з правоохоронними органами з метою обміну інформацією та визначення шляхів запобігання вчинення злочинів засудженими.

Доречно також додати, що на ефективність організації карально-виховного процесу значною мірою також впливає погіршення криміногенного складу спецконтингенту та перенаселення кримінально-виконавчих установ. Більшість осіб, які відбувають покарання, засуджені за вчинення тяжких злочинів (кожний

десятий — за вбивство, майже кожний четвертий — за розбій, грабіж і тяжкі тілесні ушкодження) [93, 2]. За 1998 рік до установ виконання покарань надійшло 80,6 тис. знову засуджених осіб, з яких 35,3 тис. (47,8%) - раніше судимі [86, 14]. У 1999 році у виправно-трудовах колоніях утримувалося від загальної кількості засуджених — 11,5% убивць, 0,25% засуджених за бандитизм, 15% — за розбій, грабіж, вимагання, 7,7% — за тяжкі тілесні ушкодження [88, 4]. На початку 2002 року в виправних установах утримувалося, від загальної кількості, 4,7% засуджених за умисне вбивство, 0,5% засуджених за бандитизм та захоплення заручників, 10,3% — за грабіж та розбій, 1,6% — за вимагання [90, 1]. Проте, ми погоджуємося з В.А. Львовичим у тому, що проблема погіршення криміногенного складу засуджених та перенаселення кримінально-виконавчих установ повинна вирішитися після завершення судово-правової реформи [221, 4]. У свою чергу, від перемін у цій сфері функціонування кримінально-виконавчих установ безпосередньо залежить можливість реалізації виховно-виправної діяльності пенітенціарного персоналу.

Таким чином, об'єктами спеціально-попереджувальної діяльності в місцях позбавлення волі є:

- злочинність у кримінально-виконавчих установах (її різновиди);
- соціально небезпечні відхилення, що мають місце серед засуджених;
- забезпечення внутрішньої безпеки засуджених та персоналу, нормального процесу ресоціалізації;
- діяльність системи виконання покарань, її компонентів та посадових осіб в напрямку попередження правопорушень.

Спеціально-попереджувальна діяльність персоналу кримінально-виконавчих установ повинна здійснюватися у взаємодії з іншими напрямками роботи, але при цьому не повинна втрачати власних специфічних ознак. У науці пенітенціарної кримінології визначається, що дана діяльність спрямована на усунення та нейтралізацію специфічних суб'єктивних та об'єктивних умов вчинення рецидивних злочинів та інших соціально-небезпечних явищ під час виконання та відбування кримінальних покарань.

Таким чином, необхідність такої діяльності обумовлена декількома факторами:

- організація попереджувальної діяльності відповідних підрозділів кримінально-виконавчих установ обумовлена необхідністю забезпечення нормального функціонування інших служб та частин;

- кримінально-виконавчі установи входять до системи правоохоронних органів які ведуть боротьбу із злочинністю на тільки виправляючи засуджених, а й проводячи комплекс профілактичних заходів, а також оперативно-розшукову діяльність.

Програма подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки визначає, що персоналу кримінально-виконавчих установ разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади необхідно розробити положення або інструкції із взаємодії:

– оперативних підрозділів установ виконання покарань, слідчих ізоляторів з оперативними підрозділами правоохоронних органів, яким надано право проводити оперативно-розшукову діяльність, у тому числі щодо користування інформаційними базами даних, архівами, а також закритими каналами передачі інформації;

– органів і установ виконання покарань з органами та підрозділами МВС щодо спільних дій у разі введення особливого режиму в місцях позбавлення волі відповідно до статті 81-1 Виправно-трудового кодексу України [68].

Зважаючи на вище зазначене, покращення стану роботи щодо попередження злочинів та інших правопорушень засудженими під час відбування покарання можливе при чітко налагодженій спільній діяльності оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ і оперативних підрозділів інших правоохоронних органів.

Найтіснішою і, як правило, найбільш розповсюдженою в означеному напрямку є спільна діяльність підрозділів кримінально-виконавчих установ з підрозділами органів внутрішніх справ.

За даними, які були озвучені 27 лютого 2004 року на колегії з питання боротьби з корупцією та організованою злочинністю у Державному департаменті України з питань виконання покарань констатуємо наступне. Завдяки вжитим протягом 2002 та 2003 років заходам, не зважаючи на складний криміногенний склад осіб, які відбувають покарання, не допущено злочинів з ознаками організованості та забезпечено скорочення числа злочинів, вчинених в установах кримінально-виконавчої системи. В слідчих ізоляторах утримуються більш як 1650 учасників 417 організованих злочинних угруповань.

За допомогою співробітників Департаменту органами внутрішніх справ були виявлені майже 7000 злочинців, у взаємодії з МВС розкриті понад 21000 злочинів. У злочинців вилучені 135 одиниць вогнепальної зброї, понад 304000 гривень, 17000 доларів США та майже 130 кілограмів наркотичних засобів. У місцях позбавлення волі попереджені майже 8,5 тисяч злочинів. Вжиті профілактичні заходи дозволили зменшити кількість вчинених діянь з корупційними ознаками (2002 - 28, 2003 - 20) працівниками кримінально-виконавчої системи [357]. Така інформація підтверджує значущість спільної діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ та органів внутрішніх справ.

Необхідно відзначити, що на практиці взаємодія персоналу кримінально-виконавчих установ з співробітниками органів внутрішніх справ відбувається:

- для ефективного забезпечення постпенітенціарного контролю за звільненими з місць позбавлення волі особами;
- з метою належної профілактики, попередження та своєчасного припинення вчинення правопорушень та злочинів засудженими під час відбування покарання у кримінально-виконавчих установах.

Взаємовідносини підрозділів органів внутрішніх справ та оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ здійснюється, на наш погляд, у двох аспектах:

по-перше - як діловий контакт та налагоджена робота даних підрозділів по боротьбі із злочинами, розслідування та попередження яких належать до їхньої компетенції, що виражаються:

– у спільній діяльності оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ та органів внутрішніх справ по формуванню спільної стратегії боротьби із злочинами. Зокрема, результати такої діяльності мають бути використані в розробці й координації виконання програм із запобігання і припинення діяльності злочинних спільнот, злочинів, які спрямовані на дезорганізацію нормальної діяльності кримінально-виконавчих установ та ін.;

– спільних нарадах на різних рівнях, спрямованих на підвищення оперативності взаємного інформування, включення сил обох відомств у заходи оперативної перевірки, розробку і проведення тактичних операцій;

– регулярному обміні досвідом, ознайомленні з досвідом спецслужб та правоохоронних органів інших держав, ознайомленні з рішеннями міжнародних правоохоронних організацій і рекомендаціями міжнародних семінарів;

– спільній розробці тактичних заходів;

– використанні можливостей інших державних органів;

– спільній підготовці заходів і внесенню пропозицій про усунення причин та умов, які сприяють поширенню й розвитку злочинності.

По-друге - як відносини відповідних працівників, що виникли у зв'язку з розробкою конкретних оперативно-розшукових і слідчих матеріалів на різних стадіях розслідування - від одержання й оцінки вихідної інформації до планування, матеріального, оперативно-технічного і силового забезпечення практичного реалізації зібраних даних.

Зрозуміло, що спільна діяльність, яка не передбачена міжвідомчими нормативними актами, не має порушувати основні принципи оперативно-розшукової роботи, розшифровувати негласних співробітників, заважати проведенню тих чи інших оперативно-тактичних операцій.

Таким чином, усі зазначені аспекти можна систематизувати у наступні форми:

1. інформаційний обмін;
2. спільна діяльність під час надзвичайних обставин;
3. технічна співпраця.

Доцільно додати, що на практиці, з огляду на конфіденційність власної діяльності, технічна співпраця між означеними суб'єктами відбувається не часто, за виключних екстремальних обставин.

Як відзначає Г.М. Бірюков, центральною ланкою організаційної структури оперативно-розшукової тактики є інформаційно-дієвий аспект вказаної структури, де йдеться, насамперед, про ефективне функціонування системи оперативно-розшукової інформації. Взагалі, вказана інформація розподіляється на: стратегічну (служить цілям перспективного аналізу загальної оперативної обстановки) і тактичну, де виділяється пізнавальна (про об'єкти оперативного впливу) та дійова інформація (обслуговує практичну реалізацію первинних оперативно-розшукових відомостей) [125, 28].

Практика ж здійснення профілактичного впливу на засуджених засвідчує, що найвища його ефективність буде досягнута тоді, коли відповідний працівник кримінально-виконавчої установи має необхідну, своєчасну і достовірну інформацію про об'єкт впливу.

Проте повна поінформованість про особу засудженого, його минуле кримінальне життя та, відповідно, потреба заходів, які слід застосувати для попередження його протиправної діяльності під час відбування покарання в місцях позбавлення волі, може бути досягнута після всебічного вивчення засудженого, а також при надходженні додаткової інформації. Джерелами такої інформації можуть бути працівники оперативних підрозділів територіальних органів внутрішніх справ, інших правоохоронних органів, у тому числі працівники оперативних підрозділів інших установ виконання покарань і кримінально-виконавчих інспекцій та громадяни. Однак зараз є серйозні проблеми в інформаційній взаємодії. Зокрема, у вітчизняній практиці на даний час побоювання передати інформацію інколи перетворюється на ізолюваність,

надмірну підозрілість, що найчастіше призводить до "втрати" цінних відомостей, не сприяє розкриттю злочинів.

Можливість взаємної поінформованості оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ та оперативних підрозділів інших підрозділів установ виконання покарання, а також територіальних органів внутрішніх справ передбачена відповідними міжвідомчими та відомчими нормативними правовими актами, які носять конфіденційний характер. Відповідне надання інформації іншими означеними суб'єктами зумовлене тими завданнями, які виконують підрозділи кримінально-виконавчих установ.

У даному випадку необхідно відзначити наступне: інформація оперативного підрозділу територіального органу внутрішніх справ стосується, в першу чергу, події, обставин злочину, а не особи засудженого, хоча для профілактичного впливу велике значення буде мати й інформація про особу, яка міститься у кримінальній справі, і якою володіє слідчий.

Така інформація надходить до оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ через оперативних працівників територіальних органів внутрішніх справ, при цьому вона втрачає на етапах передачі деякі цінні факти. В свою чергу, необхідну інформацію про засудженого, який відбуває покарання у виді позбавлення волі слідчі органів внутрішніх справ також одержують через оперативних працівників територіальних органів внутрішніх справ, що також може призвести до втрати певних відомостей. Бо взаємодія слідчого і персоналу оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ переважно робиться через третю особу.

Дійсно, спрямовуючи співпрацю оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ і правоохоронних органів, яким надано право проводити оперативно-розшукову діяльність (див. [68]), законодавець не врахував потреби організації спільної діяльності персоналу оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ зі слідчими.

В контексті розгляду взаємодії слідчого і персоналу оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ відповідно до теоретичних засад

щодо поняття взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та неурядовими організаціями, визначених нами у першому розділі, потрібно погодитись з тим, що співпраця повинна здійснюватись безпосередньо зацікавленими особами.

На нашу думку, обмін інформацією – максимально важлива форма взаємодії означених суб'єктів у роботі із засудженим під час відбування ними покарання. Необхідно також відзначити, що нормальна робота із засудженими, як і праця слідчого потребують достовірної інформації. Безпосередній обмін інформацією між означеними суб'єктами дозволяє щонайменше зменшити та запобігти викривленню необхідної інформації, а так, підвищити її оперативність, якість і своєчасність. Тому, взаємодія персоналу оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ і слідчого у формі обміну інформацією - важлива передумова як для проведення своєчасних профілактичних заходів щодо засуджених під час відбування ними кримінального покарання, так і успішного розслідування злочинів слідчим.

Запорукою ефективного та якісного виконання завдань, які стоять перед оперативними та іншими підрозділами кримінально-виконавчих установ та слідчими, є також організація безпосередньої взаємодії відповідно до виникаючих ситуацій та потреби у співпраці. В даному випадку необхідно відзначити, що не виключається взаємодія оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ та оперативних працівників територіальних органів внутрішніх справ для вирішення оперативно-розшукових завдань.

В контексті організації взаємодії оперативних підрозділів із слідчим О.М. Бандурка зазначає, що успіх, результативність роботи по розкриттю та розслідуванню злочинів у значній мірі залежить від:

- суворого дотримання вимог законів та підзаконних нормативних актів (наказів та інструкцій), в тому числі конспірації;
- організуючої ролі начальника органу внутрішніх справ, при невтручанні його в процесуальну діяльність слідчого;

- провідної ролі слідчого на стадії порушення кримінальної справи в силу процесуальних повноважень;
- комплексного використання сил, засобів та методів, які мають як слідчі, так і оперативний співробітник, при чіткому розмежуванні компетенцій;
- процесуальної самостійності слідчого щодо вибору та провадження слідчих дій, оцінки оперативно-розшукових матеріалів та прийняття процесуальних рішень;
- самостійності оперативного співробітника у виборі засобів та методів оперативно-розшукових дій;
- нерозголошення слідчим не долучених до матеріалів кримінальної справи даних про сили, засоби та методи отримання даних;
- дотримання оперативним працівником таємниці попереднього слідства [117, 101].

Таким чином, більшість означених положень можуть бути використані в діяльності оперативних підрозділів кримінально-виконавчих установ та слідчих.

Суттєвим аспектом аналізованого питання є взаємодія персоналу кримінально-виконавчих установ з відповідними підрозділами правоохоронних органів під час профілактики та припинення злочинів, пов'язаних з ухиленням від відбування кримінальних покарань.

Так, за даними Державного департаменту України з питань виконання покарань, у 1998 році з кримінально-виконавчих установ закритого типу було скоєно 1 втечу, в 1999 році – 3 (з них 2 - групові) [88, 12]. У 1999 році було порушено 59 кримінальних справ за фактами втеч з колоній-поселень [88, 13]. За 6 місяців 2000 року – скоєно 16 втеч з колоній-поселень і 1 втеча з кримінально-виконавчої установи закритого типу [89, 5].

Аналіз матеріалів службових розслідувань та положень пенітенціарної кримінології стверджує, що основними причинами та умовами вчинення означених злочинів засудженими були суттєві недоліки в організації режиму, нагляду, контролю та охорони засуджених, неналежне виконання персоналом кримінально-виконавчих установ вимог чинного законодавства, наказів,

вказівок і інструкцій Державного департаменту України з питань виконання покарань. На низькому рівні проводилися оперативні, профілактичні та виховні заходи із спецконтингентом, і це свідчує, що відповідні служби та відділи не володіли оперативною інформацією щодо намірів злочинців.

Припинення таких злочинів відбувається в більшості випадках у комплексних діях персоналу кримінально-виконавчих установ та територіальних органів внутрішніх справ. І ми хотіли би наголосити на необхідності залучення сил та засобів всіх правоохоронних формувань, взаємодія з якими приносить максимум ефекту в тому чи іншому випадку, що обумовлено декількома факторами:

По-перше, місцезнаходження кримінально-виконавчої установи. Мова йде про спільну діяльність персоналу кримінально-виконавчих установ з підрозділами Державної прикордонної служби – при пересуванні засудженого в бік державного кордону.

По-друге, вчинення злочинів пов'язаних з ухиленням від відбування кримінальних покарань засудженими за злочини, розслідування яких віднесено до компетенції підрозділів Служби безпеки України. Йдеться тут про необхідність оперативного обміну інформацією, а також залучення відповідних компетентних фахівців для припинення цього злочину.

По-третє, варто погодитись з тим, що означена категорія злочинів спричиняє великі матеріальні затрати, збитки і шкоду для кримінально-виконавчої системи та суспільства, дестабілізує оперативну обстановку, під час втечі засуджені нерідко ще вчиняють тяжкі злочини, негативно впливають на поведінку інших засуджених.

Таким чином, розвиток оперативно-розшукової взаємодії між згаданими органами, що фактично здійснюють боротьбу зі злочинністю, передбачає чіткий розподіл повноважень між усіма суб'єктами оперативно-розшукової діяльності і водночас потребу постійного внутрішнього і міжвідомчого інформаційного обміну. З огляду на наявність спільних функцій кримінально-виконавчих установ та інших правоохоронних органів, з метою усунення колізій, що

виникають у зв'язку зі здійсненням дізнання, зокрема між зазначеними органами, доцільно підготувати і прийняти міжвідомчі угоди з розмежування повноважень цих органів. Це безперечно підвищить ефективність роботи відповідних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності.

Як відзначає Л.І. Аркуша, через вузькоспрямовану діяльність податкова міліція всі свої зусилля зосереджує на виявленні фактів приховання доходів від оподатковування. У процесі перевірки тих чи інших комерційних структур податкова міліція одержує цілісне уявлення про напрями підприємницької чи іншої діяльності, а також про можливість причетності представників даної структури до організованої злочинної діяльності, що може становити значний інтерес для спецпідрозділів по боротьбі зі злочинністю [108, 115].

Необхідно відзначити, що і для відповідних підрозділів кримінально-виконавчих установ може бути корисною інформація, якою володіють підрозділи податкової міліції. Як, до речі, й інформація з кримінально-виконавчих установ не менше може зацікавити податківців. В ідеальному же варіанті взаємодія спеціальних органів виконуючих покарання у виді позбавлення волі і податкової міліції та інших правоохоронних органів, на наш погляд, має виражатися в даний час у створенні й діяльності постійних координаційних робочих груп із представників зацікавлених підрозділів, чия діяльність має бути спрямована на координацію дій зазначених органів для ефективного вирішення як власних завдань, так і на вирішення глобального завдання – боротьби зі злочинністю та її профілактики.

При цьому в практичній площині, взаємодія підрозділів кримінально-виконавчих установ з підрозділами податкової міліції здійснюється, в основному, за допомогою інформаційного обміну, що відзначалося раніше.

Питання забезпечення організаційних аспектів режиму у кримінально-виконавчих установах розглянуте в наукових працях багатьох авторів. На нашу думку, не достатньо нормативно врегульованими та науково обґрунтованими залишаються питання організації пожежної безпеки в кримінально-виконавчих установах.

Аналіз статистичних даних кримінально-виконавчої системи красномовно вказує, що ситуація в сфері пожежної безпеки була і залишається вкрай складною. За 1993 рік було виявлено 9157 порушень протипожежних норм та правил. Основними причинами виникнення пожеж були необережне поводження з вогнем (30%) та навмисні підпали (30%) [92, 73]. У 1998 році було виявлено 7884 порушень протипожежних норм та правил [86, 32]. Станом на кінець першого півріччя 2000 року було виявлено 5352 порушень протипожежних норм та правил [89, 17].

Така ситуація засвідчує стійкі тенденції неналежної організації пожежної безпеки в кримінально-виконавчих установах, на що, на нашу думку, безпосередньо впливають ряд факторів. Зокрема:

1. Слабкий матеріально-технічний протипожежний арсенал кримінально-виконавчих установ.
2. Участь (часто формальна) засуджених у протипожежних заходах, що не може сприяти ефективності такої діяльності.
3. Відсутність фахівців протипожежної справи в кримінально-виконавчих установ, їх поліфункціональність.
4. Низький профілактичний вплив на засуджених та персонал кримінально-виконавчих установ щодо попередження пожеж.
5. Відсутність належної регламентації та розмежування компетенції спільної узгодженої діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ з територіальними органами пожежної охорони.

Результати проведеного нами анкетування підтверджують означені проблеми. Не можуть назвати конкретних дій при пожежі 48% проанкетованих співробітників, 32% першочерговими діями вбачають повідомлення чергового помічника начальника установи. 60% проанкетованих засуджених настроєні найперше рятуватися. На наявність проблем у сфері забезпечення пожежної

безпеки вказують і спостереження дисертанта під час роботи в кримінально-виконавчій установі².

Порядок взаємодії кримінально-виконавчих установ з підрозділами пожежної охорони визначає відповідна інструкція, затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 27 квітня 2000 р. №77 [71]. Організація діяльності відомчої пожежної охорони регламентована Положенням про інспекцію пожежної безпеки Департаменту затверджене наказом Департаменту від 27.04.2000 р. № 74 [78], Положенням про відомчу пожежну охорону, затвердженим наказом Департаменту від 27.04.2000 р-№76 [77].

У даному випадку необхідно відзначити те, що порядок і використання сил і засобів Державної пожежної охорони при гасінні пожеж на об'єктах кримінально-виконавчої системи визначається спільним рішенням начальника територіального органу Державної пожежної охорони і начальником управління (відділу) виконання покарань в областях. На нашу думку, питання забезпечення спільної діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ з підрозділами Державної пожежної охорони потребує міжвідомчого нормативного закріплення, яке б визначало компетенцію та порядок дій означених суб'єктів взаємодії. Дослідження діяльності кримінально-виконавчих установ у сфері забезпечення пожежної безпеки, а також відомчих статистичних та звітних документів кримінально-виконавчої системи [86], [88], [90], [89], [93], [85], [91], [92], дозволяє визначити основні форми спільної діяльності кримінально-виконавчих установ та підрозділів державного пожежної охорони.

У найбільш загальному вигляді систему спільних заходів можна зобразити таким чином:

1. обстеження та перевірка відповідних об'єктів кримінально-виконавчих установ;
2. формування та налагодження протипожежної автоматизованої системи;
3. організація пожежно-тактичної підготовки;

---

² Протягом 2003-2004 років на території Домницької виправної колонії №135 відбулась 1 пожежа, під час якої, за фактичної бездіяльності як засуджених, так і представників персоналу виправної установи згоріло виробниче цехове приміщення.

4. організація взаємодії при гасінні пожеж.

Дійсно, основний акцент організації спільної діяльності повинен бути зроблений на попередження пожежних ситуацій на території кримінально-виконавчих установ. Проте, якщо реалізація попереджувальних заходів не змогла унеможливити пожежну ситуацію, то повинен існувати розроблений порядок взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними підрозділами державного пожежного нагляду для швидкого гасіння та припинення пожежі.

Доцільно додати, що необхідно використовувати досвід подібної взаємодії у Російській Федерації, де така діяльність нормативно регламентована [18]. Аналіз звітної інформації діяльності кримінально-виконавчої системи Росії [22] показує, що регламентація спільної діяльності в цій сфері необхідна.

Режим – це правовий інститут, де управлінські рішення пов'язані з реалізацією правових норм. Тому ми пропонуємо розробити міжвідомчий нормативний акт, який детально врегулював би порядок проведення спільних заходів кримінально-виконавчих установ та підрозділів державного пожежного нагляду.

Ще однією проблемою, яка впливає на нормальну діяльність правоохоронних органів та їх взаємодію, є проблема професійності персоналу та неналежної якості наукового обґрунтування його діяльності.

Щодо першого аспекту, то можна процитувати слова В.Ф. Усенка: “Багаторічна практика довела, що оперативний працівник може набути професійних навичок і пройти максимально можливі ситуації скоєння злочинів і варіанти їх розкриття не менш ніж через 5 років практичної роботи. Послаблення професіоналізму оперативних апаратів викликане і тим, що в правоохоронних органах спостерігається приток осіб, які не закінчували спеціальних навчальних закладів системи МВС, податкової служби та виконання покарань” [319, 291]. Подібні твердження можуть з легкістю бути застосовані до діяльності персоналу (причому не тільки оперативних працівників) кримінально-виконавчих установ. Адже, за офіційною

статистикою, в 1999 році в багатьох областях України тільки кожен третій психолог за посадою мав психологічну, чи, принаймні, педагогічну освіту [88, 24]. Доцільно також звернути увагу на якісний бік діяльності начальників відділень соціально-психологічної служби, адже саме на них покладено обов'язки здійснювати найскладніші виправні цілі кримінально-виконавчих установ. Станом на липень 2000 року серед цієї категорії співробітників лише 53% мали вищу освіту, з них 35% були юристами чи педагогами за фахом [89, 21], станом на 1 січня 2002 року відповідно - 57% та 47% [90, 30]. До того ж для кримінально-виконавчої системи характерне таке явище, як плинність кадрів. За 1999 рік з органів та установ кримінально-виконавчої системи звільнено 11% атестованих працівників [88, 8]. У 2001 році було прийнято на службу 4919 осіб, звільнено 3833 [90, 5], тобто відзначається стабільна тенденція до плинності кадрів.

Отже, вже значний період часу зберігається тенденція до плинності персоналу кримінально-виконавчих установ, причому, якщо детальніше дослідити звітні статистичні документи Державного департаменту України з питань виконання покарань (див., [86], [88], [90], [87], [89], [93], [85] та інші), можна відзначити: збільшилась кількість співробітників місць позбавлення волі, які звільняються в перший рік служби. Однією з важливих причин цього факту є і невідповідність співробітників до служби, відсутність готовності їх включитися в цю складну й важливу працю, а також частково професіональна деформація співробітників кримінально-виконавчих установ, котрі значний період часу працюють і мають вплив на молодих співробітників.

З цього можна визначити й другий аспект. По-перше, в Україні немає жодного науково-дослідного інституту, який міг би з наукової точки зору обґрунтувати діяльність кримінально-виконавчої системи. Саме тому дослідження різних аспектів проводиться в багатьох наукових інституціях України, які досліджують правоохоронну діяльність. Якщо проаналізувати тенденції підготовки фахівців кримінально-виконавчої системи України, то відзначається зменшення фахівців пенітенціарної справи з вищою освітою (а

тим більше з фаховою). Даному фактору посприяла реорганізація найбільш профільованого навчального закладу з підготовки персоналу пенітенціарної системи – Київського інституту внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України в Київський юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України, та, відповідно, зникнення спеціалізації “Кримінально-виконавче право” (на юридичному факультеті). Відсутність централізованої бази підготовки спеціалістів кримінально-виконавчої системи частково зумовила проблему якості персоналу кримінально-виконавчої системи, негативно позначилося і на діяльності означеної системи в цілому. Дійсно проведено набори на навчання за відповідними навчальними програмами в невідомчих вищих навчальних закладах. Проте така освіта не може дати повноцінної уяви про сутність роботи у кримінально-виконавчих установах. Підтвердженням цього є хоча б те, що такі навчальні заклади проводять набори на цивільні факультети без атестації та відповідної дисципліни, яка повинна бути притаманна співробітникам кримінально-виконавчої системи.

Підсумовуючи, необхідно відзначити наступне.

Спільна діяльність персоналу кримінально-виконавчих установ та інших правоохоронних органів, безперечно, є складовою правоохоронної діяльності і передбачає наявність та вирішення спільних специфічних задач. Ефективне розслідування злочинів, вчинених як засудженими, так і іншим громадянами передбачає налагодження інформаційного обміну; спільної діяльності під час надзвичайних обставин; технічної співпраці. Інформаційний обмін відбувається відповідно до відомчих інструкцій, проте, на нашу думку, тут можливе викривлення інформації, тому в певних випадках такий обмін повинен бути налагоджений безпосередньо між заціпленими особами (зокрема, між оперативним працівником кримінально-виконавчих установ та слідчим).

Застарілість міжвідомчих нормативних актів породжує появу прогалин під час виконання поставлених задач відповідними підрозділами правоохоронних органів. Тому для усунення колізій, що виникають у зв'язку зі здійсненням функціональних задач, доцільно підготувати і прийняти міжвідомчі угоди з

розмежування повноважень цих органів.

Необхідно відзначити, що вже протягом певного часу після прийняття Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” [45], позитивний потенціал цієї діяльності не використовується в повній мірі, зокрема і в діяльності кримінально-виконавчих установ. На те існує ряд причин:

- перевантаженість оперативного персоналу;
- складний криміногенний стан;
- прагнення першочергово вирішити завдання власного підрозділу, часто на шкоду взаємодії;
- застарілість (а іноді швидкоплинність) вказівок керівництва;
- стереотипність поведінки співробітників;
- недостатня матеріально-технічна база взаємодії тощо.

Подібні спостереження відзначають у своїх роботах О.М. Бандурка, А.В. Горбачев [117].

Для вдосконалення спільної діяльності кримінально-виконавчих установ необхідно розробити відповідні міжвідомчі нормативні акти, які визначали б положення спільних заходів, обміну інформації і т.д.

Ефективність спільної діяльності залежить від професіоналізму дій персоналу, а аналіз проблем, розкритих у роботі, дозволяє вказати, що підготовка персоналу кримінально-виконавчої системи України сьогодні здійснюється дещо методологічно невірно. Адже зараз фактично відсутня єдина система вищої освіти для кримінально-виконавчої системи, а фахівці з середньою освітою не в повній мірі забезпечують її потреби.

2.2. Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними інституціями з метою забезпечення постпенітенціарної адаптації засуджених

Дослідження різних (соціально-психологічних, організаційних, правових) аспектів сутності й змісту процесу соціальної адаптації звільнених з місць позбавлення волі засвідчує: даний процес далеко не завжди протікає гладко й безконфліктно. Звільненому доводиться переборювати багаточисленні перешкоди як внутрішні, суб'єктивні, так і зовнішні, від нього не залежні.

Тому належна організація процесу підготовки до звільнення – одна із складових виправної діяльності кримінально-виконавчих установ. Від того, на скільки засуджений буде заздалегідь адаптований до реалій зміненого за час відбування ним покарання суспільства, залежить адекватність його поведінки. У зв'язку з цим процес підготовки до звільнення дуже складний і відповідальний як для персоналу кримінально-виконавчих установ, так і для засуджених. На жаль, дослідження практичної діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ в цій сфері змушує зауважити, що існують суттєві прорахунки в організації діяльності щодо підготовки засуджених до звільнення. Вони зумовлені, на нашу думку, як об'єктивними так і суб'єктивними причинами.

До суб'єктивних причин відносимо:

- неналежне виконання персоналом кримінально-виконавчих установ покладених на них обов'язків;
- низьку професійну підготовку персоналу кримінально-виконавчих установ щодо організації процесу підготовки засуджених до звільнення;
- відхилення новітніх педагогічних та організаційних форм підготовки засуджених до звільнення;
- низьку ефективність взаємодії персоналу кримінально-виконавчих установ з відповідними службами постпенітенціарного сприяння засудженим.

До об'єктивних причин відносимо:

- неможливість держави задовольнити в повному обсязі потреби засуджених у постпенітенціарній допомозі;
- високий рівень безробіття та відповідно обмежений ринок праці де можуть бути влаштовані звільнені;
- недостатній контроль за виконанням відповідного законодавства в сфері постпенітенціарного впливу на засуджених;
- недостатній обмін інформацією відповідних служб з кримінально-виконавчими установами щодо особистостей засуджених та іншими необхідними даними;
- недосконалість нормативного регулювання організації роботи із звільненими;
- слабе залучення різноманітних інституцій до процесу адаптації звільнених.

Вирішення питань соціальної адаптації звільнених можливе тільки за умови організації тісної співпраці кримінально-виконавчих установ з органами внутрішніх справ, адміністраціями підприємств, відповідними територіальними органами зайнятості. Адже на основі аналізу літератури з кримінально-виконавчого права (наприклад, [296], [211], [312]), можна зробити висновок, що соціальна адаптація вважається успішною, коли соціально корисні зв'язки звільненого від покарання в основних сферах життєдіяльності встановлені і не мають істотних відхилень (нормальні взаємини в родині, наявність житла, реєстрації, постійного місця роботи, частка в суспільній роботі, корисне проведення дозвілля, підвищення загальноосвітнього і культурного рівня і т.д.). Одночасно адаптований тип звільненого розриває зв'язки із злочинним середовищем й іншими особами, чия поведінка характеризується як антигромадська, не зловживає алкоголем, не вчиняє правопорушень.

Соціальна адаптація - не є автоматично триваючий процес. У деяких випадках вона може протікати незадовільно, особливо, якщо навколишнє соціальне середовище звільненого від покарання не містить достатнього підкріплення та забезпечення позитивними поглядами, устремліннями й

орієнтацією, які передаються йому при постійному безпосередньому спілкуванні з іншими людьми. Тому проблема дослідження соціальної адаптації звільнених від покарання перетворюється на проблему належного забезпечення нормального входження колишнього засудженого до життєдіяльності соціуму. Соціальна адаптація звільнених від відбування покарання неможлива без надання допомоги з боку державних та громадських інституцій.

Основна форма взаємодії персоналу кримінально-виконавчих установ та відповідних державних інституцій - інформаційний обмін. Такий обмін починається ще в процесі підготовки засуджених до звільнення, коли відправляються документи та запити до відповідних служб за місцем його проживання. У даному випадку йдеться про обов'язкову взаємодію, яка передбачена відомчими нормативними актами.

Актуальною і суттєвою, на наш погляд, залишається проблема організації постійної, і, так нами названої, "необов'язкової" взаємодії означених суб'єктів. У даному випадку мова йде про спільні заходи відповідних соціальних державних служб (наприклад, служби зайнятості) і керівників пенітенціарних установ. На нашу думку, організація спільних нарад, зустрічей із засудженими надасть більш чітке реальне уявлення про існуючу ситуацію в цій сфері.

Взаємодія кримінально-виконавчих установ з відповідними службами організовується з метою належного адаптування засуджених до умов суспільства. Тож значна увага повинна надаватися правильному і ефективному виконанню положень нині існуючих нормативних актів у цій сфері. Для більш правильного розкриття даного питання необхідно проаналізувати нормативну базу, яка врегульовує порядок звільнення засуджених, а також визначає засади їхньої постпенітенціарної адаптації.

Аналіз норм Кримінально-виконавчого кодексу України дозволяє відзначити, що після того, як засуджений звільнився з місць позбавлення волі, робота відповідних служб спрямована на те, щоб забезпечити:

- допомогу цим особам;
- нагляд за цими особами.

Щодо першого аспекту, то необхідно відзначити наступне. Загальна робота з підготовки засуджених до звільнення в ідеалі повинна проводитись різними категоріями персоналу з перших днів перебування засуджених в кримінально-виконавчій установі. Безпосередню діяльність щодо підготовки засуджених до звільнення проводить школа підготовки до звільнення засуджених. Програма “Підготовка до звільнення” [79], яка нині запроваджена в діяльність кримінально-виконавчих установ, передбачає 3 етапи та форми реалізації:

1. Початковий (з’ясовуються родинні стосунки, наявність соціальних зв’язків, у разі необхідності пропонується допомога адміністрації у їхньому відновленні; з’ясовуються рівень освіти, наявна професія, робоча спеціальність, пропонується набути повну загальну середню або професійно-технічну освіту, підвищити освітній рівень за дистанційними технологіями, вивчаються наміри щодо місця проживання після звільнення та працевлаштування тощо);

2. Основний (реалізуються вищезазначені побажання засудженого, у разі необхідності надається допомога в оформленні паспортів, інших документів, які мають значення при вирішенні питань, які мають значення у процесі підготовки до звільнення; представниками державних та громадських та громадських організацій проводяться консультації, лекції, бесіди з питань, що мають значення у процесі підготовки до звільнення, через бібліотеку установи, щотижневу газету Державного департаменту України з питань виконання покарань “Закон і обов’язок” та наочну інформацію надається можливість ознайомлюватися з нормативно-правовими актами, які регламентують вирішення питань трудового та побутового влаштування після звільнення);

3. Заключний (за 6 місяців до кінця строку покарання засуджений зараховується на курси підготовки до звільнення, засуджений, який має реальну перспективу бути звільненим умовно-достроково або на заміну невідбутої частини покарання більш м’яким, зараховується на курси за 3 місяці до засідання комісії колонії, яка буде розглядати питання щодо можливості направлення до суду відповідного подання, заняття на курсах проводять представники адміністрації колонії, державних та громадських організацій у

формі: лекцій; бесід; практичних занять з психологічної підготовки, зокрема, тренінгів; засудженим, які втратили соціальні зв'язки, надається інформація про регіональні центр соціальної адаптації та інші).

Дійсно, цей відомчий нормативний акт достатньо ґрунтовно розкриває засади проведення підготовки засуджених до звільнення, проте, на нашу думку з деякими положеннями можна не погодитись, а деякі моменти означеного документу не відповідають реаліям сучасного процесу виконання покарань. Зокрема, необхідно відмітити: даний нормативний акт все ж таки частково має декларативний характер. Це проявляється в тому, що як і більшість нормативних актів соціально-виховного спрямування, його зміст достатньо розпливчатий. У даному випадку, ми пропонуємо даний акт переробити у вигляді програми, в якій передбачається чітко окреслене коло всіх відповідальних учасників цього процесу. Така форма надала конкретнішої форми означеному нормативному акту. І, зокрема, визначила би порядок та суб'єктів взаємодії, їхні безпосередні функції.

Організація взаємодії кримінально-виконавчих установ та інших відомств організовується відповідно до спільного міжвідомчого наказу Державного департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства праці та соціальної політики України [82]. Аналіз цього нормативного акту дає підстави говорити про наявність достатньо чіткого порядку організації спільної діяльності підрозділів означених відомств щодо постпенітенціарного влаштування засуджених. Необхідно звернути увагу на інше. Відповідно до статті 156 Кримінально-виконавчого кодексу України, не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання адміністрація установи виконання покарань через територіальні органи внутрішніх справ і центри зайнятості населення вживає заходів до трудового і побутового влаштування засудженого за обраним ним місцем проживання [28, 86]. У даному випадку зазначена норма закону - бланкетна, адже реалізація цих положень передбачається при використанні норм Закону України "Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або

позбавлення волі на певний строк” [51]. Відповідно до норм якого, соціальний патронаж — комплекс заходів державної підтримки та допомоги звільненим особам, які здійснюються з метою сприяння цим особам у працевлаштуванні, професійній переорієнтації та перепідготовці, створення належних житлово-побутових умов, запобігання впливу на них криміногенних факторів.

Заходи соціального патронажу здійснюють місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, центри соціальної адаптації, служби у справах неповнолітніх, центри соціальних служб для молоді, спостережні комісії, органи соціального захисту населення, охорони здоров'я, внутрішніх справ, центри зайнятості населення, будинки-інтернати, кризові центри, служби психологічної допомоги, притулки, в тому числі для неповнолітніх, установи соціального патронажу, будинки нічного або тимчасового перебування звільнених осіб, громадські організації та інші уповноважені на це органи, організації та установи.

Особам, які звільнилися з установ виконання покарань і не мають житлової площі, по прибутті до обраного місця проживання, на період до її отримання, місцевими органами виконавчої влади надається місце для тимчасового проживання в спеціальних гуртожитках або центрах соціальної адаптації, створених місцевими органами виконавчої влади.

Як бачимо, даним законом передбачено значна кількість учасників процесу повернення засуджених до нормальної життєдіяльності після звільнення. У даному випадку постає питання про можливість дублювання або перебирання повноважень тих чи інших структур. На нашу думку, розмежування компетенції тих чи інших служб, які забезпечують постпенітенціарну допомогу звільненим, може помітно вплинути на ефективність усієї реабілітаційної роботи. Саме з означеними установами повинні організовувати спільну діяльність кримінально-виконавчі установи, але зважаючи на невизначеність багатьох понять цього закону, організувати будь-яку діяльність фактично не можливо.

Щодо забезпечення звільнених працею, то тут діють норми Закону України “Про зайнятість населення”[41], відповідно до яких для працевлаштування

звільнених з місць позбавлення волі місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад за поданням центрів зайнятості бронюють на підприємствах, в установах і організаціях, незалежно від форм власності, з чисельністю понад 20 чоловік до 5 процентів загальної кількості робочих місць за робітничими професіями, у тому числі з гнучкими формами зайнятості. Необхідно зазначити: в разі відмови у прийомі звільнених з місць позбавлення волі на роботу, в межах установленої броні з підприємств, установ і організацій державна служба зайнятості стягує штраф за кожну відмову в п'ятдесятикратному розмірі неоподатковуваного мінімуму доходів громадян. Проте, як зауважує В. Руднік, ще й зараз домінує суспільна пасивність і навіть агресивність до засуджених злочинців, адже вони грабують, вбивають, гвалтують; їх місце у в'язниці. З першого погляду це справедливо, злочинці повинні мати те, що заслуговують. Але, як свідчать негативні наслідки позбавлення волі, за кожним засудженим стоять соціальні відносини, яким наноситься шкода [284, 21]. Адміністрація підприємства відмовляє в прийнятті на роботу раніше засудженого, вважаючи його неповноцінним працівником. Таким чином, відмова у прийнятті на роботу колишніх засуджених - достатньо поширена практика в діяльності підприємств. А головною причиною такої поведінки керівників підприємств є стереотипність мислення та суспільна думка стосовно колишніх засуджених. Такий стан потребує додаткової уваги з боку держави.

Усе зазначене дає підстави зробити проміжні висновки. Дійсно, нині порядок надання звільненим допомоги нормативно врегульований. Проте, на фоні позитиву нормативного регулювання спостерігаються складнощі в можливості реалізації означених положень. Так, за офіційними даними Державного департаменту України з питань виконання покарань, у першому півріччі 2000 року до кримінально-виконавчих установ надійшли повідомлення з територіальних органів внутрішніх справ про прибуття 71% звільнених засуджених [89, 4], у 2004 році цей показник складав 67% [133, 4].

Для того, щоб змінити ситуацію на краще, на наш погляд, необхідно:

1. змінити формальне ставлення до процесу підготовки до звільнення засуджених, що може бути реально втілено після зміни стереотипів діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ;

2. посилити контроль за реалізацією законодавства в сфері надання соціальної допомоги звільненим;

3. постійно проводити спільні координаційні наради керівництва кримінально-виконавчих установ, відповідних керівників територіальних управлінь кримінально-виконавчої системи, представників відповідних підрозділів органів внутрішніх справ та працівників служб зайнятості;

4. постійно обмінюватись інформацією про реальний стан щодо роботи зі звільненими;

5. розмежувати повноваження різних інституцій щодо проведення певних заходів зі звільненими;

6. розглянути можливість запровадження практики делегування певних функцій до визначених інституцій за допомогою адміністративного договору.

Щодо останнього положення необхідно відзначити, що сучасне законодавство не передбачає існування як самостійного адміністративного виду договірних правовідносин. Тому достатньо актуально в контексті реформування адміністративних правовідносин є нормативне закріплення поняття та призначення адміністративних договорів.

Так, в пункті 7 ст. 3 проекту Адміністративного процесуального кодексу України, який прийнято Верховною Радою 20 червня 2003 р. в першому читанні, зазначено: «Адміністративний договір — дво- або багатостороння угода, зміст якої становлять права і обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди» [356]. Таким чином, можна погодитись з висновком В.Стефанюка, про те, що договір, який застосовується у публічноправових відносинах, називатиметься адміністративним договором [301, 11].

Отже, необхідно відзначити, яким чином ми передбачаємо використання цієї новели адміністративного права. Вважаємо, що припустимо заключати такі

договори між територіальними управліннями кримінально-виконавчої системи в інтересах кримінально-виконавчих установ з конкретними інституціями для подальшого контролю та допомоги звільненим. Така форма відносин, на нашу думку, конкретизує відповідні права та обов'язки сторін договору, визначає певний порядок їх реалізації, забезпечує відповідальність за виконання. Дійсно, залишається ще багато аспектів як організаційного, так і нормативно-правового характеру реалізації можливості використання адміністративних договорів, проте, все ж таки, ми вважаємо достатньо перспективним такий напрямок побудови правовідносин.

Дослідивши нормативну основу діяльності кримінально-виконавчих установ, державних і соціальних інституцій щодо влаштування звільнених, ми дійшли висновку, що відсутнє, навіть, приблизне нормативне забезпечення діяльності спеціальних установ піклувального характеру. Наприклад, відповідно до Закону України “Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк”, допомогу звільненим можуть надавати будинки-інтернати, кризові центри, служби психологічної допомоги, притулки, в тому числі для неповнолітніх, установи соціального патронажу, будинки нічного або тимчасового перебування звільнених осіб, громадські організації та інші уповноважені на це органи, організації та установи [51]. Але ні поняття “кризовий центр”, “установа соціального патронажу” та ін., ні загальні засади існування цих установ, ні їхнє фінансування цим законом не визначені. Тож можна зробити висновок про декларативні положення цієї норми і відсутність жодних способів відомчого, або міжвідомчого врегулювання означеної проблеми. Тому необхідно термінове розроблення пакету нормативних актів, які безпосередньо врегулюють відносини існування патронажних установ. Наприклад, закон “Про патронажні установи”, або “Про установи соціального патронажу”, до того ж діяльність окремих установ повинна бути конкретизована на відомчому рівні, наприклад Положенням про будинок соціальної адаптації.

Відзначаємо норму ч. 2 статті 8 Закону України “Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк”, яка визначає порядок фінансування установ патронажу. Так, зокрема, відзначено, що центри соціальної адаптації, будинки нічного або тимчасового перебування звільнених осіб можуть утворюватися та утримуватися за рахунок добровільних пожертвувань підприємств, установ, організацій, релігійних об’єднань і внесків окремих громадян [51]. Проте порядок, завдяки якому така фінансова допомога могла би надходити до зацікавлених суб’єктів, так і не визначено.

Дійсно, значною перешкодою можливості нормального функціонування патронажних установ є недостатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення. Для винайдення можливості створення таких інституцій, необхідно погодитись з Ю.А. Алферовим, В.П. Петковим, В.П. Соловйовим щодо необхідності створення спеціального Фонду соціальної адаптації [104]. Проте на відміну від зазначених авторів, вважаємо: необхідно залучати до діяльності такого фонду не тільки засуджених. Пропонуємо створити зареєстрований на базі керівного органу кримінально-виконавчої системи спеціалізований фонд, діяльність якого буде спрямована на покращання та забезпечення різних сфер діяльності кримінально-виконавчих установ, а також спеціальних установ патронажу. У даному випадку можна забезпечити контроль з боку керівництва кримінально-виконавчої системи та відповідних контролюючих органів за цільовим використанням ресурсів фонду. До того ж, якщо держава не може самостійно фінансово забезпечити діяльність кримінально-виконавчих установ, необхідно розпочати практику створення таких фондів при кожній установі. Таким чином також може бути зменшений рівень корупції.

Також є питання, яке повністю залишено поза увагою законодавця. Якщо звернути увагу на назву основного нормативного акту, який регулює засади постпенітенціарної адаптації засуджених, тобто на Закон України “Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або

позбавлення волі на певний строк”, то відзначаємо звужене коло суб’єктів, які є учасниками відносин відповідно до норм цього нормативного акту – особи, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Проте цей закон жодним чином не врегулював положення щодо спільної діяльності при звільненні засуджених до довічного позбавлення волі у порядку помилування.

Необхідність виокремлення даної категорії засуджених у спеціальну групу зумовлена, на наш погляд, декількома факторами. По-перше, дана група засуджених специфічна з точки зору психічних та психологічних особливостей. По-друге, після відбування значного строку, перш ніж такі засуджені зможуть скористатися правом прохання помилування їхні соціальні зв’язки будуть якщо не повністю, то значно зруйновані. Тому для даної категорії засуджених необхідний особливий порядок звільнення та допомоги у влаштуванні. І хоча найближчим часом такої категорії звільнених не буде, вже зараз необхідно визначитись, яким чином такі засуджені можуть бути пристосовані до суспільного життя і яка служба зможе надати їм допомогу.

Повністю погоджуємося, з тим, що не можна далі допускати того, аби система завдавала втрат здоров'ю засудженого. Суспільство не може миритися з такою ситуацією. Тому необхідна перебудова системи медико-санітарного обслуговування в місцях позбавлення волі, проведення активної профілактики соціально небезпечних і психічних захворювань у пенітенціарних установах [104, 65]. Вважаємо, що при організації постпенітенціарного влаштування інвалідів та тяжко хворих, людей похилого віку необхідно розробити додатковий порядок влаштування таких осіб і надати їм додаткові соціальні гарантії.

Питання організації спільної діяльності, а точніше, своєчасної поінформованості для ефективного контролю та нагляду за звільненими розкриває проблему фактичної відсутності такого інституту як спостережні комісії, які за часів радянського періоду діяльності кримінально-виконавчої системи мали суттєвий вплив в контролі за звільненими.

Якщо звернемося до російської юридичної літератури, то побачимо, що взаємодія кримінально-виконавчих установ для ефективного завершення процесу ресоціалізації повинна бути налагоджена із комісіями місцевих рад. Такий висновок робимо відповідно до твердження А. Желудкова про те, що ефективність постпенітенціарної профілактики визначається діяльністю установ, які покликані ресоціалізувати та адаптувати до умов вільної життєдіяльності осіб, які відбули позбавлення волі. За його твердженням, основні суб'єкти постпенітенціарної профілактики:

- кримінально-виконавчі інспекції, дільничні інспектори;
- в органах місцевого самоврядування – спостережні комісії, комісії у справах неповнолітніх, адміністративні комісії, комісії щодо законності, органи соціального обслуговування;
- громадські та релігійні організації, позабюджетні фонди підтримки засуджених та ін [174, 112].

Практичні спостереження дисертанта дають підстави стверджувати: спостережні комісії на даному етапі функціонують здебільшого формально, а тому такий суб'єкт взаємодії, і, відповідно, профілактики, фактично відсутній.

Проведене дослідження підтвердило актуальність розгляду проблем значимості процесу підготовки засуджених до звільнення, а також належної організації взаємин кримінально-виконавчих установ з державними інституціями з метою належного забезпечення постпенітенціарного впливу на засуджених.

Нині відомі дослідження процесу соціальної адаптації з позицій наук кримінально-виконавчого права та пенітенціарної криминології, педагогіки та психології, наразі, нами сформульовані певні організаційні висновки, які можуть сприяти удосконаленню процесу входження засуджених до нормальної життєдіяльності в суспільстві.

1. Процес підготовки до звільнення має дуже велике значення для подальшого існування особи після звільнення з місць позбавлення волі. Дослідження практичної діяльності персоналу кримінально-виконавчих

установ у цій сфері дозволяє відзначити, що існують проблеми об'єктивного і суб'єктивного характеру при організації процесу підготовки засуджених до звільнення. Існуючий комплекс проблем певною мірою обумовлений стереотипними уявленнями та поведінням із колишніми засудженими з боку керівництва різних інституцій, і загалом суспільства. Таким чином, не забезпечуючи належних соціальних та правових гарантій, суспільство продукує неналежне завершення процесу ресоціалізації.

2. Дослідження нормативного забезпечення взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними інституціями щодо постпенітенціарної допомоги звільненим дозволяє відзначити достатню врегульованість означеної сфери. Проте відзначається не чітко визначені організаційні питання функціонування відповідних патронажних установ, не визначений порядок їхніх взаємин із пенітенціарними установами.

3. Відмічається слабе організаційне виконання та забезпечення процесу допомоги звільненим. Зважаючи на спостереження дисертанта, а також на інтерв'ювання персоналу кримінально-виконавчих установ та соціальних служб, необхідно відзначити такі основні проблеми комунально-побутового та працевлаштування звільнених:

- занепад системи контролю за влаштуванням звільнених з боку спостережних комісій виконавчих комітетів місцевих рад;
- поширення практики необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу звільнених;
- відсутність матеріальної спроможності тимчасового влаштування засуджених після звільнення засуджених і до поновлення їх права на житло;
- недостатня увага з боку державно-політичної еліти до проблеми котра розглядається, що виражається у відсутності державних програм фінансової і матеріальної підтримки колишніх засуджених;
- відсутність належного організаційно-правового забезпечення існування державних соціальних інституцій по влаштуванню (в тому числі і тимчасовому) звільнених.

4. Існують прогалини щодо регулювання порядку влаштування окремих категорій засуджених, таких, зокрема, як інваліди, тяжко хворі, люди похилого віку, а також засуджених до довічного позбавлення волі. Погоджуємося з Ю.А.Алферовим, В.П.Петковим, В.П.Соловйовим у тому, що шляхом вирішення означеного питання може бути створення спеціальних будинків-інтернатів для рецидивістів старшого віку, старих і інвалідів, що відбули кримінальне покарання [104, 65].

5. Відсутній єдиний концептуальний підхід. А ті зміни, які вже відбулись в організації кримінально-виконавчої системи, явно недостатні. Тому необхідно передбачити положення щодо організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними інституціями з метою поступенітенціарного влаштування в Державній програмі соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі на 2004–2006 рік.

6. У світлі реформування адміністративно-правових відносин, вбачаємо перспективним запровадження адміністративно-договірних відносин між кримінально-виконавчою системою та відповідними службами;

7. Реалії економічного стану держави вимагають сторонньої підтримки діяльності як кримінально-виконавчих установ, так і соціальних патронажних служб. Для легальної та прозорої фінансової підтримки, на наш погляд доцільно створити благодійний фонд, діяльність якого контролюватиметься відповідними державними органами.

8. Вважаємо також перспективним створення спеціальної системи страхування засуджених, яке б погашало частину витрат на певний гарантований проміжок часу до моменту влаштування на роботу після звільнення.

9. В умовах інформаційного розвитку суспільства сучасним способом інформування про проблеми засуджених і організації допомоги їм після звільнення може бути створення офіційного Internet-сайту на якому розміщуватимуться відповідна інформація та оголошення.

Вирішення хоча б частини перелічених питань могло, на наш погляд, сприяти соціальній адаптації осіб, які відбули покарання в місцях позбавлення волі, а так - зниженню рівня рецидивної злочинності в країні. Практика подібної діяльності можлива за умови спільної діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ та відповідних служб в означеній сфері.

***

Висновки до розділу

Організація взаємодії кримінально-виконавчих установ з правоохоронними органами та іншими державними інституціями має принципове значення в процесі нормального функціонування кримінально-виконавчих установ, а також для організації поступового влаштування звільнених осіб.

Відповідно до проведеного дослідження в означеній сфері можна зробити декілька принципових узагальнень і висновків.

1. Система виконання покарань відноситься до системи правоохоронних органів, тому кримінально-виконавчі установи – складові компоненти системи правоохоронних органів. Відповідно до теоретичних положень дослідження першого розділу складові системи взаємодіють. Тому необхідною умовою ефективного вирішення питань організації виконання покарання у виді позбавлення волі є взаємодія кримінально-виконавчих установ з правоохоронними органами.

2. У сучасній юридичній літературі не існує однозначного визначення поняття “правоохоронні органи”, як не існує такого поняття і в сучасному законодавстві. Тому при розкритті питань розділу ми визначили приблизне коло органів, які виконують правоохоронні функції. Ми розкрили проблему важливості взаємодії та певні її організаційні засади з підрозділами органів внутрішніх справ, державної прикордонної служби, підрозділами Служби безпеки, податкової міліції, органами пожежної безпеки.

2.1. Дослідження взаємодії кримінально-виконавчих установ з підрозділами органів внутрішніх справ підтверджує її безумовну значимість та актуальність для попередження вчинення злочинів як засудженими, так і іншим особами. У розширеному вигляді взаємодія розгляданих суб'єктів відбувається у наступних формах: інформаційний обмін; спільна діяльність під час надзвичайних обставин; технічна співпраця.

2.2. Обмін інформацією буде найпоширенішою формою взаємодії означених суб'єктів. Практика здійснення профілактичного впливу на засуджених засвідчує, що найбільша його ефективність досягається тоді, коли відповідний працівник кримінально-виконавчої установи має необхідну, своєчасну і достовірну інформацію про об'єкт впливу.

2.3. Інформація оперативного підрозділу територіального органу внутрішніх справ стосується, в першу чергу, події злочину, а не особи засудженого, хоча для профілактичного впливу велике значення матиме інформація про особу, яка є у кримінальній справі, а також якою володіє слідчий. Тому ми вважаємо актуальним та необхідним організацію взаємодії персоналу кримінально-виконавчих установ та слідчих.

2.4. Зважаючи на сукупність об'єктивних факторів, в подальшому до співробітництва повинні ширше залучатися всі правоохоронні структури, зокрема підрозділи Служби безпеки, податкової міліції, державної прикордонної служби. Розвиток оперативно-розшукової взаємодії між означеними органами вимагає чіткого розподілу повноважень між усіма суб'єктами, налагодження постійного внутрішнього і міжвідомчого інформаційного обміну. Тому доцільно підготувати і прийняти міжвідомчі угоди з розмежування повноважень цих органів. Їх наявність, безперечно, посилить ефективність роботи відповідних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності.

3. Не достатньо нормативно врегульованими та науково обґрунтованими залишаються питання організації пожежної безпеки в пенітенціарних установах. У найбільш загальному вигляді систему спільних заходів можна зобразити

таким чином: обстеження та перевірка відповідних об'єктів кримінально-виконавчих установ; формування та налагодження протипожежної автоматизованої системи; організація пожежно-тактичної підготовки; організація взаємодії при гасінні пожеж.

Дослідивши проблеми в сфері забезпечення пожежної безпеки і розробивши порядок взаємодії кримінально-виконавчих установ з підрозділами державного пожежного нагляду, ми пропонуємо закріпити дані положення у міжвідомчому нормативному акті, який детально врегулював би порядок проведення спільних заходів кримінально-виконавчих установ та підрозділів державного пожежного нагляду.

4. Ефективність спільної діяльності залежить від професіоналізму дій персоналу. Але нині фактично відсутня єдина система вищої освіти та науково-дослідних інституцій для кримінально-виконавчої системи. В кримінально-виконавчих установах вже тривалий час зберігається тенденція до плінності персоналу.

5. Належна організація процесу підготовки до звільнення – це одна із складових виправної діяльності кримінально-виконавчих установ. Дослідження практичної діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ у цій сфері дозволяє дійти висновку, що існують суттєві прорахунки в організації діяльності з підготовки засуджених до звільнення.

6. Для того, щоб змінити ситуацію на краще, на наш погляд, необхідно: змінити формальне ставлення до процесу підготовки до звільнення засуджених, що може бути реально досягнуто після зміни стереотипів діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ; посилити контроль за реалізацією законодавства в сфері надання соціальної допомоги звільненим; постійно проводити спільні координаційні наради керівництва кримінально-виконавчих установ, відповідних керівників територіальних управлінь кримінально-виконавчої системи, представників відповідних підрозділів органів внутрішніх справ та працівників служб зайнятості; постійно обмінюватись інформацією про реальний стан щодо роботи зі звільненими; розмежувати повноваження різних

інституцій щодо проведення певних заходів зі звільненими; розглянути можливість запровадження практики делегування певних функцій до визначених інституцій за допомогою адміністративного договору.

7. Недостатньо врегульоване питання визначення діяльності спеціальних установ піклувального характеру.

8. Для легальної та прозорої фінансової підтримки, на наш погляд, доцільно створити благодійний фонд, діяльність якого контролюватимуть відповідні державні органи у сфері виконання покарань.

9. В умовах реформування багатьох сфер суспільних відносин, вважаємо необхідним також створення спеціальної системи страхування засуджених, яке б погашало частину витрат на певний гарантований проміжок часу до моменту влаштування на роботу після звільнення. Досягненням інформаційного суспільства є можливість всебічного інформування громадськості про різні сфери його функціонування, в даному випадку актуальним є створення офіційного Internet-сайту допомоги засудженим, на якому може бути розміщена відповідна інформація та оголошення.

10. Відсутність концептуального підходу до проблеми, що розглядається, в даному випадку дозволяє констатувати нормативну врегульованість проблеми без достатньої державної підтримки для реалізації нормативних положень. Тому необхідно передбачити положення щодо організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними інституціями з метою поступенітенціарного влаштування в Державній програмі соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі на 2004–2006 рік.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ З НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

3.1. Теоретичні засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями

Протягом всього історичного розвитку інституту виконання покарання у виді позбавлення волі, велике значення для ефективного досягнення цілей пенітенціарних установ мали недержавні (неурядові) організації. Сьогодні ми можемо відслідкувати та констатувати зростання рівня розуміння необхідності організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями в роботах Г.О.Радова, О.В.Романенка, В.А.Львовичкіна, І.С.Сергеева, А.О.Галая та інших науковців. Проте, на фоні загальних позитивних зрушень ми відмічаємо недостатню наукову розробку означеного питання.

Історична наукова спадщина ([179], [147], [180], [188], [199], [218], [262], [263], [299], [329], [336] та інші), сучасний досвід науки адміністративного та кримінально-виконавчого права ([274], [273], [269], [242], [220], [176], [144], [142], [281], [95], [103], [287], [354] та інші), надали нам достатньо підстав стверджувати, що діяльність неурядових організацій займає принципове та важливе місце в діяльності громадянського суспільства, а організація взаємодії кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями є одним з найсуттєвіших чинників, який сприяє різноплановій роботі із засудженими (управлінській, виховній, правопросвітницькій тощо). Безумовно, співпраця з неурядовими організаціями знімає певну частину навантаження з пенітенціарного персоналу, що робить карально-виховний процес ефективнішим.

Наприклад, у XIX ст. на території тодішньої Російської держави

створювались піклувальні товариства («Общество Попечительное о тюрьмах», «Одесский комитет общества попечительного о тюрьмах» та ін.), метою діяльності яких було “нравственное исправление содержащихся преступников и улучшение состояния заключенных” [175, 172].

Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то можна відзначити наступне. В тюрмі Брістоля (Англія) триває проект щодо вивчення та підвищення ефективності впливу навчання і праці на розвиток ув'язнених. В рамках цього проекту вивчалися приклади взаємодії працівників Тюремної служби, Служби пробації, волонтерів та місцевої громадськості. В проекті приймають участь велика кількість різних недержавних організацій (близько 15). Цей проект став значним досягненням процесу реабілітації ув'язнених осіб. Кожного дня пропонуються якісь нові заходи, ув'язнені можуть відвідувати їх за власним бажанням і є надія, що основним мотивом такого відвідування є бажання навчитися чогось та змінитися на краще [289, 239]. Необхідно звернути увагу на кількість недержавних організацій, які беруть участь у реалізації проекту, на їх різноплановість, а відповідно, на можливість проведення нестереотипних корисних заходів із засудженими.

Щодо сучасного стану в Україні, то можна зацитувати слова В.А. Львовчкіна: “Останнього часу значно поширилась участь у процесі ресоціалізації засуджених неурядових організацій та громадськості. За їх допомогою проводяться культурно-масові заходи, надається консультативна та гуманітарна допомога засудженим. В установах виступають майстри мистецтв, ставляться театральні вистави, проводяться концерти самодіяльності засуджених, створюються самодіяльні театри. З метою підвищення духовності засуджених обладнано молитовні кімнати та каплички, які надають можливість проводити заходи релігійного характеру з прихильниками різних віросповідань” [221, 5]. Все це не може залишити без уваги організаційні аспекти взаємодії кримінально-виконавчих установ з неурядовими організаціями.

Спираючись на теоретичні засади, визначені нами в першому розділі, під взаємодією кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями ми

розуміємо, організований у відповідності з вимогами чинного законодавства, відомчих та міжвідомчих нормативних актів процес ділового співробітництва (погоджених або спільних дій), спрямований на досягнення виправлення та ресоціалізацію засуджених, а також вирішення комплексу задач, що стоять перед означеними суб'єктами. Завдання та функції недержавної організації при взаємодії з кримінально-виконавчими установами можливо визначити, на нашу думку, конкретизуючи, насамперед, цілі діяльності місць позбавлення волі. Тобто, які б не були форми взаємодії кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями, ціллю цієї діяльності є виправлення та ресоціалізація засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими так і іншими особами.

Основним координатором такої взаємодії повинен виступати керівник пенітенціарного підрозділу. Саме він приймає рішення про організацію взаємодії. Як відзначив В.П. Петков: “Сам процес підготовки рішення починається з усвідомлення ситуації, формування завдання та уточнення мети. Встановлення мети є початковим етапом вироблення стратегічного плану рішень і базується на об'єктивній оцінці можливостей, врахуванні всіх раніше перерахованих факторів” [233, 90]. У зв'язку з цим важливе значення має включення взаємодії до загальної стратегії та плану розвитку кримінально-виконавчої установи, а планування відносин взаємодії є суттєвим фактором, що впливає на її ефективність. Планування – це процес втілення стратегії, який полягає в прийнятті та реалізації конкретних рішень, які можуть забезпечити ефективне функціонування та розвиток установи, організації в майбутньому. Планові рішення можуть бути пов'язані з визначенням цілей та задач, виробленням стратегії, розподілом та перерозподілом певних ресурсів, визначенням певних стандартів діяльності на майбутній період. Прийняття таких рішень складає планування в широкому розумінні. Щодо більш вузького трактування планування, то воно є складанням спеціальних документів – планів, які визначають конкретні кроки діяльності установи по досягненню цілей. У планах відображаються: прогнози розвитку установи в майбутньому;

проміжні та кінцеві задачі та цілі установи та окремих підрозділів; механізми координації поточної діяльності та розподілення ресурсів; стратегії дій на випадок надзвичайних обставин. В науці управління виділяють три основні типи планів:

1. плани-цілі;
2. плани для дій, що повторюються;
3. плани для дій, що не повторюються.

В залежності від строків виконання, плани поділяють на довгострокові (понад 5 років), це в більшості випадків плани-цілі; середньострокові (від 1 до 5 років), найчастіше реалізовані у вигляді програм; короткострокові (до 1 року). Різновидом короткострокових планів є оперативні, які складаються на період до 1 місяця, або на інший коротший термін [249, 224].

Проведене дослідження дає можливість зазначити наступне: планування організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями повинно проводитись в два етапи:

1. Внесення плану-програми організації взаємодії з неурядовими організаціями до загального перспективного (до 5 років) та (або) до стратегічного (до 10 років) планів кримінально-виконавчого закладу.

2. Складання комплексних короткострокових та оперативних планів заходів та організаційних положень безпосередньо при налагодженні співпраці з конкретною неурядовою організацією.

Тобто, поряд з іншими розділами плану розвитку та діяльності кримінально-виконавчої установи, на нашу думку, необхідно окремим розділом вносити заходи щодо пошуку потенційних партнерів, організації та управління взаємодією. Ми погоджуємося з тим, що підготовкою означеного документу повинен займатися колегіальний орган, наприклад, як пропонує А.О. Галай при розробці нової організаційної моделі пенітенціарного закладу, таким органом може бути методична рада установи, або постійно діюча нарада при заступнику начальника [146, додаток 3]. Пропонована схема організаційної структури

управління в кримінально-виконавчій установі, на нашу думку, досить вдала і заслуговує на втілення в практичну діяльність.

Наступним організаційним кроком для реалізації взаємодії з недержавними організаціями є складання короткострокового плану безпосередньо на початкових етапах співпраці. На основі аналізу літератури в сфері управління (наприклад, [249], [223], [318], [309], [100], [138], [352]), можна виробити основні елементи короткострокового плану для організації взаємодії:

1. концепція взаємодії;
2. план реалізації конкретних заходів;³
3. необхідні для реалізації взаємодії ресурси;
4. порядок здійснення контролю за спільною діяльністю;
5. умови та порядок звітності.

Концепція взаємодії – це сукупність вихідних положень, цілей, задач, ідей та правил на основі яких будуються відносини взаємодії. Природно, що першочерговими та головними цілями взаємодії, є цілі, що визначені законодавством щодо діяльності кримінально-виконавчих установ. Задачі взаємодії визначаються безпосередньо тими заходами або допомогою, які можуть бути надані неурядовими організаціями. Наприклад, релігійна організація ставить перед спільною діяльністю відразу декілька задач, такі як, поширення інформації релігійного характеру, залучення до релігійного життя якнайбільше засуджених, створення умов для можливості проведення релігійних обрядів, безпосереднє проведення заходів релігійного характеру та ін. Правопросвітницька організація спрямовує спільну діяльність на проведення занять правового характеру, надання юридичної допомоги, поширення правової інформації та ін.

План реалізації конкретних заходів. Реалізація заходів передбачає наявність кількох організаційних етапів, кожен з яких має стратегічне значення для найефективнішого результату:

---

³ Заходи в даному випадку можуть бути виховного, правопросвітницького, релігійного та іншого характеру в залежності від цілей взаємодії та спрямованості неурядової організації.

- визначення заходів, що будуть проводитись, їхня необхідність та актуальність, очікувані результати (короткотривалі та довготривалі наслідки реалізації), термін реалізації взаємодії;

- створення необхідних організаційних передумов та оптимальних умов для проведення заходів;

- безпосередня реалізація запланованих заходів.

Необхідні для реалізації взаємодії ресурси. У цьому розділі формується інформація про:

- працівників кримінально-виконавчої установи та неурядової організації які безпосередньо прийматимуть участь у реалізації запланованих заходів (прізвища, посади), кваліфікацію, яку вони мають, конкретні функції в межах плану реалізації заходів;

- порядок залучення сторонніх фахівців і для виконання якої конкретної роботи вони будуть залучені;

- порядок надання та використання фінансових та матеріально-технічних ресурсів (якщо таке передбачається взаємодією).

Здійснення контролю за спільною діяльністю обумовлено кількома факторами. По-перше, контроль притаманний будь-якій управлінській діяльності. По-друге, будь-яка діяльність на території кримінально-виконавчої установи пов'язана з певною небезпекою, тому всі заходи повинні здійснюватись у присутності персоналу кримінально-виконавчої установи. У зв'язку зі значним некомплектом персоналу в органах і установах кримінально-виконавчої системи, про що свідчать статистичні дані діяльності кримінально-виконавчої системи [86], [88], [90], [87], [89], [93], [85], [91], [92], [133], ця проблема суттєво впливає на організацію взаємодії. По-третє, дотепер існує проблема недобросовісності персоналу. Аналіз означених статистичних джерел дає змогу визначити основні тенденції стану службової дисципліни та злочинності серед персоналу кримінально-виконавчих установ. Так, у 1991-1993 роках було засуджено за вчинення кримінального злочину 34 працівники системи. В 1995 році за півроку було скоєно 30 порушень, що майже вдвічі

більше, ніж за аналогічний період минулого року. В 1998 році працівниками кримінально-виконавчої системи допущено 6077 випадків порушень службової дисципліни, у 2000 році було допущено 103 правопорушення та надзвичайні події, у 2001 році — 126, у 2004 році - 119. По-четверте, не можна забувати про обов'язковість неухильного виконання поставлених задач та цілей неурядовими організаціями, що буде досягнуто за умови контролю з боку відповідних підрозділів виправних закладів.

Умови та порядок звітності. Підведення підсумків, аналіз ефективності та результативності проведеної роботи, визначення нових тенденцій та інша підсумкова інформація складається в єдиному спільному документі – звіті, який складається з двох частин: перша – заповнюється представниками кримінально-виконавчої установи, друга – представниками неурядової організації. Таким чином досягається прозорість та взаємна відкритість звітності. Причому ми вважаємо припустимим публікацію таких звітів в засобах масової інформації.

Криза в кримінально-виконавчій системі часто обумовлює прагнення вирішення матеріальних проблем кримінально-виконавчих установ при взаємодії з неурядовими організаціями. Спостереження дисертанта під час роботи у виправній колонії, а також анкетування співробітників кримінально-виконавчої системи засвідчило: значна кількість персоналу (56% проанкетованих) першочерговими заходами взаємної діяльності вважають надання матеріально-технічної та іншої благодійної допомоги. Такий же висновок дисертант робить і після проведення експерименту⁴. Таке ствлення,

---

⁴ У 2003 році дисертантом була розроблена програма проведення занять з курсу практичного правознавства для неповнолітніх засуджених з використанням новітніх інтерактивних методик “Практичне право для установ виконання покарань”. Дана програма вибудована на основі програми “Практичне право”, що розроблена доктором педагогічних наук, професором О.І.Пометун. Розроблений проект отримав схвальні відгуки від провідних педагогів та вищого керівництва ДДУПВП (про що складені листи-підтримки, які зберігаються в матеріалах означеного проекту в Міжнародному фонді “Відродження”). Проект розроблювався дисертантом в рамках заходів запланованих Чернігівським благодійним фондом “Допомога” (офіційно зареєстрований благодійний фонд), де дисертант виконував функції волонтера. Поряд з безпосередньою реалізацією проекту, була поставлена ціль сформулювати уяву про дії персоналу виправних установ на різних етапах організації взаємодії для використання їх в дисертаційному дослідженні. Реалізувати проект передбачалось на базі Прилуцької виховної колонії.

Ми умовно виділили декілька етапів організації взаємодії:

- На першому етапі, ми звернулись з офіційним листом до начальника Управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в Чернігівській області, до якого додали копії проекту та статуту фонду “Допомога”. Зазначені матеріали були надіслані до Прилуцької виховної колонії з резолюцією начальника обласного управління: “Розглянути матеріали та в разі потреби (!!!) організувати проведення занять”.

- На другому етапі, ми відвідали безпосередньо Прилуцьку виховну колонію, де зустрілися з заступником начальника колонії з виховної та навчальної роботи зі спецконтингентом. Нами були викладені основні положення проекту, конкретні заходи, інші деталі реалізації проекту. Викладена інформація справила неоднозначне враження на представника керівництва колонії, котрого цікавила виключно матеріальна сторона реалізації проекту, якою може бути матеріальна допомога. Інша, основна частина, що пов'язана із виховними заходами із засудженими залишилась без уваги.

Таким чином, реалізація проекту, спрямованого на підвищення правової грамотності неповнолітніх засуджених, була зупинена ще на підготовчому етапі. Для дисертанта такий результат дозволив сформулювати окремі зауваження та висновки.

безумовно, негативно впливає на взаємовідносини неурядових організацій та кримінально-виконавчих установ.

За словами Ц. Мішива: “Взаємодія з керівництвом громадських організацій пов’язана з проведенням наступних заходів: взаємна поінформованість про стан громадського порядку, участь громадських організацій у боротьбі с антигромадськими явищами; проведення бесід та лекцій на правову тематику” [235, 72]. Таке твердження при застосуванні для діяльності кримінально-виконавчих установ, на нашу думку, не зовсім відповідає вимогам теперішнього часу. У педагогічному аспекті проведення бесід відноситься до застосування методу переконання, а педагогічною вимогою ефективного застосування цього методу педагогіки є особистий авторитет тієї особи, яка проводить бесіду [294], [291]. Тому залучення до проведення бесід із засудженими некваліфікованого спеціаліста не дасть належного позитивного результату.

Взаємодія кримінально-виконавчих установ з неурядовими організаціями повинна здійснюватися відповідно до чинного законодавства в сфері виконання покарань (Кримінально-виконавчого кодексу України та ін.), діяльності громадських, благодійних, релігійних та інших неурядових організацій (Закони України “Про свободу совісті та релігійні організації”, “Про об’єднання громадян”, “Про благодійництво та благодійні організації” та ін.), а також відповідно до вимог підзаконних актів в означених сферах.

Щодо конкретних форм взаємодії, необхідно зазначити наступне: поняття “недержавна організація” включає в себе організації неурядового сектору різних форм власності та різної спрямованості. З–поміж інших необхідно виділити основні види недержавних організацій, які реально могли бути корисними кримінально-виконавчим установам щодо досягнення основних цілей їхньої діяльності:

- громадські правозахисні організації;
- релігійні організації;
- засоби масової інформації.

Найсуттєвіше значення для поліпшення стану діяльності кримінально-виконавчих установ, на нашу думку, мають громадські правозахисні організації. А.Г. Артюх відзначає, що в процесі відбування покарання у багатьох засуджених послаблюються або зникають соціально-корисні зв'язки. Ці особи не завжди можуть подолати всі труднощі, які виникають відразу після звільнення [111, 90]. Подібну ситуацію констатує В.М.Середницький [288, 40]. Необхідно додати до цього низький рівень правової грамотності засуджених, не здатність захистити свої права та неможливість у повній мірі власними силами персоналу кримінально-виконавчих установ забезпечити процес підготовки засуджених до звільнення. У зв'язку з цим, нині актуальним є налагодження постійної співпраці з правопросвітними та правозахисними організаціями. Сьогодні в кожному регіоні України існує щонайменше кілька десятків різних правопросвітніх груп, фондаций, об'єднань тощо. Існує значна кількість благодійних напрямків розвитку пенітенціарної справи, в рамках спеціальних програм, таких як, наприклад "Сприяння реформування пенітенціарної системи України" в рамках програми "Верховенство права" Міжнародного фонду "Відродження" [359]. В рамках таких програм реалізуються проекти, спрямовані на покращення ситуації в місцях позбавлення волі. Тільки за підтримки Міжнародного фонду "Відродження" за 2003 рік реалізовано 43 таких проекти, на які, за офіційними даними, витрачено 326969 доларів США [278, 43]. Це значна сума, і може реально поліпшити окремі сфери пенітенціарної справи, якщо мова буде йти про цільове її використання. Однак на фоні сучасного надзвичайно проблемного стану пенітенціарної системи, а з іншого боку, схвальних відгуків зарубіжних фахівців, реальні зрушення спостерігаються лише в окремих, одиничних кримінально-виконавчих установах.

Прикладом успішного співробітництва Державного департаменту України з питань виконання покарань з Дирекцією з питань розвитку і співробітництва Швейцарії є реалізація проекту "Установа-модель в Білій Церкві". Проект спрямований на вдосконалення рамкових умов для управління в'язницями та

дотримання прав людини у місцях позбавлення волі. Ефект від цього проекту можна побачити якщо порівняти стан соціально-психологічної роботи із засудженими з липня 1999 до липня 2000 року. У цей період після реорганізації колонії зменшилась кількість так званих порушників дисципліни на 44% (в перерахунку на 1000 ув'язнених 29%) [94].

Звичайно, необхідно відмітити позитивні моменти такої діяльності, проте їхній позитивний вплив та ефект досягається лише при безпосередній реалізації певного проекту або програми.

Кримінально-виконавчий кодекс України передбачає, що засуджені мають право одержувати правову допомогу від адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи (ст. 107). Проте реалізувати це право всім засудженим дуже складно, а в деяких випадках не можливо. Іншим аспектом важливості участі правозахисних організацій у процесі виконання покарання є необхідність підвищення рівня правової культури громадян, і засуджених зокрема, на що вказують багато науковців (наприклад, [174], [326]). З метою створення належних умов для набуття громадянами правових знань була розроблена та затверджена Національна програма правової освіти населення [53]. Її метою є підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права. А одним із завдань програми є створення належних умов для набуття громадянами знань про свої права, свободи і обов'язки. Таким чином, на державному рівні нормативно закріплена необхідність проведення роботи з підвищення правової культури. В повному обсязі положення цієї програми, на нашу думку, стосуються засуджених.

Необхідність правового виховання засуджених закріплена в Кримінально-виконавчому кодексі України (ст. 124).

Проведене анкетування засуджених засвідчило, що більшість опитаних (66%) не знають своїх прав, порядку їх реалізації та захисту. Такий стан

обумовлює необхідність більш активнішого залучення правозахисних організацій саме з метою роз'яснення прав засуджених, порядку їх реалізації та захисту, а також у наданні комплексної юридичної допомоги щодо проблем, які виникають в процесі відбування покарання.

Основною формою організації співпраці суб'єктів, про які йдеться, є створення консультативних приймалень (пунктів).

На думку В.І. Качалова, юридична допомога – це система заходів спрямованих на забезпечення та захист прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб та ін [187, 184]. З таким твердженням, на наш погляд, можна погодитись.

За своїм змістом, юридична допомога охоплює комплекс процедур, етапів, проходження яких складає в підсумку кінцевий результат – консультацію. На основі аналізу літератури, що має безпосереднє відношення до організації юридичного консультування ([173], [234], [172]), можна виділити такі етапи проведення консультації:

1. попереднє інтерв'ю;
2. розгляд та аналіз нормативної бази юридичної проблеми, з якою звернувся клієнт;
3. підготовка письмової відповіді;
4. інтерв'ю, на якому відбувається консультування;

Таким чином, процес консультування - це логічно вибудований процес виявлення або отримання інформації про юридичну проблему, попереднього аналізу нормативної бази щодо юридичної проблеми, підготовки проекту письмового консультування, та безпосередньої консультації.

Письмова форма консультації, на нашу думку, найбільш прийнятна, адже саме вона дозволяє організувати контроль за якістю консультації, виключити незрозумілості і дати можливість пред'явити претензію за зміст консультації у випадку недостовірності зазначеної в ній інформації.

Необхідно зупинитися на конкретних аспектах організації діяльності консультативних пунктів. Дійсно, значна кількість кримінально-виконавчих

установ України знаходяться за межами міст, тому постійне налагодження функціонування таких пунктів фактично не можливе. Для вирішення юридичних проблем засуджених, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах де не можливе створення консультативних пунктів безпосередньо при установі, пропонуємо створити при кожному територіальному управлінні Державного департаменту України з питань виконання покарань громадський підрозділ, котрий займався би вирішенням юридичних та соціальних проблем засуджених. Проведення консультативної діяльності в такому випадку здійснюється шляхом листування, а також шляхом організації одноденних консультативних приймалень при кримінально-виконавчих установах.

Позитивним прикладом такої діяльності є функціонування Юридичної Клініки при Київському юридичному інституті МВС України, в якій за час її існування з 1999 року персоналом було розглянуто і вирішено понад 1200 справ, більшість з яких надіслані засудженими [358]. Подібна форма консультування юридичними клініками вважається більш складною формою і є дистанційним, заочним консультуванням [246, 72]. Інтерв'ювання керівників означеної клініки та власний досвід роботи в цій сфері дають можливість відзначити, що консультування засуджених досить складний процес, адже від персоналу юридичної клініки він вимагає:

1. уважності (правильного розуміння змісту звернення);
2. моделювання ситуації по справі (консультанти мають можливість робити висновки лише за змістом листа та надісланих документів).
3. обережності (є небезпека заразитись інфекційними хворобами, наприклад, туберкульозом тощо);
4. постійної рекламної роботи серед засуджених для забезпечення безперервного надходження листів тощо.

Не потрібно значних матеріальних затрат на організацію такої діяльності. Для нормального функціонування приймальні необхідне приміщення, комп'ютерна техніка та відповідне канцелярське забезпечення, що реально

може бути профінансовано благодійними фондами та іншими громадськими формуваннями. В свою чергу, необхідне відповідне нормативне закріплення такої діяльності на місцевому рівні. Тому, ми пропонуємо розробити відповідні типові Положення про консультативні громадські приймальні при кримінально-виконавчих установах та територіальних управліннях кримінально-виконавчої системи.

Все сказане дає змогу зробити висновок про те, що юридична допомога, як один із важливих факторів подальшого нормотипового існування засуджених після звільнення з кримінально-виконавчих установ і стимулювання поведінки при відбуванні покарання може бути організована шляхом створення консультативних громадських приймалень (пунктів), які можуть функціонувати як безпосередньо при установі, так і при територіальному управлінні кримінально-виконавчої системи. Надання консультацій здійснюється письмово в декілька етапів, що забезпечує їх якість та достовірність. Громадські приймальні створюються відповідно до Положення, що видається територіальним управлінням кримінально-виконавчої системи, і функціонують на громадських засадах при фінансуванні громадськими благодійними формуваннями. Такий нормативний акт повинен містити в собі відомості про:

1. порядок створення відповідного громадського підрозділу та його учасників (їх кваліфікацію та посади);
2. порядок надання консультацій та інших юридичних або соціальних послуг;
3. порядок фінансування;
4. інші положення, що безпосередньо стосуються взаємин таких організацій з персоналом кримінально-виконавчої системи (порядок організації одnodенних консультативних приймалень, забезпечення безпеки персоналу громадської організації при інтерв'юванні засуджених в кримінально-виконавчих установах та ін.)

Окремої уваги заслуговує питання участі релігійних організацій у діяльності кримінально-виконавчих установ. Сьогодні склалася поширена

практика такої взаємодії кримінально-виконавчої системи та релігійних організацій. У 1999 році установи кримінально-виконавчої системи відвідували понад 30 релігійних організацій [275, 27]. Як відмічає О.В.Романенко, відповідно до даних обласних управлінь (відділів) виконання покарань за станом на 01.01.99 р., у 113 установах виконання покарань працювали 473 представника офіційно зареєстрованих в Україні 18 релігійних конфесій. Кількість віруючих засуджених складає майже 9,2 тисячі осіб, яким надані 102 приміщення, відповідно оформлених для відправлення релігійних обрядів. При цьому кількість віруючих у місцях позбавлення волі має тенденцію до збільшення: якщо у 1997 р. їх було 7 тис. осіб, то у 1998 р. — понад 9,2 тис осіб [282, 24].

Релігійні організації в Україні утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно із своїми статутами (положеннями). Релігійними організаціями в Україні є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями) [50].

Доцільно додати, що майже 80% опитаних автором дослідження співробітників кримінально-виконавчих установ та 92% опитаних засуджених, позитивно сприймають залучення релігійних організацій до діяльності виправних закладів. Майже таких результатів дійшов у своєму дослідженні й А.О. Галай, причому він додає, що більшість засуджених (близько 80%) сьогодні сповідують православ'я та інші християнські течії [146].

Термін «пенітенціарний» походить від французького *penitenciaire* та від латинського *poenitentia*, що у перекладі означають «каяття». До того ж, на те, що виникнення пенітенціарної ідеї, безпосередньо пов'язане з релігією — і змістом, і походженням, вказується в роботах багатьох учених дорадянського періоду розвитку пенітенціарної науки (наприклад, [263], [188]), радянського

періоду, (наприклад [144], [276], [339]), сучасності (наприклад, [331], [269]). Як зазначає М.І. Корюшко: “Ще вісім років тому виник широкий рух представників релігійних організацій по відвідуванню місць позбавлення волі з місіонерською та пастирською метою. Відтоді священнослужителі відвідують засуджених, здійснюють духовно-церковне окормлення у місцях позбавлення волі. Але в цілому практики тільки-но починають звертатися до використання релігії з пенітенціарною метою виховання і виправлення засуджених. Тому громадськість це сприймає ще як якесь диво. Адже у відповідних закладах до релігії звертаються не всюди, а до того ж епізодично. Судячи з численних виступів у пресі представників релігійних об'єднань, постійне, систематичне відвідування місць позбавлення волі священником, пастором або імамом й досі залишається не надто поширеним, має характер зразково-показового заходу. Судячи з виступів у мас-медіа, мода на такі заходи минає. Втім, подекуди релігійно-виховна робота поступово розгортається. У місцях позбавлення волі з'явилися Біблії, предмети релігійного культу, спеціальні приміщення для молитовних зібрань і проведення обрядів” [137, 31]. Цей уривок з виступу дає змогу говорити про те, що сьогодні можна відчутти реальний ефект від присутності релігійних організацій в діяльності кримінально-виконавчих установ. Тому зараз необхідно звернути увагу на організаційне забезпечення взаємодії кримінально-виконавчих установ з релігійними організаціями з метою розвитку досягнутих на сьогодні результатів.

Існують всі правові передумови для діяльності релігійних організацій щодо спільної діяльності разом з персоналом кримінально-виконавчих установ по досягненню цілі виправлення засуджених, а також передбачені умови та порядок можливості проведення заходів релігійного характеру. Взаємини з представниками релігійних організацій повинні будуватись в інтересах виправлення засуджених на засадах взаємоповаги та взаєморозуміння, при суворому дотриманні чинного законодавства та положень міжнародних правових актів. (Конституції України (ст. 35) [1], Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966р. (ст. 18) [6], Закону

України “Про свободу совісті та релігійні організації (ст. 3, ст. 5, ст. 21, ст. 24) [50], Кримінально-виконавчого кодексу України (ст. 128) [28, 67]).

Так, стаття 128 Кримінально-виконавчого кодексу України “Богослужіння і релігійні обряди в колоніях” визначає, що у колоніях здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов’язані із ставленням до релігії, підлягає лише тим обмеженням, які необхідні для забезпечення ізоляції, громадської безпеки.

Педагогічна новація Державного департаменту України з питань виконання покарань, яка знайшла відображення у Положенні про порядок реалізації у виправних та виховних колоніях програм диференційованого виховного впливу на засуджених до позбавлення волі [79], визначила форми заходів релігійного спрямування. Це:

- відвідання богослужінь та інших релігійних заходів, які проводять священнослужителі;
- участь у заходах пізнавальної спрямованості, навчання в школі духовної просвіти;
- перегляд кіно-, відеофільмів та телевізійних передач, прослуховування радіопередач релігійного характеру;
- ознайомлення з релігійною пресою;
- відвідання бібліотеки для читання духовної літератури;
- участь у заходах добровільного благоустрою культових приміщень та прилеглих до них територій;
- художньо-прикладна та літературна творчість.

Богослужіння і релігійні обряди в колоніях проводяться за проханням засуджених або за зверненням релігійної організації в неробочий час. Адміністрація колонії сприяє у запрошенні священнослужителів, бере участь у визначенні місця, часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії. Засуджені мають право на придбання і користування релігійною літературою, іншими предметами і матеріалами релігійного призначення,

використання яких не суперечить інтересам забезпечення ізоляції засуджених, а також іншим умовам виконання покарання [28, 67].

Норми тієї ж статті визначають певні обмеження, що безпосередньо відносяться до діяльності релігійних організацій та їх взаємин із засудженими: “Засуджені не мають права, посилаючись на свої релігійні переконання, ухилятися від виконання своїх обов’язків, а також установлених вимог режиму відбування покарання.

Відправлення релігійних обрядів не повинно порушувати розпорядок дня в колоніях, а також утискати права інших осіб, які відбувають покарання” [28, 67].

Керівництво кримінально-виконавчих установ створює умови для можливості проведення релігійних обрядів, зокрема, норми Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань передбачають, що у житловій зоні виправних колоній поряд з іншими будівлями розміщуються приміщення для проведення духовної роботи та здійснення релігійних обрядів [80]. Персонал кримінально-виконавчих установ забезпечує безпеку представників релігійних організацій при проведенні релігійних та виховних заходів.

Наявність рекомендативних положень щодо організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з релігійними організаціями [275], звичайно, позитивно впливає на ефективність цієї взаємодії. Проте їхня необов’язковість обумовлює в певних випадках не додержання рекомендованого порядку, а проведене анкетування виявило, що більшість опитаних співробітників кримінально-виконавчих установ (74%) не знайомі з положеннями цієї рекомендації взагалі. В умовах недостатності інформаційного матеріалу для діяльності кримінально-виконавчих установ такі результати анкетування здаються нам закономірними. У зв’язку з цим пропонуємо закріпити на відомчому рівні означені рекомендації.

Розвиток у місцях позбавлення волі релігійного життя, активізація діяльності організацій різних конфесій щодо проведення заходів стимулюючих

нормотипову поведінку засуджених, вимагають подальшого вдосконалення правової, організаційно-методичної та психолого-педагогічної забезпеченості цієї сфери. Ми підтримуємо В.П. Петкова в тому, що доцільним буде внести до кодексу більш поширену та уточнену конкретизовану формулу правового положення засудженого в сфері релігійних відносин, а також релігійних організацій як учасників кримінально-виконавчого процесу [258, 31]

Для ефективної реалізації норм Кримінально-виконавчого кодексу України пропонуємо відомчим нормативним актом урегулювати спільну діяльність кримінально-виконавчих установ та релігійних організацій. Цей крок, на нашу думку, сприятиме підвищенню ефективності організації взаємодії, розуміння необхідності правильного порядку цієї взаємодії серед персоналу виправного закладу, що позитивно вплине на пенітенціарний процес.

Відомчий нормативний акт кримінально-виконавчої системи повинен містити:

- правові основи взаємодії релігійних організацій та кримінально-виконавчих установ;
- систему вимог до релігійної організації при організації взаємодії;
- основні права та обов'язки священнослужителів при здійсненні релігійних заходів в кримінально-виконавчих установах;
- порядок діяльності релігійних груп засуджених;
- порядок надання та матеріально-технічного оснащення культових приміщень;
- умови діяльності та забезпечення безпеки учасників релігійних організацій при проведенні релігійних заходів на території виправного закладу.

Ми також погоджуємося із твердженням В.П. Петкова про те, що за своїми функціями, завданнями релігія набуває для пенітенціарних установ ще більшого значення, ніж взагалі для суспільства [258, 32].

Тому нормативне закріплення організації спільної діяльності релігійних організацій і кримінально-виконавчих установ буде лише позитивно відобразатися на діяльності останніх.

Також необхідно звернути увагу на необхідність інформаційної підтримки діяльності кримінально-виконавчих установ. У зв'язку з цим актуальним питанням є організація взаємодії кримінально-виконавчих установ із засобами масової інформації. За словами В.А. Львочкина, тривалий час інформація щодо умов виконання покарань була закритою та черпалася в основному від тих, хто повертався “звідти”, повідомлень правозахисних організацій, або з доповідей функціонерів про те, що “перековування” здійснюється ефективно, а за часи незалежності нашої держави система виконання покарань активно реформується, стала відкритою для громадськості, преси. Проблеми реформування часто обговорюються і висвітлюються засобами масової інформації, громадськість, преса намагаються висвітлити те, що раніше було відомо далеко не всім [221, 3].

Спираючись на дослідження, які проведені М.Б. Панасюком (див. [253], [252]), можна припустити, що перехід до стану прозорості діяльності кримінально-виконавчих установ знаходиться тільки на початковій стадії і поки що не набув широкого масштабу. Та необхідність саме прозорості системи виконання покарань, на нашу думку, потрібна. Взаємодія кримінально-виконавчих установ із засобами масової інформації – пресою, радіо і телебаченням – істотний елемент успішної діяльності будь-якої організації. Не виключення - кримінально-виконавчі установи. Засоби масової інформації забезпечують найважливіший канал інформування громадськості про діяльність кримінально-виконавчих установ. Дослідження в сфері діяльності засобів масової інформації дозволило нам стверджувати, що співпраця кримінально-виконавчих установ з такими організаціями важлива, тому що вона сприяє:

- залученню більшої кількості потенційних партнерів у різних сферах діяльності кримінально-виконавчих установ;
- інформуванню громадськості про реальний стан в кримінально-виконавчій системі;
- зміні уяви суспільства та громадської думки про діяльність кримінально-виконавчої системи.

Проте, проведене анкетування серед персоналу кримінально-виконавчих установ показало, що більшість опитаних співробітників (87%) не мають навичок підготовки документації презентаційного характеру.

Аналіз літератури щодо співпраці з неурядовими організаціями дає змогу виокремити такі методи роботи із засобами масової інформації:

- прес-реліз;
- прес-конференція;
- інформаційний пакет для преси;
- інтерв'ю на радіо та телебаченні [172, 107].

На нашу думку, всі методи можуть застосовуватися в діяльності кримінально-виконавчих установ.

Необхідний подальший розвиток інформаційних відносин кримінально-виконавчих установ із суспільством. Для підвищення авторитету системи в цілому та пенітенціарної справи зокрема, доцільно провести в рамках підвищення кваліфікації співробітників кримінально-виконавчої системи комплекс навчальних заходів щодо вміння готуватись та проводити зустрічі із представниками засобів масової інформації.

Корисним у даному випадку є досвід зарубіжних країн. Наприклад, у Гані пенітенціарна служба організовує тиждень заходів, спрямованих на інформування населення про роботу тюрем [196, 18].

Отже, проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що взаємодія правозахисних, релігійних організацій та засобів масової інформації з кримінально-виконавчими установами - це процес ділового співробітництва за для вирішення правових проблем засуджених, підвищення їхньої правової грамотності, задоволення релігійних та духовних потреб, а також розповсюдження інформації про діяльність кримінально-виконавчих установ. Така співпраця повинна бути спланована для досягнення її найбільшої ефективності і підпорядкована найголовнішій цілі – виправленню засуджених.

Для реалізації правозахисної функції взаємодії з відповідними неурядовими організаціями повинні бути створені консультативні приймальні при

кримінально-виконавчих установах або територіальних управліннях кримінально-виконавчої системи, які діятимуть на підставі відповідних типових положень. Результатом створення таких приймалень буде можливість надання реальної правової та соціальної допомоги засудженим, а також проведення з ними право просвітницької діяльності, що підвищить рівень їхньої правової грамотності та свідомості.

Участь священнослужителів у процесі соціально-психологічної роботи із засудженими носить виключно загально позитивний, стимулюючий характер. Необхідно створити відповідні передумови відвідування ними кримінально-виконавчих установ. Для цього, вважаємо за доцільне, нормативно врегулювати основні аспекти діяльності представників релігійних організацій при проведенні заходів релігійного характеру на територіях кримінально-виконавчих установ.

3.2. Формування системи вимог до недержавної організації як суб'єкта взаємодії з кримінально-виконавчими установами

Формування системи вимог до недержавної організації, яка прагне до взаємодії з кримінально-виконавчою установою - один із фундаментальних факторів для ефективної співпраці. На сучасному етапі розвитку України спостерігається яскраво виражена взаємна недовіра неурядових організацій до співпраці з державними інституціями різного спрямування (в тому числі з правоохоронними органами). Така ситуація пояснюється не усвідомленням проблем, які можуть бути розв'язані при ефективно налагодженій взаємодії. Дійсно, недержавні організації та кримінально-виконавчі установи знаходяться так би мовити в різних вимірах, і в своїй діяльності зіштовхуються з різними проблемами. Проте, організовуючись в систему (хоча і тимчасову), означені суб'єкти працюють в одному середовищі, і відповідно, їх турбують спільні проблеми. Ототожнення себе з середовищем і розуміння закономірностей, які функціонують у ньому, є, безперечно, одним із необхідних моментів при налагодженні взаємодії. Ще одним бар'єром, що виникає при організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями, є надто малий обсяг знань про роль недержавного (неурядового) сектору в структурі суспільства та держави. Це частково пов'язано з відсутністю віри в можливість дієвої участі недержавних інституцій у формуванні суспільної політики, часто через те, що вони не мають необхідного досвіду. Важливим чинником, що впливає (не завжди позитивно) на взаємодію, є конкуренція між самими недержавними організаціями. Конкуренція серед неурядових організацій практично робить неможливим вироблення та досягнення спільної позиції або навіть створення коаліції, яка могла, наприклад, цілеспрямовано розробляти програми спільно з керівництвом кримінально-виконавчої системи з подальшим їх втіленням на місцевих рівнях. І, нарешті, ще однією перешкодою при налагодженні співпраці часто буває проста відсутність навичок розбудови партнерських стосунків як з боку представників кримінально-виконавчих

установ, так і з боку недержавних організацій, а також прагнення вирішення в першу чергу власних проблем та здобуття для потреб організації певних благ (наприклад, отримання грантів для виконання проектів, пов'язаних із допомогою та спільною діяльністю з пенітенціарними установами).

Г. Мар'яновський відзначив, що наприкінці 90-х років ажіотаж навколо кримінально-виконавчої системи пішов на спад. І коли у 2000 році неурядові структури допустили до роботи в кримінально-виконавчих установах, насправді почали працювати лише ті з них, які дійсно мали на меті докорінне покращання сучасної ситуації [227].

Погоджуємось з твердженням О. Букалого, голови недержавної правозахисної організації “Донецький Меморіал” про те, що в діяльності громадських організацій спостерігаються дві крайнощі. Деякі вважають себе непідступними контролерами, а інші - покірними помічниками. І те й інше – не припустиме. Будувати відносини між кримінально-виконавчою установою та недержавною організацією необхідно на засадах партнерства [227]. Таким чином, можна виділити дві суттєві проблеми спільної діяльності кримінально-виконавчих установ та недержавних організацій, на які нарікають як фахівці громадських організацій, так і практичні співробітники кримінально-виконавчих установ:

1. діяльність недержавних організацій не повинна носити контролюючий характер;
2. взаємодія недержавних організацій з кримінально-виконавчими установами не повинна носити виключно односторонній характер, що призведе до втрати взаємодіючого компонента.

На нашу думку, найбільш вірно сформульованою задачею взаємодії недержавних організацій з пенітенціарними закладами є сприяння розвитку останніх, що в свою чергу дозволить ефективно вирішувати цілі кримінально-виконавчої політики. Тому можна зробити висновок: необхідно сформулювати логічно обґрунтовану систему вимог, яким повинна відповідати недержавна організація, що прагне організувати взаємодію з кримінально-виконавчими

установами. Незважаючи на важливість цієї проблеми, прагнення до вироблення чіткої системи вимог до недержавних організацій в сучасній науці не спостерігалось. В переважній більшості сучасних джерел автори підходять до вирішення цієї проблеми частково, фрагментарно, акцентуючи увагу на певних рисах діяльності недержавних організацій або завданнях, які стоять перед цими організаціями.

Останнім часом має місце відродження таких видів організацій, які в недалекому минулому завдавали людству значної шкоди та страждань. Фашистські та профашистські, націоналістичні, а також фінансово-промислові та комерційні структури, які їх піжтримують помітно активізували діяльність. Перехідний період відродив найрізноманітніші та найнебажаніші архаїчні види організацій: консервативні — з їхніми непорушними нормами, принципами та методами та ультрасучасні — з нехтуванням усіх загальноприйнятих норм та правил. Цей фактор додає важливості формуванню вимог до недержавної організації як суб'єкта взаємодії з виправними закладами.

Є.Є. Додіна зазначає, що необхідно вирізняти організації, які служать суспільно-корисним цілям (допомога сиротам) та задоволенню потреб членів організації (гаражна стоянка) [170, 6]. Зважаючи на це, ми зазначаємо, що розглядаємо ті організації, які здійснюють “зовнішню” діяльність і мають функції сприяння та допомоги.

Суб'єкти адміністративного права стають суб'єктами адміністративно-правових відносин тоді, коли вони мають практичну можливість реалізувати свою адміністративну правоздатність у рамках конкретних адміністративних правовідносин.

Формування вимог до неурядової організації як суб'єкта взаємодії з кримінально-виконавчими установами прямо пов'язане із визначенням адміністративно-правового статусу недержавних організацій. На думку Є.Є. Додіної, легалізація громадських організацій, контроль за їхньою діяльністю, взаємодія з органами виконавчої влади складають адміністративно-правовий статус громадських організацій [170, 6]. В даному випадку необхідно

розрізняти загальний адміністративно-правовий статус, однаковий для всіх неурядових організацій, до якого, наприклад, належить адміністративно-правова регламентація обов'язкової легалізації, та спеціальний адміністративно-правовий статус, до якого, наприклад, належить обов'язкове ліцензування окремих видів діяльності означених організацій.

У найбільш загальному вигляді, на нашу думку, вимоги до неурядової організації можна сформулювати у вигляді такої системи:

1. Загальні вимоги:

1.1. відповідність мети та принципів діяльності неурядової організації пріоритетам пенітенціарної справи;

1.2. реальна користь та актуальність організації взаємодії;

1.3 легальність та легалізованість неурядової організації (zareestrowana і визнана у встановленому законом порядку)

1.4 дотримання організаційних вимог;

1.5 наявність досвіду роботи в сфері надання соціальної допомоги.

2. Спеціальні вимоги:

2.1. вимоги до персоналу, який прийматиме участь у спільній діяльності

2.1.1. вимоги щодо дотримання режимних вимог;

2.1.2 професійні та відповідні психолого-педагогічні вимоги;

2.1.3. вимоги щодо поведіння зі спецконтингентом.

2.2. вимоги до здійснення процедури організації спільної діяльності

2.2.1. плановість;

2.2.2. постійний контроль та нагляд за діяльністю відповідним персоналом кримінально-виконавчої установи.

2.2.3. прозора звітність;

2.2.4. можливість притягнення до відповідальності.

Наведемо аргументацію такої системи.

Розглядаючи питання вимог до недержавних організацій як суб'єктів взаємодії з кримінально-виконавчими установами в діючому законодавстві України, слід вказати, що єдиною визначеною вимогою є те, що: "Відправлення

релігійних обрядів не повинно порушувати розпорядок дня в колоніях, а також утискати права інших осіб, які відбувають покарання. У колонії для відправлення релігійних обрядів можуть допускатися тільки представники релігійних організацій, які офіційно зареєстровані у встановленому законом порядку” [28, 67]. Окремі схожі моменти можливо знайти практично в усіх відомих документах, що регламентують діяльність певних підрозділів кримінально-виконавчих установ, проте всі вони спираються на означені норми Кримінально-виконавчого кодексу України і не містять деталізації.

Звернувшись до російського кримінально-виконавчого законодавства, можна констатувати, що позиція російського законодавця щодо формулювання основних вимог до неурядової організації при проведенні заходів на території кримінально-виконавчих установ подібна передбаченій в українському кримінально-виконавчому законодавстві. Так, до засуджених, за їхнім проханням, запрошуються священнослужителі, які належать до зареєстрованих у встановленому законом порядку релігійних об’єднань та організацій (ст.ст.14, 118 та ін. Кримінально-виконавчого кодексу Російської Федерації) [11, 8], [11, 62]. Тобто головна вимога до неурядової організації - реєстрація. Ще однією вимогою, яка опосередковано впливає на можливість співпраці з неурядовими організаціями, є те, що засудженим забороняється отримання, зберігання та розповсюдження видань, які пропагують війну, розпалювання національної та релігійної ворожнечі, культ насилля або жорстокості, видань порнографічного характеру (Ст. 95 Кримінально-виконавчого кодексу Російської Федерації) [11, 46]. Відповідно забороняється спільна діяльність, що може сприяти розповсюдженню означеної інформації.

Неурядовими неприбутковими визнаються громадські організації, створені з метою проведення екологічної, оздоровчої, аматорської, спортивної, культурної і наукової діяльності, що, природно, впливає при визначенні громадської організації як об’єднання громадян для задоволення і захисту своїх законних соціальних, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів. Така діяльність має принципове значення для становлення правової

держави, адже таким чином громадяни України можуть реалізувати право на свободу об'єднання, що закріплене Загальною декларацією прав людини і гарантується Конституцією України.

Законодавство про об'єднання громадян передбачає певні загальні, характерні для кожної громадської організації обмеження щодо створення і діяльності. Така заборона застосовується у випадках, коли діяльність спрямована на:

- зміну шляхом насильства конституційного ладу і в будь-якій протизаконній формі територіальної цілісності держави;
- підриє безпеки держави у формі ведення діяльності на користь іноземних держав;
- пропаганду війни, насильства чи жорстокості, фашизму та неофашизму;
- розпалювання національної та релігійної ворожнечі;
- створення незаконних воєнізованих формувань;
- обмеження загальновизнаних прав людини [44].

Схожі вимоги до діяльності можемо знайти в законодавстві про діяльність засобів масової інформації та інформацію, які ще додають обов'язковість невтручання в особисте життя громадян, заборону посягання на їх честь і гідність [39], [42].

Законодавство про благодійну діяльність [32] визначає, що благодійництво, благодійна діяльність здійснюються на засадах законності, гуманності, спільності інтересів і рівності прав її учасників, гласності, добровільності та самоврядування. Діяльність благодійників і благодійних організацій має суспільний характер, що не суперечить їх взаємодії з органами державної влади і не позбавляє права на отримання державної допомоги. Фізичні та юридичні особи можуть займатися благодійництвом самотійно або разом з відповідними благодійними організаціями, зареєстрованими у встановленому законодавством порядку.

Таким чином, законодавством визначені загальні принципи діяльності благодійних організацій та благодійництва, які відповідно являються вимогами, які пред'являються при організації їх діяльності.

Якщо проаналізувати законодавство в сфері соціальної роботи, можна визначити основні принципи такої роботи. Це має значення для окреслення загальних вимог до діяльності неурядових організацій при проведенні соціальних заходів в кримінально-виконавчих установах: законність, додержання і захист прав людини; диференційованість, системність, індивідуальний підхід; доступність, конфіденційність у соціальній роботі; відповідальність суб'єктів соціальної роботи за додержання етичних і правових норм, вимог та правил здійснення соціальної роботи; добровільність у прийнятті допомоги [52].

Звертаючись до законодавства про діяльність релігійних організацій, можна підкреслити наступний момент - релігійні організації не виконують державних функцій. Вони також не беруть участі в діяльності політичних партій. Релігійна організація не повинна втручатися в діяльність інших релігійних організацій, в будь-якій формі проповідувати ворожнечу, нетерпимість до невірних і віруючих інших віросповідань. Релігійна організація зобов'язана додержуватися вимог чинного законодавства і правопорядку [50]. Таким чином, необхідно зауважити, що діяльність релігійних організацій також має свої обмеження, які повинні бути враховані при формуванні відповідних вимог. Доцільно також додати, що релігійні формування діють на підставі зареєстрованого у встановленому законом порядку статуту, до якого заносяться відомості про вид релігійної організації, її віросповідну приналежність і місцезнаходження; місце релігійної організації в організаційній структурі релігійного об'єднання; майновий стан релігійної організації; права релігійної організації на заснування підприємств, засобів масової інформації, інших релігійних організацій, створення навчальних закладів; порядок внесення змін і доповнень до статуту (положення) релігійної організації; порядок вирішення майнових та інших питань у разі припинення діяльності [50].

Дослідження юридичної літератури переконує, що однозначного розуміння, якою повинна бути оптимальна користь для кримінально-виконавчих установ від взаємодії з неурядовими організаціями немає. На нашу думку, в першу чергу під корисністю для кримінально-виконавчих установ необхідно розуміти ту діяльність, яка спрямована на допомогу персоналу кримінально-виконавчих установ у зміцненні законності на їх території, у покращанні та оптимізації взаємин засуджених, між засудженими та персоналом, поліпшенні комунально-побутових умов відбування покарання. На думку автора дослідження, сучасний стан кримінально-виконавчої системи дозволяє говорити про те, що допомога майже в кожній сфері діяльності підрозділів кримінально-виконавчих установ є актуальною та доцільною. Дотримання організаційних вимог означає те, що проведення спільних заходів відбувається тільки в межах тієї домовленості, якої досягають керівники відповідних організацій та кримінально-виконавчих установ. Порушення цих домовленостей, на нашу думку, може бути приводом припинення взаємодії.

Досвід роботи персоналу неурядових організацій в кримінально-виконавчих установах, безумовно, важливий, але не головний чинник для того, щоб допускати їх до роботи в місцях позбавлення волі. На нашу думку, достатній досвід роботи в соціальній сфері, адже за своєю суттю та діяльністю, яку повинні проводити представники неурядових організацій у кримінально-виконавчих установах – соціальна. Це підтверджують особисті спостереження дисертанта, а також його участь в реалізації громадських соціальних проектів (наприклад, проведення занять з правознавства у Медико-оздоровчому соціально-реабілітаційному центрі для неповнолітніх Служби у справах неповнолітніх Київської міської державної адміністрації для дітей із соціально-неблагополучних верств населення, більшість з яких, за твердженням кримінологів, потенційно можуть опинитись в місцях позбавлення волі для неповнолітніх). До речі, на основі досвіду цих проектів, в контексті теми наукового дослідження дисертантом були розроблені навчальні програми, які

використовуються в діяльності Домницької виправної колонії № 135 (див. додаток А).

Все зазначене дозволило нам розробити систему загальних вимог, які притаманні кожній неурядовій організації при налагодженні спільної діяльності з кримінально-виконавчими установами.

Якщо проаналізувати вітчизняну адміністративно-правову та управлінську наукову літературу, то можна відзначити кілька суттєвих моментів. Часто науковці не зупиняються на створенні конкретної групи вимог, а підходять до цього питання через перелік напрямків, принципів створення та організації діяльності неурядових організацій. До того ж найчастіше, зустрічаються вимоги, які пред'являються насамперед, персоналу.

Дійсно, спільні завдання виконують люди, персонал, тому однією з найсуттєвіших та найважливіших груп вимог до спільної діяльності, є вимоги до безпосередніх виконавців, учасників діяльності. А.О. Галай при формуванні вимог до персоналу пенітенціарних установ запропонував таку систему:

1. Загальні вимоги (вимоги до прийому на роботу; службові вимоги (загальні вимоги щодо виконання службових завдань); вимоги щодо поведінки зі спецконтингентом; організаційно-економічні вимоги; професійні психологічні вимоги.)

2. Посадові вимоги, які включають вимоги щодо виконання роботи окремими посадовими особами установ виконання покарання [146, 112]. Подібні напрацювання в сфері формування вимог до персоналу можна спостерігати в роботах В.М.Клімова [189], [190], [191]. Проте, необхідно також додати, що спираючись на роботи педагогів пенітенціарної сфери, В.М.Клімов додає таку вимогу, як наявність відповідних психолого-педагогічних якостей.

Окремі зазначені вимоги цілком можуть бути застосовані не тільки до персоналу кримінально-виконавчих установ, але також і до тих представників неурядових інституцій, які безпосередньо співпрацюють з кримінально-виконавчими установами. Це, зокрема, такі, як вимоги щодо поведінки зі

спецконтингентом, організаційно-економічні, професійні психологічні, психолого-педагогічні якості.

На представників недержавних організацій при проведенні заходів на території кримінально-виконавчих установ, на нашу думку, повинні розповсюджуватись вимоги щодо взаємин із засудженими, які передбачені для персоналу пенітенціарних закладів. Так, п. 28. Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань [80] перелічує вимоги щодо поведінки працівників установ при роботі із засудженими. Взаємини працівників установ виконання покарань із засудженими ґрунтуються на суворому дотриманні законності. Працівники установ зобов'язані постійно зміцнювати правопорядок в установах виконання покарань, проводити цілеспрямовану виховну роботу із засудженими, виявляти та попереджувати вчинення правопорушень з їхнього боку, вміло поєднувати високу вимогливість з уважним ставленням до кожного засудженого. Їм категорично забороняється входити у неслужбові стосунки із засудженими та їх родичами, що не викликані інтересами служби, а також користуватися їх послугами. Засуджені зобов'язані бути ввічливими з працівниками установ виконання покарань, виконувати їх законні вимоги. Засуджені звертаються до працівників установ виконання покарань на "ви", називають їх по імені та по батькові або "громадянин", "громадянка" і далі за званням чи займаною посадою. Працівники установ виконання покарань звертаються до засуджених на "ви" і називають їх "засуджений", "засуджена", "громадянин", "громадянка" та прізвище. У виховних колоніях працівники звертаються до засуджених на "ти" і можуть звертатись до них словами "вихованець", "вихованка" та називати їх по імені. Всі ці вимоги цілком можуть бути застосовані до осіб, які працюватимуть із засудженими в рамках співпраці.

Організація управління взаємодією вимагає планової діяльності в цій сфері. Необхідність планування відзначають у своїх роботах багато вчених та практиків (див. наприклад, [279], [348], [97], [118], [164]). Недотримання цієї вимоги призводить до організації ситуативної взаємодії, при якій, в більшості випадків, втрачається ефект від проведення заходів.

Аналіз діяльності неурядових правозахисних організацій [168], [225], вказує на необхідність організації чіткої та прозорої звітності, яка має бути обов'язково передбачена як вимога до спільної діяльності пенітенціарної установи з неурядовою організацією.

Проблема формування системи вимог до неурядової організації як суб'єкта взаємодії з кримінально-виконавчими установами є актуальною. Протягом всього історичного періоду існування системи виконання покарань у вигляді позбавлення волі в процесі виховання та ресоціалізації злочинців значне місце посідали неурядові піклувальні організації, проте проблема розробки критеріїв, за якими ці організації могли бути допущені до роботи із засудженими, й досі залишається не вирішеною.

Питання вимог до неурядових організацій не може виникати ситуативно або уривчасто, частково. Як правило відсутність певної складової вимог, призводить до неповноцінності інших складових. Наприклад, невміння налагодити раціональний менеджмент в організації призводить до порушення щонайменше організаційно-економічних засад існування організації, а відповідно – до неможливості налагоджувати спільну діяльність.

Вбачаємо сформовану систему вимог як необхідну умову подальшої розробки відповідних нормативних правових актів щодо взаємодії кримінально-виконавчих установ з неурядовими формуваннями, а також для напрацювання ефективної діяльності працівників кримінально-виконавчих установ з персоналом неурядових організації при підготовці, розробці та проведенні заходів із спецконтингентом. У такому разі питання вимог має бути закріплене на нормативному рівні, наприклад у обґрунтованих нами в попередньому підрозділі відомчих актах щодо організації взаємодії персоналу кримінально-виконавчих установ з правозахисними громадськими та релігійними організаціями.

3.3. Формування правової бази для реформування підприємницької діяльності кримінально-виконавчих установ

У Програмі подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. зазначається, що подальше реформування кримінально-виконавчої системи пов'язане з необхідністю виконання у повному обсязі міжнародних зобов'язань України щодо умов виконання покарань, гарантування прав і поваги до людської гідності ув'язнених, розширення державної підтримки органів і установ виконання покарань [68].

Поряд з цим, дуже складним залишається проблема виробничо-економічної діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ. Однозначної картини щодо економічних показників системи не прослідковується. У першому півріччі 1995 року підприємства кримінально-виконавчої системи мали кращі показники порівняно з загальнодержавними [93, 3]. Подібні показники можна спостерігати і в наступні роки, лише у 1997-1998 роках Державний департамент України з питань виконання покарань відмічає зростання обсягів виробництва. Так, у 1998 році обсяги виробництва установ кримінально-виконавчої системи України зросли порівняно з 1997 роком на 6,2% [86, 5]. Але вже в наступному році Державний департамент України з питань виконання покарань вказує на значне зниження обсягів виробництва підприємствами кримінально-виконавчої системи [86, 6]. Потім знову були зрушення на краще [88, 3].

У зв'язку з частковою зупинкою потужностей, розривом виробничих зв'язків між підприємствами з економічних та інших причин боротьба за план, зарібок для купівлі продуктів харчування і предметів першої необхідності набирає ще більшого розмаху. "Одноманітна, сіра праця, - зазначає Т.Шулежко, - виснажує людину, тому і спостерігається значна втрата інтересу до праці" [340, 58].

До того ж діяльність підприємств кримінально-виконавчих установ ще на методологічному рівні приречена на економічну занедбаність, безперспективність і, як наслідок, на постійну кризовість. Постанова Кабінету Міністрів України “Про особливості застосування Закону України “Про підприємства в Україні” до підприємств установ виконання покарань і лікувально-трудова профілакторіїв Державного департаменту з питань виконання покарань”[65], зокрема, передбачає, що підприємства установ виконання покарань Державного департаменту з питань виконання покарань є державними підприємствами з правами юридичної особи, що провадять свою діяльність з метою залучення до праці засуджених і забезпечення їх професійного навчання.

Таким чином, перед діяльністю підприємств кримінально-виконавчих установ (відповідно до означеного нормативно-правового акту) поставлені такі основні цілі:

1. залучення до праці засуджених;
2. забезпечення професійного навчання засуджених.

Така ж позиція законодавця передбачена і в Законі України “Про державну кримінально-виконавчу службу України”.

Отже, основні цілі, такі як здійснення виробничої, комерційної діяльності з метою одержання відповідного прибутку (доходу), який можна було б використати для поліпшення та стабілізації як економічного стану підприємств кримінально-виконавчих установ, так і кримінально-виконавчої системи в цілому, а також вирішення побутових проблем виправних закладів, залишені законодавцем без уваги. Дійсно, залучення засуджених до праці та їх професійне навчання залишається досить складною проблемою діяльності кримінально-виконавчих установ. Необхідно також вказати на невідповідність сучасному законодавству назви означеної Постанови.

Аналіз статистичних даних щодо діяльності кримінально-виконавчої системи, підтверджує складний стан у сфері залучення до праці засуджених. Так, у 1993 році при загальній кількості 123 тис. засуджених різниця між

завданням (98 тис. засуджених) і фактичним залученням до праці (97 тис. засуджених) складала 1706 засуджених [92, 29]; вже у 1995 році така різниця, враховуючи зміну кількості засуджених, складала 8 тис., і 15 тис. засуджених були завантажені роботою не в повному обсязі [93, 4]; у першому півріччі 1998 року не працювало 69, 7 тис. засуджених, або 52,4% від тих, які повинні виводитись на оплачувані роботи [85, 11], а в кінці 1998 року – 31,3 тис. (24%) засуджених [86, 9]; станом на кінець 1999 року не працювало 59,5 тис. (46%) засуджених [88, 38]; у 2000 році не мали роботи 64,5 тис. засуджених, або 50% від тих, які повинні були працювати [89, 31].

Після набрання чинності Кримінально-виконавчим кодексом України, і відповідною переорієнтацією ставлення до залучення засуджених до праці, означена проблема, становиться другорядною і похідною по відношенню до проблеми незадовільного економічного стану підприємств кримінально-виконавчих установ. Аналіз літератури в сфері підприємницької діяльності засвідчує, що підприємництво завжди спрямоване на досягнення прибутку (див. наприклад, [106], [264], [105]). Зважаючи на це, пропонуємо змінити методологічні засади діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ, спрямувавши їх на виробництво та комерційну діяльність, яка відбувається при залученні праці засуджених. Такий підхід не суперечить положенням кримінально-виконавчої науки і відповідає економічним законам [251], [247]. Перед підприємствами кримінально-виконавчих установ таким чином ставляться такі ж цілі, які притаманні підприємствам взагалі, при цьому виділяються лише спеціальні суб'єкти виробничого процесу – засуджені.

Гострою залишається проблема реалізації виготовленої продукції, що в свою чергу веде до зростання дебіторської заборгованості. В 1998 році на складах кримінально-виконавчих установ залишалося продукції на загальну суму 83 млн. грн., а з урахуванням дебіторської заборгованості з обігу виведено коштів майже на 126 млн. грн. [86, 52]; у 1999 році загальна сума коштів, виведених з обігу, становила 131,5 млн. грн. [88, 45]. Такий стан виробничої діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ вимагає перегляду

формування “портфеля замовлень” з урахуванням реальної економіки, потреб народного господарства та здатності підприємств кримінально-виконавчих установ якісно виконувати виробничі зобов’язання.

Розглянуті проблемні аспекти організації діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ - це лише невелика частина спектру всіх кризових явищ таких підприємств. Існуюча ситуація вимагає нагального прийняття та реалізації неординарних економіко-стабілізуючих рішень з боку керівництва кримінально-виконавчої системи щодо виведення її підприємств із кризового стану. У зв’язку з цим взаємодія з підприємствами, організаціями різних форм власності набуває особливої актуальності.

Необхідно також додати, що за ініціативою Державного департаменту України з питань виконання покарань в кожній області разом з облдержадміністраціями розроблені та затверджені програми залучення промислового потенціалу підприємств установ кримінально-виконавчої системи до економіки регіонів. Є відповідна програма, схвалена урядом. Враховуючи важливість і актуальність цієї проблеми, був проведений комплекс наукових обговорень за участю представників органів влади, науковців, керівних працівників пенітенціарної системи України, інших країн, громадських організацій, підприємців, де йшлося про перспективні напрямки подальшого розвитку виробничо-господарської діяльності підприємств установ виконання покарань, вдосконалення співробітництва з місцевими органами та підприємствами різних форм власності, інвестування підприємств кримінально-виконавчої системи тощо [221, 6].

На даному етапі розвитку кримінально-виконавчої системи саме кримінально-виконавчі установи виступають самостійними суб’єктами підприємницької діяльності, а тому всі питання, пов’язані з організацією цієї діяльності, доводиться вирішувати безпосередньо відповідному персоналу означених установ. Такий підхід притаманний виправно-трудовим установам ще радянських часів і повністю виключає участь засуджених в організаційних

заходах виробничої діяльності. На нашу думку, залучення засуджених до організації підприємницьких заходів кримінально-виконавчих установ може певною мірою позитивно вплинути на економічний стан означених підприємств. Але така участь повинна бути суворо регламентована відомчими нормативними актами Державного департаменту України з питань виконання покарань та інших зацікавлених і компетентних сторін.

Сучасним кримінально-виконавчим законодавством України не врегульована можливість підприємницької діяльності засуджених, так як і не передбачена однозначна її заборона. Згідно зі ст. 63 Конституції України, “засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду”[1].

Отже, в контексті реформування кримінально-виконавчої системи запровадження підприємницької діяльності засуджених може бути одним із суттєвих кроків як для подальшої гуманізації системи виконання покарання, так і для поліпшення економічного стану кримінально-виконавчих установ. Тому необхідно проаналізувати та визначити можливі організаційно-правові форми здійснення підприємницької діяльності засудженими.

Правовою основою підприємницької діяльності засуджених є сукупність нормативно-правових актів, що прямо або опосередковано регулюють суспільні відносини в сфері здійснення підприємницької діяльності, а також система спеціальних нормативно-правових актів, які регулюють порядок та умови відбування покарання засудженими до позбавлення волі. До першої групи, таким чином, можна віднести: Господарський кодекс України [24], Закон України “Про господарські товариства” [36] та інші. До другої - Кримінально-виконавчий кодекс України [28], Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарання [80], Постанову Кабінету Міністрів України “Про особливості застосування Закону України "Про підприємства в Україні" до підприємств установ виконання покарань і лікувально-трудова профілакторіїв Державного департаменту з питань виконання покарань” [65] та інші.

Відповідно до статті 42 Господарського кодексу України, підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Означений закон також визначає, що учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [24].

Ретроспективний аналіз українського законодавства дає можливість відзначити наступне, норми нормативного акту в сфері підприємництва (Закон України "Про підприємництво") визначали коло суб'єктів, які мали право займатися підприємницькою діяльністю, до них належали:

- громадяни України, інших держав, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності;
- юридичні особи всіх форм власності, встановлених Законом України "Про власність"[34];
- об'єднання юридичних осіб, що здійснюють діяльність в Україні на умовах угоди про розподіл продукції [47].

Дійсно, засуджених у зв'язку з тим, що вони перебувають в місцях позбавлення волі, можна визнати обмеженими у можливості реалізувати весь комплекс прав, передбачений для громадян Конституцією України. На це, зокрема, вказують у своїх роботах В.М.Скубеник [295], В.Корчинський, С.Фаренюк [200], А.Беляев [122] та інші. Але, ті обмеження, що передбачені кримінально-виконавчим законодавством, не містять жодної згадки про неможливість організації підприємницької діяльності засудженими, окрім, звичайно, тих випадків, коли таке обмеження передбачене безпосередньо вироком суду. Аналіз норм попереднього законодавства в сфері

підприємницької діяльності та сучасного законодавства України (включаючи кримінально-виконавче) вказує на те, що воно не містить будь-яких перешкод щодо можливості підприємницької діяльності засуджених.

Зробивши такий висновок, необхідно визначити конкретні організаційні форми здійснення підприємницької діяльності засудженими.

Цивільний кодекс України визначає, що товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи [30, 76].

Господарськими товариствами відповідно до Господарського кодексу України визнаються підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та (або) громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку [24]

До господарських товариств належать: акціонерні, товариства з обмеженою відповідальністю, з додатковою відповідальністю, повні, командитні.

Аналіз особливостей діяльності окремих видів господарських товариств, а також підприємницької літератури (наприклад, [102]), дає можливість зробити висновок, що в умовах кримінально-виконавчих установ, найбільш прийнятною формою організації засуджених для ведення підприємницької діяльності є товариство з обмеженою відповідальністю. Відповідно до Закону України «Про господарські товариства» товариство з обмеженою відповідальністю - товариство, що має статутний фонд, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Учасники товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів [36].

Слід зазначити, що подібні товариства функціонують у багатьох установах виконання покарання Росії вже понад 11 років, де підприємницька діяльність засуджених у формі товариства з обмеженою відповідальністю регламентована відомчим нормативно-правовим актом [19]. Прикладом успішності їх діяльності

може бути скорочення безробіття серед засуджених за 2003 рік з 12,64% до 9,6% від загальної чисельності засуджених [22].

Існує ряд умов, які необхідно врахувати при формуванні нормативної бази для підприємницької діяльності засуджених, які в першу чергу обумовлені специфікою установ кримінально-виконавчої системи:

1. бажання та можливість засуджених займатися підприємницькою діяльністю;
2. покриття засудженими витрат, пов'язаних з організацією і функціонуванням товариства з обмеженою відповідальністю;
3. використання в діяльності товариства з обмеженою відповідальністю коштів засуджених, а також інвестиції інших суб'єктів (фізичних або юридичних осіб);
4. можливість засуджених отримувати прибуток від підприємницької діяльності;
5. нарахування заробітної платні на особовий рахунок та відрахування із заробітку засуджених здійснюються відповідно до кримінально-виконавчого законодавства;
6. відповідність та підпорядкованість діяльності товариства з обмеженою відповідальністю засуджених вимогам режиму відбування покарання;
7. матеріально-технічна спроможність кримінально-виконавчої установи організувати діяльність товариства з обмеженою відповідальністю засуджених.

Підприємницька діяльність засуджених відповідно до цих вимог повинна базуватися на поєднанні принципів, які в цілому притаманні підприємницькій діяльності і передбачені законодавством (вільний вибір видів діяльності; залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян; самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів виготовленої продукції, встановлення цін відповідно до законодавства та ін.) та спеціальних принципів, які обумовлені специфікою кримінально-виконавчої системи (відповідність та підпорядкованість підприємницької діяльності засуджених вимогам режиму

відбування покарання, матеріально-технічна спроможність кримінально-виконавчої установи організувати підприємницьку діяльність, нарахування заробітної платні на особовий рахунок та відрахування із заробітку засуджених здійснюються відповідно до кримінально-виконавчого законодавства).

Все це дає змогу розглянути безпосередньо організаційні аспекти діяльності товариства з обмеженою відповідальністю засуджених до позбавлення волі.

Ініціатива щодо створення товариства з обмеженою відповідальністю в кримінально-виконавчих установ повинна надходити безпосередньо від засуджених.

Основи функціонування створюваного товариства з обмеженою відповідальністю у кримінально-виконавчих установах узгоджуються на загальних зборах засуджених, які виявили бажання займатися підприємницькою діяльністю, за участю компетентних представників керівництва кримінально-виконавчої установи.

Засуджені подають на розгляд керівництва кримінально-виконавчої установи бізнес-план, в якому зазначаються вид продукції, що планується виготовляти, потреба у виробничих приміщеннях, обладнанні та інструментах, порядок забезпечення сировиною та матеріалами, а також збут готової продукції, ціна продукції тощо. Бізнес-план складається відповідно до Методики складання бізнес-плану [75]. Персонал кримінально-виконавчих установ сприяє засудженим в отриманні вихідних даних для проведення розрахунків та обґрунтувань.

Після узгодження бізнес-плану з фахівцями територіальних управлінь Державного департаменту України з питань виконання покарання та затвердження означеного документу начальником кримінально-виконавчої установи засудженими - засновниками товариства з обмеженою відповідальністю готуються установчі документи відповідно до законодавства України.

Відповідно до Закону України “Про господарські товариства”, товариство з обмеженою відповідальністю створюється і діє на підставі установчого договору і статуту.

Установчі документи повинні містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, найменування та місцезнаходження, розмір та порядок утворення статутного фонду, порядок розподілу прибутків та збитків, склад та компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, по яких необхідна кваліфікована більшість голосів, порядок внесення змін до установчих документів та порядок ліквідації і реорганізації товариства. Установчі документи товариства з обмеженою відповідальністю повинні також містити відомості про розмір часток кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення ними вкладів. Зміни вартості майна, внесеного як вклад, та додаткові внески учасників не впливають на розмір їхньої частки в статутному фонді, вказаній в установчих документах товариства, якщо інше не передбачено установчими документами. Відсутність зазначених відомостей в установчих документах є підставою для відмови у державній реєстрації товариства. До установчих документів можуть бути включені інші умови, котрі не суперечать законодавству України.

Форми та порядок внесення вкладів засуджених до уставного фонду товариства з обмеженою відповідальністю засуджених (грошові ресурси, майно та майнові права) узгоджуються з керівництвом кримінально-виконавчої установи. При внесенні до уставного фонду вкладів іншими суб'єктами (фізичними або юридичними особами), вони зобов'язані надати документи про легальність цих внесків.

Установчі документи затверджуються загальним зібранням засуджених – засновників товариства з обмеженою відповідальністю в присутності керівництва кримінально-виконавчої установи. Протокол зібрання засновників, узгоджений з начальником кримінально-виконавчої установи є дозволом на створення товариства з обмеженою відповідальністю засуджених. Якщо в

установчих документах товариства не вказано строк його діяльності, товариство визнається створеним на невизначений термін.

Зміни, які сталися в установчих документах товариства з обмеженою відповідальністю засуджених і які вносяться до державного реєстру, підлягають державній реєстрації за тими ж правилами, що встановлені для державної реєстрації товариств з обмеженою відповідальністю. Товариство з обмеженою відповідальністю засуджених до позбавлення волі зобов'язане в п'ятиденний строк повідомити орган, що провів реєстрацію, про зміни, які сталися в установчих документах, для внесення необхідних змін до державного реєстру.

Персонал кримінально-виконавчих установ забезпечує організацію платних послуг засудженим щодо реєстрації підприємницької діяльності, сплати обов'язкових платежів у відповідні бюджети, проведення взаєморозрахунків з іншими суб'єктами господарської діяльності та інших послуг пов'язаних з цією діяльністю.

Після реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю засуджених в установленому Господарським кодексом України порядку [24] і набуття ним статусу юридичної особи подальші взаємовідносини з персоналом кримінально-виконавчої установи закріплюються договором.

У договорі між товариством з обмеженою відповідальністю засуджених та кримінально-виконавчою установою визначаються права та обов'язки сторін, кошторис послуг, що надаються кримінально-виконавчою установою товариству з обмеженою відповідальністю засуджених під час його діяльності та інше. Для забезпечення діяльності товариства з обмеженою відповідальністю засуджених керівництво кримінально-виконавчої установи спільно з керівництвом товариства з обмеженою відповідальністю засуджених затверджують коло осіб з числа персоналу установи, які будуть представляти його інтереси у взаєминах з партнерами по підприємницькій діяльності, установами, організаціями та органами державного управління.

Документація товариства з обмеженою відповідальністю засуджених, яка стосується виробничо-господарської діяльності ведеться виконавчими органами

товариства з обмеженою відповідальністю засуджених. Печатка та документація з фінансової діяльності зберігаються у встановленому керівництвом місці (бухгалтерія або відділ виконання судових рішень кримінально-виконавчої установи). Допуск до цієї документації керівників товариства з обмеженою відповідальністю засуджених здійснюється в присутності керівництва кримінально-виконавчої установи.

Майно кримінально-виконавчої установи, яке необхідне для здійснення його діяльності, надається на умовах оренди у відповідності до договору між відповідним товариством та установою.

Спори, що виникають при створенні товариства з обмеженою відповідальністю між засудженими-засновниками та керівництвом установи розглядаються територіальним управлінням кримінально-виконавчої системи, а після його реєстрації – у встановленому законодавством України порядку. Для зручності ведення розрахунково-касових операцій товариству з обмеженою відповідальністю засуджених може бути відкритий кореспондентський рахунок у банку, який обслуговує кримінально-виконавчу установу.

Необхідно також зупинитись на аспекті правовідносин суб'єктів підприємницької діяльності в кримінально-виконавчих установах.

Отже, кримінально-виконавча установа на базі якої створено товариство з обмеженою відповідальністю засуджених, зобов'язана:

- контролювати додержання засудженими-засновниками та учасниками товариства з обмеженою відповідальністю вимог режиму відбування покарання;
- забезпечувати комерційну таємницю в інтересах товариства з обмеженою відповідальністю засуджених;
- створювати необхідні умови для забезпечення збереження документів та майна товариства з обмеженою відповідальністю засуджених, в тому числі шляхом його відокремленого розміщення;
- надавати платні послуги товариства з обмеженою відповідальністю засуджених в порядку та розмірах, передбачених договором.

Засуджені-засновники та учасники товариства з обмеженою відповідальністю мають право:

- брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в установчих документах;
- брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди). Право на отримання частки прибутку (дивідендів) пропорційно частці кожного з учасників мають особи, які є учасниками товариства на початок строку виплати дивідендів;
- вийти у встановленому порядку з товариства з обмеженою відповідальністю;
- одержувати інформацію про діяльність товариства. На вимогу учасника товариства воно зобов'язане надавати йому для ознайомлення річні баланси, звіти про діяльність, протоколи зборів;
- учасники можуть мати також інші права, передбачені законодавством і установчими документами товариства.

Відповідно до господарського законодавства, а також вимог кримінально-виконавчого законодавства, на діяльність учасників товариства з обмеженою відповідальністю покладається ряд зобов'язань:

- додержуватися установчих документів товариства і виконувати рішення загальних зборів та інших органів управління товариства;
- виконувати свої зобов'язання перед товариством, в тому числі і пов'язані з майновою участю, а також вносити внески у розмірі, порядку та засобами, передбаченими установчими документами;
- не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства;
- здійснювати тільки ті види діяльності, які не заборонені законодавством та передбачені установчими документами товариства з обмеженою відповідальністю засуджених ;
- здійснювати діяльність на основі повного господарчого розрахунку;
- оплачувати послуги кримінально-виконавчої установи, які надаються

товариству з обмеженою відповідальністю засуджених, у порядку передбаченому договором;

- забезпечити виконання засудженими-засновниками та учасниками товариства з обмеженою відповідальністю в процесі виробництва правил техніки безпеки та вимог режиму відбування покарання;

- нести матеріальну відповідальність за шкоду завдану орендованому майну.

Зрозуміло, що на діяльність товариства з обмеженою відповідальністю засуджених поширюються обмеження здійснення тих видів підприємницької діяльності, заборона яких передбачена законодавством України [24].

Товариство з обмеженою відповідальністю засуджених відповідно до чинного законодавства України, має право створювати на території України філії та представництва. Таким чином можлива організація післяпенітенціарного впливу та влаштування засуджених. Після звільнення з кримінально-виконавчих установ, засуджені здебільшого поповнюють лави тієї частини населення, яка потребує комплексної соціальної допомоги. Створення філій та представництв, на нашу думку, може вирішувати відразу декілька задач в означеному напрямку:

По-перше, створення філій та представництв товариств з обмеженою відповідальністю засуджених частково вирішує питання постпенітенціарного працевлаштування засуджених.

По-друге, створення філій та представництв товариств з обмеженою відповідальністю засуджених сприяє поширенню інформації про діяльність товариств з обмеженою відповідальністю засуджених, таким чином сприяє розвитку самих товариств.

Тож можна зробити підсумок: діяльність товариств з обмеженою відповідальністю засуджених повинна поширювати діяльність не лише на засуджених, а й на звільнених, що позитивно вплине на формування в засуджених перспектив на життя після звільнення.

Сьогодні ринок, на якому виробники кримінально-виконавчих установ зможуть запропонувати свою продукцію, надто обмежений і складається з поодиноких покупців або державного замовлення. В контексті цього твердження важливим аспектом організації діяльності будь-якої організації, що має на меті отримання прибутку, є його рекламна діяльність.

Рекламна діяльність підприємств кримінально-виконавчих установ нині загалом асоціюється з участю у виставках-ярмарках. Наприклад, у 1998 році Державним департаментом України з питань виконання покарань була організована участь представників кримінально-виконавчої системи у 4 виставках-ярмарках загальнодержавного рівня (“Сорочинському ярмарку”, “Машинобудування”, “АГРО-98”, “Меблі-99”) та в 40 ярмарках регіонального рівня [86, 54]. Участь у таких ярмарках і дотепер залишається чи не єдиним джерелом інформації про продукцію, яку виготовляють у кримінально-виконавчих установах. Не применшуючи значення участі у виставках-ярмарках, наголошуємо на необхідності комплексного та ґрунтовного підходу до організації реклами виробничих можливостей пенітенціарних закладів. Позитивне реноме і довіру виробники кримінально-виконавчих установ повинні заслужити сумлінною працею.

Згідно із Законом України «Про рекламу» [49], реклама - спеціальна інформація про осіб чи продукцію, яка розповсюджується в будь-якій формі та в будь-який спосіб з метою прямого або опосередкованого одержання прибутку. Зважаючи на те, що засуджені, не можуть в повному обсязі власними силами створювати та розповсюджувати рекламну інформацію, необхідно розробити порядок надання можливості товариству з обмеженою відповідальністю засуджених розповсюджувати інформацію про власну діяльність. Причому, на нашу думку, рекламна діяльність товариств з обмеженою відповідальністю засуджених повинна бути прирівняна до категорії соціальної. Соціальна рекламна інформація - це інформація державних органів з питань здорового способу життя, охорони здоров'я, охорони природи, збереження енергоресурсів, профілактики правопорушень, соціального захисту та безпеки населення, яка не

має комерційного характеру. В такій рекламі не повинні згадуватись конкретна продукція та її виробники [49]. В даному випадку ми припускаємо, як виняток, можливість згадування про виробника, тобто товариство з обмеженою відповідальністю засуджених. Також акцентуємо увагу на тому, що необхідно передбачити можливість звернення представників товариства з обмеженою відповідальністю засуджених до організацій, що займаються виробництвом та розповсюдженням реклами для виготовлення та розповсюдження рекламної інформації на безкоштовних засадах. Особи, які здійснюють на безоплатній основі діяльність по виробництву і розповсюдженню рекламної інформації для товариства з обмеженою відповідальністю засуджених, передають власне майно (в тому числі кошти) іншим особам для виробництва і розповсюдження рекламної інформації для товариства, повинні мати право користуватися пільгами, передбаченими законодавством про благодійну діяльність.

Необхідно пам'ятати, що методами “public relation” не можна приховати протягом тривалого часу похибки та неправдиву інформацію. Тому діяльність по розповсюдженню інформації про виробників пенітенціарних закладів повинна полягати в продуманих, планових та систематичних зусиллях взаємного розуміння з суспільством.

Для впровадження в діяльність кримінально-виконавчих установ підприємницької діяльності засуджених необхідно реформувати кримінально-виконавче законодавство, змінити загальну уяву про безперспективність виробничої діяльності кримінально-виконавчих установ, залучити засуджених до діяльності по реанімуванню виробництва через підприємницьку діяльність.

Впровадження підприємницької діяльності засуджених, на нашу думку, позитивно вплине відразу на кілька компонентів діяльності кримінально-виконавчих установ. Така діяльність може наблизити трудову діяльність засуджених до умов “звичайної” ринкової діяльності і стати відмінною “трудовою школою”; значно поліпшить економічні показники кримінально-виконавчої установи, а також матеріальний стан засуджених; носитиме виховний та стимулюючий характер.

***

Висновки до розділу

Проведене дослідження організаційних засад взаємодії кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями дозволяє сформулювати такі висновки.

1. Останнім часом значно поширилась участь неурядових організацій та громадськості в процесі виконання покарання щодо засуджених до позбавлення волі. Ціллю цієї діяльності є досягнення виправлення та ресоціалізації засуджених, запобігання вчинення нових злочинів як засудженими так і іншими особами. Координація спільної діяльності, як правило, повинна здійснюватись керівником кримінально-виконавчої установи.

2. Спільна діяльність кримінально-виконавчих установ та неурядових організацій повинна бути плановою. Плануванням організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями має займатись колегіальний орган кримінально-виконавчої установи. Вона проводиться в два етапи:

- Внесення плану-програми організації взаємодії з неурядовими організаціями до загального перспективного (до 5 років) та (або) до стратегічного (до 10 років) планів пенітенціарного закладу.

- Складання комплексних короткострокових та оперативних планів заходів та організаційних положень безпосередньо при налагодженні співпраці з конкретною неурядовою організацією.

3. Налагодження спільної діяльності відбувається після розробки основних елементів короткострокового плану взаємодії, до якого вносяться такі елементи:

1. концепція взаємодії;
2. план реалізації конкретних заходів;
3. необхідні для реалізації взаємодії ресурси;
4. порядок здійснення контролю за спільною діяльністю;
5. умови та порядок звітності.

4. Поняття “недержавна організація” включає в себе організації неурядового сектору, різних форм власності та різної спрямованості. З–поміж інших необхідно виділити основні види недержавних організацій, які реально могли би принести користь кримінально-виконавчим установам в досягненні основних цілей їхньої діяльності:

- громадські правозахисні організації;
- релігійні організації;
- засоби масової інформації.

5. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що суттєвим фактором для нормальної спільної діяльності є організація ефективного контролю. Контроль притаманний будь-якій управлінській діяльності, за його допомогою досягається обов’язковість виконання поставлених задач та цілей як неурядовими організаціями, так і з боку відповідних підрозділів виправних закладів. Діяльність на території кримінально-виконавчої установи пов’язана з певною небезпекою, тому будь-які заходи повинні здійснюватись у присутності персоналу кримінально-виконавчої установи. Суттєвим моментом в даному випадку є те, що в органах і установах кримінально-виконавчої системи спостерігається значний некомплект персоналу, що негативно впливає на ефективність організації взаємодії.

6. Питання вимог до неурядових організацій не може виникати ситуативно або уривчасто, частково. Незважаючи на важливість цього питання, прагнення до вироблення чіткої системи вимог до недержавних організацій в сучасній науці не спостерігалось. Формування вимог до неурядової організації як суб’єкта взаємодії з кримінально-виконавчими установами прямо пов’язане із визначенням адміністративно-правового статусу недержавних організацій.

6.1. Під час дослідження нами була розроблена та обґрунтована така система вимог до неурядових організацій, як суб’єктів взаємодії з кримінально-виконавчими установами:

6.1.1. Загальні вимоги: відповідність мети та принципів діяльності неурядової організації пріоритетам пенітенціарної справи; реальна користь та

актуальність організації взаємодії; легальність та легалізованість неурядової організації (zareestrovana і визнана у встановленому законом порядку); дотримання організаційних вимог; наявність досвіду роботи щонайменше в соціальній сфері.

6.1.2. Спеціальні вимоги: вимоги до персоналу, який братиме участь у спільній діяльності (щодо дотримання режимних вимог, професійні та відповідні психолого-педагогічні, щодо поводження зі спецконтингентом); вимоги до здійснення процедури організації спільної діяльності (плановість; постійний контроль та нагляд за діяльністю відповідним персоналом кримінально-виконавчої установи; прозора звітність; можливість притягнення до відповідальності).

7. Сучасним кримінально-виконавчим законодавством України не врегульована можливість підприємницької діяльності засуджених, так само як не передбачена однозначна її заборона. В контексті реформування кримінально-виконавчої системи запровадження підприємницької діяльності засуджених може бути одним із суттєвих кроків як для подальшої гуманізації системи виконання покарання, так і для поліпшення економічного стану кримінально-виконавчих установ.

8. Результати дослідження діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ виявили певні розбіжності з нормами чинного господарського законодавства. Дослідження можливості організації підприємницької діяльності засуджених можливо використати для формування нормативно-правової бази по регулюванню означеної діяльності засуджених. Дослідження основних положень теорії та практики дозволили сформулювати норми, які б могли регламентувати, на наш погляд, основні напрямки вдосконалення організаційно-правових засад підприємницької, виробничої та комерційної діяльності кримінально-виконавчих установ.

Зокрема, ми пропонуємо:

8.1. Викласти пункт 1 розділу 1 Постанови Кабінету Міністрів України "Про особливості застосування Закону України "Про підприємства в Україні"

до підприємств установ виконання покарань і лікувально-трудовах профілакторіїв Державного департаменту з питань виконання покарань” наступним чином: “підприємства установ виконання покарань і лікувально-трудовах профілакторіїв Державного департаменту з питань виконання покарань є державними підприємствами з правами юридичної особи, що провадять свою діяльність з метою виробничої та комерційної діяльності при залученні до праці засуджених та осіб, які утримуються в лікувально-трудовах профілакторіях, а також забезпечення їх професійного навчання”

8.2. Змінити назву означеної Постанови і викласти її в такому формулюванні: “Про особливості застосування норм законодавства про господарську діяльність до підприємств кримінально-виконавчих установ і лікувально-трудовах профілакторіїв Державного департаменту з питань виконання покарань”.

8.3. Доповнити чинний Кримінально-виконавчий кодекс України нормами, що передбачають можливість засудженим займатися підприємницькою діяльністю. Зокрема, доповнити :

– статтю 8 “Основні права засуджених” такою частиною: “засуджені з дозволу начальника кримінально-виконавчої установи мають право займатися підприємницькою діяльністю у формі індивідуальної трудової діяльності шляхом створення товариства з обмеженою відповідальністю”;

– главу 18 “Праця засуджених до позбавлення волі” статтею “Особливості підприємницької діяльності засуджених”, такого змісту:

“Засуджені з дозволу начальника кримінально-виконавчої установи мають право займатися підприємницькою діяльністю у формі індивідуальної трудової діяльності шляхом створення товариства з обмеженою відповідальністю за умови виконання вимог передбачених законодавством України.

Організаційно-правові засади підприємницької діяльності засуджених визначаються відомчими нормативними актами Державного департаменту України з питань виконання покарань та законодавством України про підприємництво.

Організація підприємницької діяльності здійснюється без відкриття засудженими власних розрахункових рахунків на підставі договорів (контрактів) між ними та кримінально-виконавчими установами.

Кримінально-виконавчі установи зобов'язані надавати платні послуги засудженим після реєстрації підприємницької діяльності. Розміри оплати установлюються Державним департаментом з питань виконання покарань”.

8.4. Розробити відповідні відомчі правові акти, що детально розкривають організаційні засади підприємницької діяльності засуджених. Автор підготував проект Інструкції про порядок та умови здійснення підприємницької діяльності засуджених до позбавлення волі (додаток Л).

8.5. Розробити типові локальні нормативно-правові акти для кримінально-виконавчих установ щодо організації підприємницької діяльності засуджених у формі товариства з обмеженою відповідальністю, взаємодії створеного товариства з кримінально-виконавчою установою, функціональних обов'язків учасників підприємницької діяльності як з числа співробітників, так і з числа засуджених;

8.6. Розробити державну програму підтримки підприємницької діяльності засуджених до позбавлення волі, яка б передбачала систему заходів, спрямовану на розвиток підприємницької діяльності засуджених, систему заходів стимулюючих взаємодію з товариствами державних та недержавних інституцій, систему податкових пільг та гарантій для учасників підприємницьких відносин з товариством, спрощену процедуру реєстрації таких товариств.

Основні наукові результати розділу обговорені на наукових конференціях та опубліковані в працях [154], [320], [321].

ВИСНОВКИ

Реформування кримінально-виконавчої системи з метою її наближення до міжнародних стандартів не можна розглядати тільки з позиції обґрунтування тих чи інших вихідних, фундаментальних для її діяльності засад. Його потрібно здійснювати в комплексі з іншими не менш важливими факторами, зокрема, реорганізацією нормативної та управлінської діяльності основного компоненту означеної системи – кримінально-виконавчих установ, зміною стереотипів взаємин означених установ з іншими соціальними системами.

Тому одним з головних завдань роботи є формування концептуальних засад державної діяльності щодо виконання кримінальних покарань, участі в цій діяльності державних та недержавних інституцій. На основі проведеного дослідження ми розробили схему взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та неурядовими інституціями (додаток К).

Таким чином, емпіричні та теоретичні положення дисертації дозволяють сформулювати висновки та внести пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності діяльності кримінально-виконавчих установ та взаємодії персоналу означених установ з державними органами та неурядовими організаціями.

1.1. Ми прийшли до висновку, що положення науки управління та адміністративного права не розкривають у повній мірі питання діяльності установ кримінально-виконавчої системи. Аналіз наукових та нормативних джерел виявляє відсутність однозначного визначення порядку взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями.

1.2. Сучасна організаційна структура кримінально-виконавчих установ Україні заснована на історичному генезисі та досвіді діяльності виправних закладів різних часів. Радянський період організації діяльності кримінально-виконавчих установ був найвпливовішим. Дотепер, незважаючи на те, що вже діє новий Кримінально-виконавчий кодекс України, значна кількість

співробітників пенітенціарної системи не змогла перебудувати діяльність у світлі новітніх вимог. Свою діяльність вони пристосовують, підставляючи вже застарілі, шаблонні, часто не ефективні та не діючі способи, методи та прийоми роботи до нових стандартів, передбачених законодавством. Така ситуація зумовлює необхідність аналізу сучасної діяльності кримінально-виконавчих установ та визначення її організаційних засад на нових, методологічно-вірних засадах.

1.3. Дослідивши нормативно-правову базу діяльності кримінально-виконавчих установ, констатуємо, що основними цілями пенітенціарної діяльності є: виправлення і ресоціалізація засуджених; спеціальне попередження; загальне попередження. Ми зробили також висновок про те, що карою є сутність покарання, сукупність усіх спеціальних правил поведінки та обов'язків засуджених, котрі встановлюються відповідними державними органами на основі законодавства, психічний вплив та страждання, що викликані цими правообмеженнями і суспільним осудом, який передбачений вироком суду і міститься в режимі відбування покарання.

1.4. Дослідивши сучасну нормативно-правову основу регулювання організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними інституціями в Україні, можна зробити висновок, що в сучасному законодавстві регламентовані лише загальні декларативні положення необхідності та можливості організації означеної взаємодії. Відзначаємо, що за окремими винятками, на даний час не існує конкретних напрацювань та методичних вказівок можливості цієї організації.

1.5. Взаємодія - комплексне явище, яке нами було розглянуте з позицій філософії, управління, права. Таким чином, взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями - це організований у відповідності з вимогами чинного законодавства, відомчих та міжвідомчих нормативних актів процес ділового співробітництва (погоджених або спільних дій), спрямований на досягнення виправлення та ресоціалізацію засуджених, спеціального та загального попередження, а також вирішення

комплексу задач, що стоять перед означеними суб'єктами.

1.5.1. Взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями, представляє по своїй суті безперервний динамічний процес ділового співробітництва і проходить в певних визначених формах відповідно до поставлених цілей і задач. Кінцевими результатом взаємодії є досягнення цілей, які стоять перед покаранням взагалі і перед пенітенціарною діяльністю зокрема, тобто виправлення і ресоціалізація засуджених, загальне та спеціальне запобігання вчиненню злочинів.

1.5.2. У конкретних випадках взаємодія може бути постійною, епізодичною або разовою. В залежності від рівня взаємодіючих суб'єктів взаємодія має тактичний чи оперативно-тактичний і організаційний чи організаційно-управлінський рівні. Така взаємодія здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства, а також відомчих та міжвідомчих нормативних актів, що регламентують діяльність кримінально-виконавчих установ, державних органів і недержавних організацій, що, в свою чергу складає нормативно-правову основу взаємодії.

1.5.3. Ефективність взаємодії може бути забезпечена впливом на самих взаємодіючих і на їхню діяльність шляхом усунення бар'єрів, що виникають, і постійного обміну інформацією. Таким чином, взаємодія підлягає організації з боку осіб, що володіють владними повноваженнями, тобто вона повинна бути керованою.

1.5.4. У контексті дослідження нами було визначено поняття управління взаємодією кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями, яке представляє собою цілеспрямований вплив на діяльність кримінально-виконавчих установ, державних органів та (або) неурядових організацій в процесі ділового співробітництва (погоджених або спільних дій), спрямованих на досягнення цілей та задач діяльності означених установ.

1.6. Організація взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними інституціями - необхідна умова забезпечення ефективної

життєдіяльності кримінально-виконавчих установ. Поряд з цим існує низка проблем організаційного характеру: по-перше, неврахування та нереалізація управлінського потенціалу; неналежне методичне, теоретичне опрацювання цього питання; недооцінка потенціалу та важливості взаємодії; низький рівень ділових якостей керівництва установ. Особливістю сучасного стану діяльності кримінально-виконавчих установ на тлі реформування пенітенціарної системи є накопичення та загострення організаційних проблем, що зумовлене:

- недостатністю розробки та впровадження науково обґрунтованих засад організації функціонування кримінально-виконавчих установ;
- прогалинами нормативного регулювання окремих сторін діяльності кримінально-виконавчих установ. Наприклад, невизначеністю процедури організації взаємодії з неурядовими організаціями та ін.;
- низькою ефективністю діяльності персоналу, що зумовлено переповненням кримінально-виконавчих установ, понаднормовим навантаженням та скороченням кількості працівників;
- стереотипами поведінки при застосуванні основних педагогічних методів та прийомів, прийняття шаблонних управлінських рішень працівників пенітенціарних закладів;
- економічною кризою в Україні, що зумовлює неналежне матеріально-технічне забезпечення та відсутність гарантій ефективної діяльності кримінально-виконавчих установ.

1.7. Одне з основних питань діяльності кримінально-виконавчих установ, яке потребує перегляду, це - діяльність соціально-психологічної служби. Покращенню ситуації у сфері організації соціально-виховної роботи може сприяти розробка та прийняття відповідних концептуальних положень діяльності соціально-психологічної служби, запровадження новітніх виховних технологій, зміцнення матеріально-технічної бази. Необхідно:

- розробити концепцію виконання покарання у виді позбавлення волі, яка чітко визначає цілі діяльності та функції персоналу щодо роботи із спецконтингентом, а також місце у цій діяльності державних органів та служб;

- переглянути нормативно-правові акти, які регламентують діяльність персоналу щодо реального втілення основної діяльності, яка спрямована на виховання;
- розробити порядок запровадження новітніх виховних технологій (в тому числі за участю відповідних компетентних державних та неурядових органів та організацій) та нормативно закріпити їх;
- розширити перелік статей які регламентують виховну роботу в нормативно-правових актах, які регулюють діяльність кримінально-виконавчої системи;
- реформувати існуюче співвідношення “співробітник –засуджений” в бік збільшення кількості персоналу, що безпосередньо чинять виховний вплив на засуджених;
- передбачити у Законі України “Про Державну кримінально-виконавчу службу України” належну можливість та функціональне забезпечення виправних цілей покарання;
- розширити повноваження відповідного персоналу соціально-психологічної служби щодо управління та організації виховно-виправної діяльності.

Ми погоджуємося з тим, що праця персоналу у виправних закладах є творчим процесом, а зміст трудових операцій, здійснюваних персоналом кримінально-виконавчих установ в ході службової діяльності, визначається як творча підготовка, прийняття та виконання специфічних управлінських рішень.

1.8. Широкі перспективи ми вбачаємо у запровадженні дистанційного навчання засуджених. Для цього необхідно розробити Положення про дистанційне навчання засуджених до позбавлення волі, а також порядок взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними закладами освіти по організації дистанційного навчання засуджених. Створити спеціальні факультети, де розглядатимуться заявки на здобуття освіти засудженими, складатимуть програми такого навчання, навчально-тематичні плани,

займатимуться прийманням іспитів. На державному рівні вирішити питання щодо:

- нормативно-правового закріплення означеної можливості;
- порядку взаємодії установи надання освіти з виправними установами;
- фінансового забезпечення;
- науково-методичного забезпечення.

1.9. Зважаючи на зазначене, необхідно відобразити у Законі України “Про Державну кримінально-виконавчу службу України” положення щодо значення участі різних інституцій в діяльності кримінально-виконавчих установ.

2.1. Система виконання покарань відноситься до системи правоохоронних органів, тому кримінально-виконавчі установи – складові компоненти системи правоохоронних органів. Тому необхідною умовою ефективного вирішення питань організації виконання покарання у виді позбавлення волі є взаємодія кримінально-виконавчих установ з правоохоронними органами.

2.2. Серед інших правоохоронних органів найбільшого поширення дістала взаємодія кримінально-виконавчих установ з підрозділами органів внутрішніх справ. У найбільш розширеному вигляді взаємодія цих суб'єктів відбувається у формах інформаційного обміну; спільної діяльності під час надзвичайних обставин; технічної співпраці.

2.3. Нині не визначений порядок взаємодії кримінально-виконавчих установ безпосередньо зі слідчим, проте проведені дослідження доводять необхідність такої спільної діяльності.

2.4. Зважаючи на сукупність об'єктивних факторів, в подальшому до співробітництва повинні ширше залучатися всі правоохоронні структури, зокрема, підрозділи Служби безпеки України, податкової міліції, державної прикордонної служби. Розвиток оперативно-розшукової взаємодії між ними, вимагає чіткого розподілу повноважень між усіма суб'єктами, налагодження постійного внутрішнього і міжвідомчого інформаційного обміну. Тому доцільно підготувати і прийняти міжвідомчі угоди з розмежування повноважень цих

органів. Їх наявність, безперечно, підвищить ефективність роботи відповідних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності.

2.5. Аналіз діяльності кримінально-виконавчих установ у сфері забезпечення пожежної безпеки виявив ряд проблем, пов'язаних, зокрема, з неналежною організацією взаємодії кримінально-виконавчих установ з підрозділами державного пожежного нагляду. Для регламентації ефективної діяльності під час проведення спільних заходів щодо припинення та гасіння пожеж на території кримінально-виконавчих установ необхідно розробити міжвідомчу інструкцію, яка б визначала та розмежовувала функції персоналу кримінально-виконавчих установ та підрозділів державного пожежного нагляду.

2.6. Зважаючи на те, що міжвідомча інструкція, яка регулює питання взаємодії правоохоронних органів розроблена та прийнята у 1994 році [81], актуальність багатьох напрямків роботи втрачена. Тому потрібна розробка та прийняття нового нормативного акту, який би передбачив різні аспекти спільної діяльності правоохоронних органів. У зв'язку з цим додаткової актуальності набуває зміст проекту закону “Про організацію взаємодії правоохоронних органів України у боротьбі зі злочинністю”. Наголошуємо на необхідності передбачення у проекті означеного закону можливості належної організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними правоохоронними органами.

2.7. Належна організація процесу підготовки до звільнення – це одна зі складових виправної діяльності кримінально-виконавчих установ. Дослідження практичної діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ у цій сфері дозволяє відзначити, що існують суттєві прорахунки в організації діяльності по підготовці засуджених до звільнення.

2.8. Для того, щоб змінити на краще ситуацію, на наш погляд, необхідно: змінити формальне ставлення до процесу підготовки до звільнення засуджених, що може бути реально досягнуто після зміни стереотипів діяльності персоналу кримінально-виконавчих установ; посилити контроль за реалізацією законодавства в сфері надання соціальної допомоги звільненим; постійно

проводити спільні координаційні наради керівництва кримінально-виконавчих установ, відповідних керівників територіальних управлінь кримінально-виконавчої системи, представників відповідних підрозділів органів внутрішніх справ та працівників служб зайнятості; постійно обмінюватись інформацією про реальний стан роботи зі звільненими; розмежувати повноваження різних інституцій щодо проведення певних заходів зі звільненими; розглянути можливість запровадження практики делегування певних функцій до визначених інституцій за допомогою адміністративного договору.

2.9. Недостатньо врегульоване питання визначення діяльності спеціальних установ піклувального характеру. Тому необхідне термінове прийняття відповідних уточнюючих та регламентуючих нормативних актів, які б конкретизували діяльність означених установ, наприклад, Закон України “Про патронажні установи”, або “Про установи соціального патронажу”, до того ж діяльність окремих установ повинна бути конкретизована на відомчому рівні, наприклад, Положенням про будинок соціальної адаптації.

2.10. Для легальної та прозорої фінансової підтримки, на наш погляд, доцільно створити благодійний фонд, діяльність якого контролюватимуть відповідні державні органи в сфері виконання покарань, а також Громадська колегія при Голові Державного департаменту України з питань виконання покарань.

2.11. В умовах реформування багатьох сфер суспільних відносин, вважаємо необхідним також створення спеціальної системи страхування засуджених, яке б погашало частину витрат на певний гарантований проміжок часу до моменту влаштування на роботу після звільнення. Досягненням інформаційного суспільства стала можливість всебічного інформування громадськості про різні сфери його функціонування. В даному випадку актуальним є створення офіційного Internet-сайту допомоги засудженим, на якому розміщуватиметься відповідна інформація та оголошення.

2.12. Означені проблеми, на наш погляд, викликані відсутністю єдиного концептуального підходу, а ті зміни, які вже відбулись в організації

кримінально-виконавчої системи, виявилися недостатніми. Тому необхідно передбачити у Державній програмі соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі на 2004–2006 рік положення щодо організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з відповідними інституціями з метою постпенітенціарного влаштування

3.1. Останнім часом значно поширилась участь у процесі виконання покарання щодо засуджених до позбавлення волі неурядових організацій та громадськості.

3.2. Спільна діяльність кримінально-виконавчих установ та неурядових організацій повинна бути плановою. Плануванням організації взаємодії кримінально-виконавчих установ з недержавними організаціями повинен займатися колегіальний орган кримінально-виконавчої установи. Воно проводиться у два етапи:

- Внесення плану-програми організації взаємодії з неурядовими організаціями до загального перспективного (до 5 років) та (або) до стратегічного (до 10 років) планів пенітенціарного закладу.

- Складання комплексних короткострокових та оперативних планів заходів та організаційних положень безпосередньо при налагодженні співпраці з конкретною неурядовою організацією.

3.3. Спільна діяльність відбувається після розробки основних елементів короткострокового плану взаємодії, до якого вносяться такі елементи:

- концепція взаємодії;
- план реалізації конкретних заходів;
- необхідні для реалізації взаємодії ресурси;
- порядок здійснення контролю за спільною діяльністю;
- умови та порядок звітності.

3.4. Взагалі поняття “недержавна організація” включає в себе організації неурядового сектору, різних форм власності та різної спрямованості. З–поміж інших необхідно виділити основні види недержавних організацій, які реально

могли би принести користь кримінально-виконавчими установами в досягненні основних цілей їх діяльності:

- громадські правозахисні організації;
- релігійні організації;
- засоби масової інформації.

3.5. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що суттєвим фактором для нормальної спільної діяльності є організація ефективного контролю. Контроль притаманний будь-якій управлінській діяльності, за його допомогою досягається обов'язковість виконання поставлених задач та цілей як неурядовими організаціями, так і з боку відповідних підрозділів виправних закладів. Діяльність на території кримінально-виконавчої установи пов'язана з певною небезпекою, тому будь-які заходи повинні здійснюватись у присутності персоналу кримінально-виконавчої установи. Суттєвим моментом в даному випадку є те, що в органах і установах кримінально-виконавчої системи спостерігається значний некомплект персоналу, що негативно позначається на ефективності організації взаємодії.

3.6. Питання вимог до неурядових організацій не може виникати ситуативно або уривчасто, частково. Під час дослідження нами була розроблена та обґрунтована така система вимог до неурядових організацій, як суб'єктів взаємодії з кримінально-виконавчими установами:

– Загальні вимоги: відповідність мети та принципів діяльності неурядової організації пріоритетам пенітенціарної справи; реальна користь та актуальність організації взаємодії; легальність та легалізованість неурядової організації (зареєстрована й визнана у встановленому законом порядку); дотримання організаційних вимог; наявність досвіду роботи в щонайменше в соціальній сфері.

– Спеціальні вимоги: вимоги до персоналу, який прийматиме участь у спільній діяльності (щодо дотримання режимних вимог, професійні та відповідні психолого-педагогічні, щодо поводження зі спецконтингентом); вимоги до здійснення процедури організації спільної діяльності (плановість;

постійний контроль та нагляд за діяльністю відповідним персоналом кримінально-виконавчої установи; прозора звітність; можливість притягнення до відповідальності).

3.7. У контексті реформування кримінально-виконавчої системи запровадження підприємницької діяльності засуджених може бути одним з суттєвих кроків як для подальшої гуманізації системи виконання покарання, так і для поліпшення економічного стану кримінально-виконавчих установ.

3.8. Результати дослідження діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ виявили певні розбіжності з нормами чинного господарського законодавства. Дослідження можливості організації підприємницької діяльності засуджених можливо використати для формування нормативно-правової бази з регулювання означеної діяльності засуджених. Дослідження основних положень теорії та практики дозволили сформулювати норми, які б могли регламентувати, на наш погляд, основні напрямки вдосконалення організаційно-правових засад підприємницької, виробничої та комерційної діяльності кримінально-виконавчих установ.

Зокрема, ми пропонуємо:

– Викласти пункт 1 розділу 1 Постанови Кабінету Міністрів України “Про особливості застосування Закону України “Про підприємства в Україні” до підприємств установ виконання покарань і лікувально-трудовах профілакторіїв Державного департаменту з питань виконання покарань” наступним чином: “підприємства установ виконання покарань і лікувально-трудовах профілакторіїв Державного департаменту з питань виконання покарань є державними підприємствами з правами юридичної особи, що провадять свою діяльність з метою виробничої та комерційної діяльності при залученні до праці засуджених та осіб, які тримаються в лікувально-трудовах профілакторіях, а також забезпечення їх професійного навчання”

– Змінити назву означеної Постанови і викласти її в такому формулюванні: “Про особливості застосування норм законодавства про господарську діяльність

до підприємств кримінально-виконавчих установ і лікувально-трудова профілакторіїв Державного департаменту з питань виконання покарань”.

– Доповнити чинний Кримінально-виконавчий кодекс України нормами, що передбачають можливість займатися підприємницькою діяльністю засудженим.

Зокрема, доповнити :

– статтю 8 “Основні права засуджених” такою частиною: “засуджені з дозволу начальника кримінально-виконавчої установи мають право займатися підприємницькою діяльністю у формі індивідуальної трудової діяльності шляхом створення товариства з обмеженою відповідальністю”;

– главу 18 “Праця засуджених до позбавлення волі” статтею “Особливості підприємницької діяльності засуджених” такого змісту:

“Засуджені з дозволу начальника кримінально-виконавчої установи мають право займатися підприємницькою діяльністю у формі індивідуальної трудової діяльності шляхом створення товариства з обмеженою відповідальністю за умови виконання вимог, передбачених законодавством України.

Організаційно-правові засади підприємницької діяльності засуджених визначаються відомчими нормативними актами Державного департаменту України з питань виконання покарань та законодавством України про підприємництво.

Організація підприємницької діяльності здійснюється без відкриття засудженими власних розрахункових рахунків на підставі договорів (контрактів) між ними та кримінально-виконавчими установами

Кримінально-виконавчі установи зобов’язані надавати платні послуги засудженим після реєстрації підприємницької діяльності. Розміри оплати встановлюються Державним департаментом з питань виконання покарань”.

– Розробити відповідні відомчі правові акти, які детально розкриватимуть організаційні засади підприємницької діяльності засуджених.

– Розробити типові локальні нормативно-правові акти для кримінально-виконавчих установ щодо організації підприємницької діяльності засуджених у

формі товариства з обмеженою відповідальністю, взаємодії створеного товариства з кримінально-виконавчою установою, функціональних обов'язків учасників підприємницької діяльності як з числа співробітників, так і з числа засуджених;

– Розробити державну програму підтримки підприємницької діяльності засуджених до позбавлення волі, яка передбачатиме систему заходів, спрямованих на розвиток підприємницької діяльності засуджених, стимулюючих взаємодію з товариствами державних та недержавних інституцій, систему податкових пільг та гарантій для учасників підприємницьких взаємин з Товариством, спрощену процедуру реєстрації таких товариств.

Ми наголошуємо на необхідності методологічної перебудови діяльності кримінально-виконавчих установ, відходу від стереотипів виконання покарання радянських часів, виконання європейських вимог та стандартів пенітенціарної сфери та законодавчого закріплення результатів цієї діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Конституція України

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України.— 1996.— № 30.— Ст. 141.

Міжнародно-правові документи та нормативні акти зарубіжних держав

2. Європейська конвенція з прав людини / Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / упор. Т.Яблонської.— К.: Сфера, 1999. — С.212-229.

3. Європейські пенітенціарні правила. Рекомендація № Р (87) 3 Комітету міністрів державам-членам відносно Європейських пенітенціарних правил. Затверджена комітетом міністрів 12 лютого 1987 року // Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій.— К.: Українсько-Американське бюро в справах захисту прав людини, 1996. — С. 171- 217.

4. Загальна декларація прав людини / Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / упор. Т.Яблонської.— К.: Сфера, 1999. — С. 6-9.

5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських або принижуючих гідність видів поведження чи покарання / Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / упор. Т.Яблонської.— К.: Сфера, 1999. — С. 37-44.

6. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року. // Хрестоматія з курсу «Кримінально-виконавче право» / Упор. Іваньков І.В. – Донецьк: “Донецький меморіал”, 2000. – С. 8-20

7. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями // Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій. — К.: Українсько-Американське бюро в справах захисту прав людини, 1996. — С. 47-62.

8. Основні принципи поводження з в'язнями / Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / упор. Т.Яблонської.— К.: Сфера, 1999. — С. 188-191.

9. Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі // Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій.— К.: Українсько-Американське бюро в справах захисту прав людини, 1996. — С. 71-82.

10. Свод принципов защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме / Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / упор. Т.Яблонської.— К.: Сфера, 1999. — С. 31-37.

11. Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации. — М.: Ассоциация авторов и изданий «ТАНДЕМ». Издательство «ЭКМОС», 2002. — 96с.

12. Уголовный кодекс Австрии: Пер. с нем. — М.: ИКД "Зерцало-М", 2001. — 144 с.

13. Уголовный кодекс Голландии: Пер. с нем — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. — 510 с.

14. Уголовный кодекс Дании: Пер. с дат. — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. — 230 с.

15. Уголовный кодекс Республики Болгария: Пер. с болг. — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. — 298 с.

16. Уголовный кодекс Республики Польша: Пер. с польск. — М.: Тесей, 1998. —128 с.

17. Уголовный кодекс Швейцарии: Пер. с нем. — М.: ИКД "Зерцало-М", 2001. — 138 с.

18. Инструкция о взаимодействии учреждений уголовно-исполнительной системы, подразделений Государственной противопожарной службы и вневедомственной охраны по обеспечению пожарной безопасности объектов учреждений УИС МВД России: Утвержденная приказом МВД РФ от 18 октября 1996 г. N 548

19. Инструкция о порядке организации предпринимательской деятельности осужденных в форме товарищества с ограниченной ответственностью в учреждениях, исполняющих уголовные наказания в виде лишения свободы утверждённая Приказом МВД РФ от 30 ноября 1993 г. N 517

20. Инструкция по взаимодействию правоохранительных органов Российской Федерации при расследовании и раскрытии преступлений, связанных с посягательствами на культурные ценности России: Утверждена приказом Генеральной прокуратуры РФ, МВД РФ, ФСБ РФ и ГТК РФ от 25 ноября 1997 г. N 69/777/425/700

21. О порядке направления осужденных в лечебно-профилактические и лечебные исправительные учреждения УИС МВД России: Приказ МВД РФ от 28 июля 1997 г. N 462

22. Об итогах деятельности уголовно-исполнительной системы Министерства юстиции Российской Федерации в 2002 году и задачах на 2003 год: Утвержденная приказом Главного управления исполнения наказаний Минюста РФ от 6 февраля 2003 г. N 36

Закони України

23. Виправно-трудоий кодекс України. Кодекси України №5/1997. — Київ: НВП "Форум", 1997. — 127 с.

24. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року N 436-IV // Відомості Верховної Ради — 2003. - N 18 - Ст.144

25. Кримінальний кодекс України. // Відомості Верховної Ради України. — 2001.— №. 25-26.— Ст.131.
26. Кримінальний кодекс України. Кримінально-процесуальний кодекс України. Виправно-трудоий кодекс України. — К.: Істина, 2001. — 416 с.
27. Кримінальні кодекси України 2001 та 1960 років: порівняльні таблиці / Упорядники: Є.В. Фесенко, Я.Є. Фесенко. — К.: Істина, 2001. — 272 с.
28. Кримінально-виконавчий кодекс України. Офіційне видання.— К.:Атіка, 2003. — 96 с.
29. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради УРСР.— 1961.— №2.— Ст. 15.
30. Цивільний кодекс України: Коментар. — Х.: ТОВ “Одіссей”, 2003. — 856 с.
31. Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року N 264/94-ВР // Відомості Верховної Ради – 1994. – №52 - Ст.455
32. Про благодійництво та благодійні організації: Закон України від 16 вересня 1997 року N 531/97-ВР // Відомості Верховної Ради – 1997. - N 46 - Ст.292
33. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 5 жовтня 1995 року N 356/95-ВР // Відомості Верховної Ради – 1995. - N 34 - Ст. 266
34. Про власність: Закон України від 7 лютого 1991 року N 697-ХІІ // Відомості Верховної Ради – 1991. - N 20 - Ст.249
35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з утворенням Державного департаменту України з питань виконання покарань: Закон України від 11 грудня 1998 року № 312-ХІV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 4. — Ст.35.
36. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року N 1576-ХІІ. // Відомості Верховної Ради – 1991 - N 49 - Ст.682

37. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19 червня 2003 року N 975-IV // Відомості Верховної Ради – 2003 - N 46 - Ст.366

38. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року N 2713-IV // Відомості Верховної Ради – 2005 - N 30 - Ст.409

39. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 року N 2782-XII // Відомості Верховної Ради – 1993 - N 1 - Ст. 1

40. Про загальну структуру і чисельність кримінально-виконавчої системи України: Закон України від 6 лютого 2003 року № 487-IV. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 20.— Ст.151.

41. Про зайнятість населення: Закон України від 1 березня 1991 року N 803-XII. // Відомості Верховної Ради – 1991. - N 14 - Ст.170

42. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року N 2657-XII // Відомості Верховної Ради – 1992 - N 48 - Ст.650

43. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року № 565-XII // Відомості Верховної Ради України.— 1991.— №4.— Ст. 20

44. Про об'єднання громадян: Закон України від 16 червня 1992 року N 2460-XII // Відомості Верховної Ради – 1992 - N 34 - Ст.504

45. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року N 2135-XII // Відомості Верховної Ради – 1992. - N 22 - Ст.303

46. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України 30 червня 1993 року N 3341-XII. // Відомості Верховної Ради – 1993 - N 35 - Ст.358

47. Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 року N 698-XII // Відомості Верховної Ради – 1991. - N 14. - Ст.168

48. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 року № 3352-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993.— № 35.— Ст.360.

49. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року N 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради – 1996. - N 39 - Ст. 181

50. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року N 987-XII // Відомості Верховної Ради – 1991. - N 25 - Ст.283

51. Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 10 липня 2003 року N 1104-IV // Відомості Верховної Ради – 2004 - N 6 - Ст.39

52. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 року N 2558-III // Відомості Верховної Ради – 2001. - N 42 - Ст.213

Акти Президента України

53. Національна програма правової освіти населення: затверджена Указом Президента України від 18 жовтня 2001 року N 992/2001

54. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ: Указ Президента України від 12 березня 1999 року № 248.

55. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: Указ Президента України від 31 серпня 2000 року № 1370

56. Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 31 липня 1998 року №827

57. Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15 грудня 1999 року № 1572.

58. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344.

Акти Кабінету Міністрів України

59. Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: затверджено постановою Кабінету Міністрів

України від 15 жовтня 2004 року №1378

60. Основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи України: затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 1991 року №88.

61. Про додаткові заходи щодо залучення громадян до участі в управлінні державними справами: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 2005 року №356

62. Про додаткові заходи щодо фінансування видатків на утримання кримінально-виконавчої системи: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 1999 року № 1303.

63. Про заходи щодо забезпечення діяльності Державного департаменту з питань виконання покарань: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22 квітня 1999 року № 653.

64. Про невідкладні заходи щодо залучення до праці осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 грудня 1996 року № 454.

65. Про особливості застосування Закону України "Про підприємства в Україні" до підприємств установ виконання покарань і лікувально-трудових профілакторіїв Державного департаменту з питань виконання покарань: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 1994 р. N 352

66. Про першочергові заходи щодо забезпечення діяльності кримінально-виконавчої системи та державну підтримку її подальшого реформування: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2000 року № 73.

67. Про поліпшення діяльності установ кримінально-виконавчої системи, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 року №446.

68. Програма подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002р. №167.

69. Програма приведення умов тримання засуджених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, а також осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах і лікувально-трудовах профілакторіях у відповідності з міжнародними стандартами: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 1994 року № 1.

70. Програма розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2003 р. N 1494

Міжвідомчі та відомчі акти органів виконавчої влади України

71. Інструкція про взаємодію кримінально-виконавчих установ з підрозділами пожежної охорони: затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 27 квітня 2000 р. №77.

72. Інструкція про взаємодію та розмежування функцій щодо здійснення контролю на державному кордоні: введена в дію наказом Державного митного комітету України N 181 від 20.06.1995

73. Інструкція про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 04 листопада 2003 року N 1303/203

74. Інструкція про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про Апеляційну комісію Державного департаменту України з питань виконання покарань з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі: затверджені наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 16.12.2003 N 261.

75. Методика складання бізнес-планів затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 21 квітня 1997 р. N 56

76. Положення про відділення соціально-психологічної служби установи виконання покарань: затверджене наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 17 березня 2000 року № 33

77. Положення про відомчу пожежну охорону: затверджене наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 27.04.2000 р.-№76

78. Положення про інспекцію пожежної безпеки Державного департаменту України з питань виконання покарань: затверджене наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 27.04.2000 р. № 74

79. Положення про порядок реалізації у виправних та виховних колоніях програм диференційованого виховного впливу на засуджених до позбавлення волі: затверджене наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 17.06.2004 року № 116

80. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25.12. 2003 № 275

81. Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю: спільна інструкція Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державного митного комітету України, Національної гвардії України, Міністерства оборони України, Міністерства юстиції України № 4348/138/151/11-2-2870/172/148-407/2-90-442 від 10.08.94

82. Про порядок взаємодії органів і установ виконання покарань, територіальних органів внутрішніх справ та центрів зайнятості населення щодо надання особам, які звільнені від відбування покарання, допомоги в трудовому і побутовому влаштуванні, соціальній адаптації: затверджено наказом

Державного департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства праці та соціальної політики України від 12 грудня 2003 № 250 /1562/342

83. Про порядок передачі оперативної інформації: Наказ Державного митного комітету України N 80 від 21.04.92

84. Про типові штати та штатні нормативи установ кримінально-виконавчої системи України: затверджено наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 28 травня 1999 року №50.

Проектні, статистичні та інші акти і джерела

85. Інформаційний бюлетень № 1. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи України.— К: Державний департамент України з питань виконання покарань, 1998.— 110 с.

86. Інформаційний бюлетень № 2. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1998 році.— К: Державний департамент України з питань виконання покарань, 1999.— 83 с.

87. Інформаційний бюлетень № 3. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у I півріччі 1999 року.— К: Державний департамент України з питань виконання покарань, 1999.— 77 с.

88. Інформаційний бюлетень № 4. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1999 році.— К: Державний департамент України з питань виконання покарань, 2000.— 84 с.

89. Інформаційний бюлетень № 5. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у I півріччі 2000 року.— К: Державний департамент України з питань виконання покарань, 2000.— 57 с.

90. Інформаційний бюлетень № 6. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань у 2001 році.— К: Державний департамент України з питань виконання покарань, 2002.— 109 с.

91. Информационный бюллетень № 8. Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы за 1992 год.— К.: ГУИН МВД Украины, 1992.— 83 с.

92. Информационный бюллетень № 10. Оперативно-служебная и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы за 1993 год.— К.: ГУИН МВД Украины, 1993.— 88 с.

93. Інформаційний бюлетень № 15. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у I півріччі 1995 року.— К: Головне управління виконання покарань Міністерства внутрішніх справ України, 1995.— 74 с.

94. Договір між Державним департаментом України з питань виконання покарань та Дирекцією з питань розвитку і співробітництва Швейцарії стосовно фінансового та технічного співробітництва за проектом “Установа-модель в Білій Церкві”. Берн, 11 липня 2001. // Інфодиск. “Законодавство України”

Література

95. Абашидзе А.Х., Урсин Д. А. Неправительственные организации: Международно-правовые аспекты: Учеб. пособие. — М.: Издательство Российского ун-та дружбы народов, 2002. — 160с.

96. Аванесов Г.А. Изменение условий содержания осужденных в процессе отбывания лишения свободы. - М.: ВНИИООП, 1968. – 150 с.

97. Аверьянов В.Б. Аппарат государственного управления: содержание деятельности и организационные структуры / АН УССР. Ин-т гос-ва и права. - К.: Наук. Думка, 1990. - 147с.

98. Аверьянов В.Б. Организация аппарата государственного управления (структурно-организационные аспекты).— К.: Наукова думка, 1990.— 145 с.

99. Адаптация осужденных к среде ИТУ. Учебное пособие. / Рук. авторск. коллектива В.Г.Деев – Рязань: Изд. РВШ ЩЦ СССР, 1981. - 93с.
100. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: Підручник для слухачів та курсантів вузів МВС України / Українська академія внутрішніх справ; Міжнародний освітній фонд ім. Ярослава Мудрого / І.П. Голосніченко (ред.), Я.Ю. Кондратьєва (ред.). — К. : КМУЦА, 1999. — 178с.
101. Аксенов А.А. Роль науки управления в подготовке специалистов ИТУ / Проблемы совершенствования общенаучной и профессиональной подготовки кадров в высшие учебные заведения МВД СССР. Материалы научно-методической конференции руководителей и профессорско-преподавательского состава ВУЗов МВД СССР (21-23 января 1976г.).— Рязань: РВШ, 1977.— С. 192-197.
102. Акционерное общество и товарищество с ограниченной ответственностью: Сб. зарубежного законодательства / В.А. Туманов (сост.,отв.ред.и авт.вступ.ст.). — М.: БЕК, 1995. — 290с
103. Алексей П. В., Безлюдько И. А., Дудник И. П. Гражданско-правовое положение некоммерческих организаций / Национальная академия внутренних дел Украины; Юридический ин-т МВД России. — Ужгород: Патент, 2002. — 148с.
104. Алферов Ю.А., Петков В.П., Соловьев В.П. Социальная адаптация освобожденных из мест лишения свободы: Учебное пособие. - Домодедово: РИПК работников МВД РФ, 1992, - 70с.
105. Андреев В.К. Основы предпринимательской деятельности — М.: Московский независимый ин-т международного права, 1995. — 160с.
106. Андреев В.К., Степанюк Л.Н., Остроухова В.И. Правовое регулирование предпринимательской деятельности: Учеб. пособие. — М.: Бух. учет, 1996. — 352с.

107. Андрусак Т.Г. Теорія держави і права. – Львів: Фонд сприяння розвитку укр. правової думки та пропаганди державницьких традицій "Право для України", 1997. — 200с.

108. Аркуша Л.І. Проблеми взаємодії та інформаційного забезпечення правоохоронних органів у боротьбі з економічною організованою злочинною діяльністю // Інформаційне забезпечення протидії - Одеса: ФЕНИКС, 2003. - с. 109-117.

109. Артамонов В.В. Использование социально-психологических знаний для совершенствования работы с осужденными. // Вопросы уголовной ответственности, исполнения наказания и перевоспитания осужденных: Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей. — М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. — с. 26-35

110. Артелин О.А. Пособие по организации работы руководителей органов внутренних дел. — Казань: Издательство "Таглитат" ИЭУиП, 2001. — 84с.

111. Артюх А.Г. Личностные особенности освобожденных, имеющих паспортные ограничения. // Вопросы совершенствования деятельности органов, исполняющих наказания (Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей) Ред. В.А.Гришин - НИИМАШ, Москва, 1979. – с. 90-94

112. Атаев А.А. Управленческая деятельность: Практика и резервы организации. - М.:Экономика, 1988. – 251 с.

113. Ахинько А.И. Основные средства обеспечения карательно-воспитательного процесса в дисциплинарных батальонах вооруженных сил и некоторые проблемы их правового регулирования // Вопросы совершенствования исполнения наказаний и предупреждение правонарушений в исправительно-трудовых учреждениях: Межвузовский сборник научных трудов.— Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987.— с.84-90.

114. Багрий-Шахматов Л.В. Совершенствование управления исполнением уголовных наказаний // ИТУ.— М. - 1979.—№8.— С.31-32.

115. Бажанов О. И. Прогрессивная система исполнения наказания. — Мн.: «Наука и техника», 1981.— 168 с.

116. Байдаков Г.П. Исправление и перевоспитание осужденных — основная задача исполнения наказания // Вопросы совершенствования деятельности органов, исполняющих наказания. Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей — М.: НИИМАШ, 1979. — С.8-17

117. Бандурка А.М., Горбачев А.В. Оперативно-розыскная деятельность: правовой анализ.— Киев: РИО МВД Украины, 1994.— 160 с.

118. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. -- Харків: Основа, 1996. — 398 с.

119. Бандурка О.М. Основи управління ОВС.— Харків: Основа, 1998.— 349 с.

120. Батюк В.Н Особенности задержания и предварительного заключения под стражу лиц, совершивших преступление в ИТУ. // Вопросы совершенствования исполнения наказаний и предупреждение правонарушений в исправительно-трудовых учреждениях: Межвузовский сборник научных трудов. — Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987. — С.47-54

121. Бачило И.Л. Функции органов управления. — М.: Прогресс, 1975. — 327 с.

122. Беляев А. А. Правовое положение осужденных к лишению свободы. — Горький: Горьковская высшая школа МВД СССР, 1976. - 120 с.

123. Беца О.В. Психолого-педагогічна класифікація засуджених як основа диференційованого та індивідуального підходу до них у процесі перевиховання // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС. — 1999. — №4.— С.73-85.

124. Битяк Ю.П. Державна служба в СРСР і розвиток її демократичних основ. — Х.: Видавництво УНКВО при Мінвузі УРСР, 1990. — 64 с.

125. Бірюков Г.М. Проблеми тактичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності карного розшуку у боротьбі з організованою груповою злочинністю. // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних

органів. – Наукове видання // За гол. ред. проф. В.Л.Регульського. – Львів: ЛІВС при НАВС України, 2000. – С.26-29

126. Бобылева И.Ю. Факторы влияющие на достижение цели исправления и перевоспитания, в отношении лиц, осуждённых к длительным срокам лишения свободы // Проблемы дифференциации исполнения наказаний. Сборник научных трудов. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1991. – С.61-67.

127. Богатирьев І.Г., Самофалов Л.П., Усенко В.Ф. Основи держави і права (навчальний посібник). – Чернігів: ПОД ЦНТЕІ ЧУВС, 1997. – 100 с.

128. Бодюл Є.М. Особливості ізоляції в колоніях-поселеннях. // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 2001.— №6.— С.194-197.

129. Большая Советская Энциклопедия (В 30 томах). / Гл. ред. А.М.Прохоров Изд. 3-е. - М.: Советская энциклопедия, 1975. - Т.21 – с. 470.

130. Бриллиантов А.В. Исправление осуждённого и задачи органов исполняющих наказание // Проблемы дифференциации исполнения наказаний: Сборник научных трудов. – М.:ВНИИ МВД СССР, 1991. – С.8-11

131. Брызгалов В.Н., Коломиец В.Т. Некоторые вопросы организации и управления ИТК.— К.: Наука, 1969. —123 с.

132. Буз А. Ф. Организационно-управленческая деятельность органов внутренних дел — фактор, влияющий на состояние криминологической обстановки в курортных городах. // Проблемы борьбы с преступностью в курортных городах. – М.: ВНИИ ВМД, 1982. - С.6- 19.

133. Букалов А. Система исполнения наказаний Украины в 2004 году. // Аспект. Інформаційний бюлетень. – 2004. - № 3 (13) – С.4

134. Бундесон У. Надзор за отбывающими наказание на свободе. – М.: Юридическая литература, 1979. – 269 с.

135. Васильев А.И. Цели наказания в советском исполнительно-трудовом праве. // Актуальные проблемы исправительно-трудового права (теория и практика): Сборник научных трудов. – Рязань: РВШ МВД СССР, 1989. – С.6-11

136. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б.Авер'янова. — К.: Видавничий Дім “Ін-Юре”, 2002.— 668 с.

137. Виступ наукового співробітника Інституту політичних і етнонаціональних досліджень М.І.Корюшка / Матеріали християнської міжконфесійної зустрічі «Будьте ж милосердні, як і отець ваш милосердний». — К.: "Слово життя", 1998. - С.31-35.

138. Водько Н.П. Комплексные меры профилактики правонарушений в городе-курорте. // Проблемы борьбы с преступностью в курортных городах. — М.: ВНИИ ВМД, 1982. - С.56-66.

139. Волков В.Н Особенности сексуальных извращений у осужденных и лиц, находящихся под стражей в СИЗО // Актуальные вопросы организации медицинского обеспечения в ИТУ, СИЗО, ЛТП: Курс лекций под ред. Волкова В.Н. - Домодедово: ВИПК МВД СССР, 1988. — С.26-100.

140. Впровадження альтернативних видів кримінальних покарань в Україні: Посібник / За ред. Беци О.В. - К.: "МП Леся", 2003. - 116с.

141. Вступ до менеджменту: Навчальний посібник / В.П.Петков, О.О.Соломенчук, С.В.Петков / За заг. ред. д-ра юрид. наук В.П.Петкова.— Запоріжжя: ЮІ МВС України, 2001.— 158 с.

142. Галай А. Концепція пенітенціарної діяльності в Україні: правовий аспект // Захист соціальних прав людини і громадянина в Україні: проблеми юридичного забезпечення: Матеріали науково-практичної конференції. 30 січня 2003 р., м.Київ / За ред. Н.Б.Болотіної.— К.: МП "Леся", 2003.— С.148-155.

143. Галай А. Проблеми підбору персоналу пенітенціарних установ // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 2002.— №7.— С.65-72.

144. Галай А. Шляхи реформування пенітенціарної політики України в сфері діяльності персоналу пенітенціарних установ // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 1999.— №4.— С. 6-9.

145. Галай А.О. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарання: Автореф. дис.. к.ю.н. 12.00.07 / РВВ КІВС.— К., 2003.— 20 с.

146. Галай А.О. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарання: Дис... к.ю.н.: 12.00.07./ Національна академія державної податкової служби України — К., 2003. - 214 арк.

147. Галкин М.Н. Материалы к изучению тюремного вопроса. 2-е издание. — СПб, 1868. — 186 с.

148. Галлиган Д., Полянский В.В., Стариков Ю.Н. Административное право: история развития и основные современные концепции. – М.: Юристъ, 2002. – 410 с.

149. Гірняк О.М., Лазановський П.П. Менеджмент. Підручник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – Львів: “Магнолія плюс”, 2004. – 352 с.

150. Голосніченко І.П. Значення адміністративного права в умовах демократичних перетворень суспільства // Право України.— 1998.— №11.— С.21.

151. Гончаров И.Д. Некоторые вопросы процессуальной самостоятельности следователя и взаимоотношения его с начальником следственного отдела и прокурором // Труды КВШ МВД СССР. - 1977. - №9 - С.101-105.

152. Гречанюк С.К. Анализ целей деятельности пенитенциарных учреждений. // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества. Сборник материалов межвузовской научно-практической конференции. Выпуск 3. – Чернигов: Украинско-Российский институт (филиал) Московского государственного открытого университета в г. Чернигове, 2004. – С.46-49

153. Гречанюк С.К. Взаємодія кримінально-виконавчих установ України з державними органами та недержавними організаціями // Право України.— 2004.— №11.— С.88-90.

154. Гречанюк С.К. Організаційні аспекти взаємодії кримінально-виконавчих установ з громадськими правозахисними організаціями // Підприємство, господарство і право – 2005. - №4 – С.133-136

155. Гречанюк С.К. Теоретико-правові основи взаємодії кримінально-виконавчих установ України з державними органами та недержавними організаціями. // Збірник наукових праць молодих вчених, курсантів, студентів. – К.: РВВ КЮІ МВС України, 2004. – С.15-19

156. Гречанюк С.К. Цілі пенітенціарної діяльності: виправлення як головна мета діяльності пенітенціарних установ. // Збірник наукових праць молодих вчених, курсантів, студентів. – К., РВВ КІВС, 2003. – С.68-72.

157. Гречанюк С.К. Шляхи удосконалення діяльності персоналу пенітенціарних установ при організації виховно-виправного процесу // Підприємництво, господарство і право – 2005. - №3 – С.134-137

158. Григонис Э.П. Правоохранительные органы. – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.

159. Гришин В.А. Политико-воспитательная работа с несовершеннолетними правонарушителями как один из элементов организации преемственности в деятельности следственных изоляторов и ВТК. // Вопросы совершенствования деятельности органов, исполняющих наказания (Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей) - НИИМАШ, Москва. – 1979. – С.48-54

160. Дарявин А.А. Руководитель органа внутренних дел как единоначальник // Вопросы совершенствования управления органами внутренних дел: реферативный сборник конкурсных работ слушателей академии МВД СССР. Выпуск 1. – М.: Участок оперативной печати Академии МВД СССР. - 1989. – С.12-16

161. Дафт Р.Л. Менеджмент. – СПб.: Питер, 2003. – 832 с.

162. Дементьев В.П. Правовой аспект оценки эффективности деятельности органов внутренних дел //Правовые вопросы управления в сфере обеспечения правопорядка. Сборник научных трудов. -М.: Академия МВД СССР, 1982. - С.112-128.

163. Денисов Р.И. Вопросы теории эффективности взаимодействия милиции и общественности // Труды Всесоюзного научно-исследовательского института МВД СССР. -1980. - № 55. - С.14-17.

164. Державне управління: теорія і практика / В.Б. Авер'янов, В.В. Цветков, В.М. Шаповал та інші.; НАН України, Ін"т держави і права Ім. В.М. Корецького. - К.: Юрінком Інтер, 1998. - 432 с.

165. Дети-преступники. Сборник статей с предисловием / под редакцией М.Н.Гернета. - М.: изд. В.И. Знаменского и К-о., 1912. – 550 с.

166. Джужа А.Н. Ответственность за действия, дезорганизирующие работу исправительно-трудовых учреждений. // Вопросы совершенствования исполнения наказаний и предупреждение правонарушений в исправительно-трудовых учреждениях: Межвузовский сборник научных трудов.— Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987.— С.54-61

167. Дистанция успеха (Интервью с проректором МАУП К. Малием) // Персонал (научно-практический журнал).— 1997.— №1.— с. 18-23.

168. Діяльність юридичних клінік в сфері громадського правознавства. Посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. / Гентош Р.Є., Дулеба М.В., Козлов В.О., Котуха О.С. / Под. ред. В.М. Дулеби. – Л.: Ліга студентів правників Львівської комерційної академії, 2003. – 126 с.

169. Дмитренко Г.А. Стратегічний менеджмент: цільове управління персоналом організацій. - К.: МАУП, 1998. – 188 с.

170. Додіна Є.Є. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні: Автореферат дис... к.ю.н. 12.00.07 / ОНЮА. – Одеса, 2002. – 20 с.

171. Дрёмин В.Н. Правовая природа и применение международных стандартов обращения с заключенными. // Актуальные проблемы государства и права. Бюллетень Одесской государственной юридической академии – 1999. - № 6 - С. 3-8

172. Дулеба М.Б. Діяльність “юридичних клінік” в Україні: шляхи розвитку та вдосконалення. Науково-практичний посібник. – К.: Атіка, 2004. – 160 с.

173. Дулеба М.В. Секрети оцінювання. – Л.: Ліга студентів-правників Львівської комерційної академії, 2001. – 22 с.

174. Желудков А. Криминология (конспект лекций). - М.: "Издательство ПРИОР", 2002. – 144 с.

175. Записка, представлення Г.Вальтером Веннигом, содержащая в себя общія замечанія о лучшемъ содержаніи тюремъ. // Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України. / Упор. Радов Г.О., Резнік І.І. – Київ: РВВ КІВС, 1998. – Т.1. – Ч.1. – С.165-175.

176. Зубков А.И. Концепция перестройки исправительно-трудовой деятельности в СССР на современном этапе.— Рязань: РВШ МВД СССР, 1989.— 124 с.

177. Зубчук В.А. Взаимодействие следственных органов с оперативными службами способствовало быстрому раскрытию тяжкого преступления / Следственная практика. - Киев: РИО МВД Украины. - 1994. - С.57-64.

178. Зуйков Г.Г., Черненко Г.И., Яськов Е.Ф. Научная организация труда в органах внутренних дел: Учебное пособие. - М.: Акад. МВД СССР, 1981. - 116 с.

179. Изучение преступности и пенитенциарная практика / Всеукр. Кабинет по изучению преступности и преступника при Одесском центр. ДОПРе. — Одесса: Изд. ИТУ НКВД УССР, 1927, вып. 1. — 118 с.

180. Изучение преступности и пенитенциарная практика / Всеукр. Кабинет по изучению преступности и преступника при Одесском центр. ДОПРе.— Одесса: Изд. ИТУ НКВД УССР, 1928, вып. 2. — 184 с.

181. Исаев М.М. Основы пенитенциарной политики. Учебное пособие для вузов. – Л.: Госиздат, 1927. – 196 с.

182. Исаенкова О.В., Шерстюк В.М. Концепция Исполнительного кодекса Российской Федерации (краткие тезисы) // "Законодательство", N 5, 6, 7, май, июнь, июль, 2002 г.

183. Іллічов М.О. Адміністративно-правове становище посадової особи органів внутрішніх справ України: Автореферат дис...к.ю.н.: 12.00.07. / НАВСУ

– К., 2002. – 20 с.

184. Іщенко Ю.В. Державна служба та особливості її проходження в ОВС: дис... к.ю.н.: 12.00.02 / УАВС.— К., 1995.— 175 арк.

185. Калюжний Р.А., Сергеєв І.С. Актуальні засади побудови пенітенціарної доктрини та пенітенціарної політики // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 2000.— №5.— С.6-11.

186. Калюжний Р.А., Шкарупа В.К., Горобець Г.Г. Пенітенціарна політика (історико-правовий огляд виникнення і розвитку) // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 1996.— №1.— С. 55-68.

187. Качалов В.И., Качалова О.В., Правоохранительные органы РФ в схемах и комментариях. Учебное пособие. - М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ». Издательство «ЭКМОС», 2001. – 288 с.

188. Кистяковский А.Ф. Молодые преступники и учреждения для их исправления с обозрением русских учреждений. – К.: типография І.І.Завадсаго, 1878. – 223 с.

189. Клімов М.В. Концептуальна модель системи пенітенціарної освіти // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 1999.— №4.— С.177-189.

190. Клімов М.В. Персонал установ виконання покарань як предмет науково-педагогічного дослідження // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 2001.— №6.— С.340-347.

191. Клімов М.В. Побудова та застосування моделей пенітенціарного персоналу як науково-педагогічна проблема // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 2000.— №5.— С.231-238.

192. Ключев А.Н. Правовые и организационно-управленческие аспекты деятельности уголовного розыска Украины: дисс...к.ю.н.: 12.00.07 / Университет внутренних дел.— Х., 1997.— 223 л.

193. Ковалев В.М. Содержание и цели наказания, их влияние на назначение и исполнение лишения свободы // Проблемы исполнения уголовных наказаний. Сборник научных трудов.— Рязань: УОП РВШ МВД СССР. - 1991.— С.23-30.

194. Козаченко И.П., Грищенко А.И. Взаимодействие аппаратов уголовного розыска и оперативно-режимных аппаратов ИТУ в профилактике рецидива преступлений: Учебное пособие. - Киев: КВШ МВД СССР, 1991. - 104 с.

195. Козлов П.П. Быт осужденных и его значение в деятельности исправительно-трудовых колоний. // Вопросы совершенствования исполнения наказаний и предупреждение правонарушений в исправительно-трудовых учреждениях: Межвузовский сборник научных трудов.— Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Держинского, 1987. — С.69-77

196. Койл Э. Подход к управлению тюрьмой с позиций прав человека. Пособие для тюремного персонала. – Лондон: Международный центр тюремных исследований. Intertype, 2002. – 156с.

197. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник.— К.: Юрінком Інтер, 2001.— 752 с.

198. Комментарий к основам Исправительно-трудового законодательства СССР и союзных республик / под ред. Стручкова Н.А. — М.: Юрид. литература, 1972.—184 с.

199. Корблитт Л.Я., Миллер Ф. Что должен знать надзор в местах заключения. — М.: изд. НКВД, 1928. — 63 с.

200. Корчинський В., Фаренюк С. Проблеми удосконалення правового регулювання виконання покарань у вигляді позбавлення волі // Актуальні проблеми пенітенціарної системи України в сучасних умовах: Збірн. наук. праць. - Київ: РВВ КІВС при УАВС - 1996. - С.30-38

201. Кравченко Ю.Ф. Актуальні проблеми реформування органів внутрішніх справ України (організаційно-правові питання): Автореферат. дис...к.ю.н.: 12.00.07 / ХУВС. – Харків, 1998. – 20 с.

202. Красовский Ю.Д. Управление поведением в фирме. - М.: ИНФРА-М, 1997. - 368 с

203. Кримінально-виконавча система України: рік 2001 (Интерв'ю з В.Львовчкіним) // Аспект. Інформаційний бюлетень. — 2002. — №1 (6).— С.3-7

204. Крусян А.Р. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в Україні: Автореферат дис...к.ю.н.: 12.00.02. / Одеська державна юридична академія. – Одеса, 1999. – 20 с.

205. Крыжко И.Д., Бородатый В.П., Ягодинский А.И. Управление персоналом - К.: ВИПОЛ, 1997. – 317 с.

206. Кувшинов В.С. О некоторых вопросах эффективности режима как одного из основных средств исправления и перевоспитания осужденных к лишению свободы. // Вопросы совершенствования деятельности органов, исполняющих наказания (Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей) / Под. ред. В.А.Гришина – Москва: НИИМАШ. - 1979 – С.19-24

207. Кузнецов Ф.Т., Подымов П.Е., Шмаров И.В. Эффективность деятельности ИТУ.— М.: Юридическая литература, 1968.— 183 с.

208. Кулик С.А. Пути совершенствования санитарно-просветительной работы в ИТУ // Актуальные вопросы организации медицинского обеспечения в ИТУ, СИЗО, ЛТП: Курс лекций под ред. Волкова В.Н. - Домодедово: ВИПК МВД СССР, 1988. – С.100-104.

209. Куличенко В.В., Столбовой В.П. Профессиональная деформация сотрудников уголовного розыска: сущность и пути профилактики. — Киев: КВШ МВД СССР, 1990.— 54 с.

210. Куракин Л.К., Хохлов А.В. Информационное обеспечение деятельности горрайорганов внутренних дел. Опыт системного анализа: Учебное пособие. - М.: Академ. МВД СССР, 1982. - 68 с.

211. Курс кримінально-виконавчого права України: Загальна та Особлива частини: Навчальний посібник / О.М. Джужа, В.О.Корчинський, С.Я.Фаренюк, В.Б.Василець; за заг. ред. О.М.Джужи.—К.: Юрінком Інтер, 2000. — 304 с.

212. Кучера Г.Н. Оценка эффективности деятельности ИТУ, исполняющих наказания в отношении лиц, осужденных впервые к лишению свободы: дис...к.ю.н.: 12.00.08 / УАВД.—К., 1993.— 173 л.

213. Леліков Г.І. Організаційно-правові засади формування і функціонування державної служби в Україні: дис... к.ю.н: 12.00.07./УАДУ при Президентіві України.— К., 1999.—173 арк.

214. Лихолоб В. Г. Правоприменительная практика, связанная с исполнением наказаний в системе исправительных учреждений. // Вопросы совершенствования исполнения наказаний и предупреждение правонарушений в исправительно-трудовых учреждениях: Межвузовский сборник научных трудов.—Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинського. - 1987. — С.32-40

215. Лихолоб В.Г. Органи внутрішніх справ у боротьбі зі злочинністю (морально-правовий аспект реалізації закону). — К.: Вища школа, 1993. — 220 с.

216. Лихолоб В.Г. Правопорушення: правова та моральна оцінка. — К.: УАВС, 1994.— 171 с.

217. Лучинский Н.Ф. Основы тюремного дела. — СПб.: издательство журнала “Тюремный вестник”, 1904. — 180 с.

218. Лучинский Н.Ф. Памятка тюремному надзирателю. — Петроград, Изд. Главного тюремного управления, 1915. — 135 с.

219. Львовчкін В. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: Автореферат дис... к.ю.н. 12.00.08 / НАВСУ.— К., 2002.— 18 с.

220. Львовчкін В. Проблемні питання діяльності кримінально-виконавчої системи України // Аспект. Інформаційний бюлетень.— 2001.— №2.— С. 3-8.

221. Львовчкін В.А. Концептуальні питання реформування кримінально-виконавчої системи України // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. — 2002. — № 7. — С. 3-13.

222. Макаренко А.С. Педагогическая поэма: М.: Художественная литература, 1987. – 623 с.

223. Максимцов М.М., Комаров М.А. Менеджмент: Учебник для вузов — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2003. — 359 с.

224. Манэску М. Экономическая кибернетика: Пер. с рум. - М.: Экономика, 1986. — 230 с.

225. Материалы круглого стола «Клиническое образование: пути совершенствования и перспективы». — Симферополь: Крымская республиканская группа медиации, 2003. — 40 с.

226. Матеріали координаційного засідання Керівного комітету Ради Європи з питань реформування кримінально-виконавчої системи 27 квітня 2004 року м.Київ // Закон і обов'язок. — 2004. - №19. — Ст.2.

227. Матеріали наукового семінару присвяченого проблемам реформування системи пенітенціарних установ // Закон і обов'язок — 2003.— №30.— ст.3

228. Матюхіна Н.П. Сучасні підходи до управління правоохоронними органами // Актуальні проблеми державного управління. — 2002. — №2. — Ч.2.— С.308-311.

229. Медведєв В.С. Проблеми професійної деформації працівників ОВС. — К.: РВВ КІВС, 1998.— 244 с.

230. Медведєв В.С. Професійна деформація співробітників пенітенціарних установ.— К.: РВВ КІВС при УАВС, 1996. — 80 с.

231. Мединский Н.И., Макушкин В.М. Трехэтапная система реабилитации осужденных-наркоманов в условиях специализированных ИТУ. // Актуальные вопросы и положительный опыт организации принудительного лечения больных наркоманиями в ИТУ и ЛТП. Сборник передового опыта № 8. - Домодедово: ВИПК МВД СССР. - 1988. — С.23-27.

232. Мелентьев М. Соотношение целей уголовного наказания и задач исправительно-трудового законодательства в свете реформы уголовно-исполнительной системы в Украине // Проблемы совершенствования деятельности уголовно-исполнительной системы: Материалы научно-практической конференции 13-14 мая 1993 года / под ред. д-ра юрид. наук В.А.Глушкова.— Киев: РИО Ин-та УАВД, 1994. — С.22-31.

233. Менеджмент у державному управлінні: Навчальний посібник / В.П. Петков, О.О. Соломенчук, С.В. Петков / За заг. ред. д-ра юр. наук В.П. Петкова. — Запоріжжя: Юридичний ін-т МВС України, 2001. — 303 с.

234. Методические указания по организации «Юридической клиники». / Сост. Л.И. Лазор, В.В. Гнилорыбов, Д.В. Шлыков – Луганск: Изд-во Восточноукр. нац. университета, 2000. – 36 с.

235. Мишев Ц. Взаимодействие органов народной милиции с общественностью при организации и проведении профилактической работы в туристическом комплексе «Албена» // Проблемы борьбы с преступностью в курортных городах. – М.: ВНИИ МВД, 1982. - С.70-74

236. Мозеров В.И. Организация индивидуальной профилактики в городах-курортах // Проблемы борьбы с преступностью в курортных городах. – М.: ВНИИ МВД, 1982.- С.81-95.

237. Научная организация управления органами внутренних дел: Учебное пособие. / Под.ред. Г.Г.Зуйкова. -М.: Акад. МВД СССР, 1984. - 318 с.

238. Немченко М.І. Шляхи вдосконалення моделі сучасної пенітенціарної установи // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 2003.— №8.— С.38-44.

239. Немченко М.І., Гамалій О.Г. Основи управління органами виконання покарань. Частина 1: Збірник лекцій. — К.: РВВ КІВС, 2000.— 100 с.

240. Немченко М.І., Гамалій О.Г. Основи управління органами виконання покарань. Частина 2: Збірник лекцій. — К.: РВВ КІВС, 2000.— 134 с.

241. Нижник Н.Р., Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління: Навчальний посібник / УАДУ при Президентові України.— К.: Видавництво УАДУ, 1998.— 159 с.

242. Нова концепція пенітенціарної системи / ред. Штанько І.В., Левочкін В.А. — К.: РВВ КІВС при УАВС, 1995. — 238 с.

243. Новіков М.М. Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства: Автореферат дис... к.ю.н. 12.00.01 / НУВС – Харків, 2002. – 18 с.

244. Общая теория права и государства: Учебник для студ. вузов, обуч. по спец. "Юриспруденция" / Афанасьев В.С., Герасимов А.П., Гойман В.И., и др. — 3.изд., перераб. и доп. — М. : Юристь, 2001. — 520 с.

245. Омаров А.М. Социальное управление. Некоторые вопросы теории и практики. - М.: Мысль, 1980. - 269 с.

246. Организация и управление в юридической клинике: Опыт практической деятельности в современной России: Учеб. Пособие. – М.: Дело, 2003. – 304 с.

247. Основи економічної теорії. Підручник / За ред. Мочерного С.В. – Тернопіль: АТ “ТАРНЕКС”, 1993. – 686 с.

248. Основні питання діяльності кримінально-виконавчої системи України. Навчальний посібник. Частина 1 / Під заг.ред Львовочкіна В.А.— К.:Леся, 2001.— 52 с.

249. Основы менеджмента: Учебник. для вузов / Д.Д. Вачугов, Т.Е. Березкина, Н.А. Кислякова и др. / Под ред. Д.Д. Вачугова. — 2-е изд. перераб и доп. — М.: Высшая школа, 2003. — 376 с.

250. Основы управления в органах внутренних дел: Учебник / Под ред. А.П. Коренева. - М.: Изд-во "Щит", 1996- - 343 с.

251. Основы экономических знаний для рабочих. Учебник. / Баранов А.А., Медведев В.А., Молдаван В.С. и др. – М.: Политиздат, 1973. – 334 с.

252. Панасюк М.Б Проблеми реабілітації ув'язнених: західних досвід. // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 2001.— №6.— с. 144-158.

253. Панасюк М.Б. Соціологія девіантної поведінки про злочинність та превентивні методи // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 2002.— №7.— с. 240-262.

254. Петров Г.И. Основы Советского социального управления. - Л.: ЛГУ, 1974. - 291 с.

255. Петров С.М. Организационные и правовые основы управления исполнением наказания в ИТУ: Учебное пособие / под ред. Туманова Г.А.— Домодедово: ВИПК МВД СССР, 1991. — 112 с.

256. Петров С.М., Туманов Г.А. О двух стратегиях реформирования УИН // Государство и право. — 1995. — №7. — С. 102-109.

257. Печников А. П. Возникновение и развитие отрядной системы в исправительно-трудовых колониях. // Вопросы уголовной ответственности, исполнения наказания и перевоспитания осужденных: Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей. — М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. — с. 7-15

258. Петков В.П. Управління виховно-виправним процесом: Автореф. дис...д.ю.н.: 12.00.07./ Запорізький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України.—Х., 1998.— 38 с.

259. Петков В.П. Управління виховно-виправним процесом: дис...д.ю.н.: 12.00.07./ Запорізький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України. — Х.,1998.— 448 арк.

260. Пионтковский А. Дисциплинарные наказания в карательных учреждениях // Журнал Министерства юстиции.— 1904.— апрель.— С.59-101.

261. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / за ред. к.ю.н. Ю.Ф.Кравченка.— К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999.— 702 с.

262. Познышев С.В. Основы пенитенциарной науки. — М., 1923. — 343 с.

263. Познышев С.В. Очерки тюремоведения. — М.: изд. Снегиревой, 1913. — 263 с.

264. Предпринимательское (хозяйственное) право: Учебник: В 2 т. / Андреев В. К., Андреева Л. В., Голубков А. Ю. и др. — М.: Юристъ, 1999. — 727 с.

265. Принс А. Преступность и репрессия.— М., 1898.—179 с.

266. Психологическое изучение осуждённых несовершеннолетних: Учебное пособие. / Под общей редакцией А.П.Северова. – Домодедово: ВИПК МВД СССР, 1991. – 171 с.

267. Пташинський О. Українське законодавство та заборона жорстокого поводження з ув'язненими // Аспект. Інформаційний бюлетень.— 2001.— №3.— С.3-7.

268. Пуйко В.М. Мета кримінального покарання: історико-правовий аналіз. // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС. - 2001. - №6. - С.108-116.

269. Радов Г. Пенітенціарна ідея: Думки на тему. – К.: МП “Леся”, 1997. – 288 с.

270. Радов Г. Социально-правовые и научные основы организации пенитенциарной системы украины в современных условиях. // Актуальні проблеми пенітенціарної системи України в сучасних умовах: Збірн. наук. праць. - Київ: РВВ КІВС при УАВС, 1996. – С.5-10.

271. Радов Г. Цели исполнения наказания и иных мер уголовно-правового воздействия: социальная обусловленность и правовое регулирование // Проблемы гуманизации исполнения уголовных наказаний: Сборник научных трудов.— Рязань: РВШ МВД СССР. - 1990.— С.128-135.

272. Радов Г.О. Доктринальна модель Закону ”Про пенітенціарну систему України” // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. — 1997. — №2. — С.12-53.

273. Радов Г.О. Персонал и взаимодействие тюрьмы и общества // Права людини. Інформаційний бюлетень Харківської правозахисної групи. — 1-15 листопада 2000.— №31.— С.2-6.

274. Радов Г.О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 1996.— №1.— С.12-17.

275. Рекомендації щодо взаємодії з релігійними організаціями з питань їх участі в духовному вихованні осіб, які утримуються в установах кримінально-виконавчої системи. // Інформаційний бюлетень № 4. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань

України у 1999 році.— К: Державний департамент України з питань виконання покарань, 2000.— С.27-28.

276. Ременсон А.Л. Вопросы лишения свободы и общее учение о наказании/ Материалы научной конференции, посвященной проблемам ИТП. — Томск: Изд. Томск. Универ., 1961.— С.14-31.

277. Реформування державного управління: проблеми і перспективи / За ред. В.В.Цветкова.- К.: Оріяни, 1998.-363 с.

278. Річний звіт Міжнародного фонду “Відродження” за 2003 рік. – К.: МФВ, 2004. – 126 с.

279. Робинс С., Коултэр М. Менеджмент, 6-е издание: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 880 с.

280. Рогожин В.А. Взаимодействие следователя с органами дознания при расследовании преступлений несовершеннолетних: Учебное пособие. -Киев.: КВШ МВД СССР, 1985. - 84 с.

281. Романенко О.В. До питання про роль громадянського суспільства в ресоціалізації засуджених. // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 1998.— №3.— С.99-103.

282. Романенко О.В. Проблеми правосуб'єктності інститутів громадянського суспільства в діяльності установ кримінально-виконавчої системи України // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. Бюлетень КІВС. – 1999. - № 4 – С.22–29.

283. Рошин А.И. О повышении эффективности предупреждения преступлений в ИТУ. // Вопросы совершенствования исполнения наказаний и предупреждение правонарушений в исправительно-трудовых учреждениях: Межвузовский сборник научных трудов.— Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского. - 1987. — С.61-63

284. Рудник В. Соціально-кримінологічні наслідки застосування кримінального покарання у вигляді позбавлення волі. // Актуальні проблеми пенітенціарної системи України в сучасних умовах: Збірн. наук. праць. - Київ: РВВ КІВС при УАВС. - 1996. – С.10-24.

285. Сабинин Л.Х. Преступные дети и исправительные заведения. – Ровно: Тип-я Меерсона, 1898. – 72 с.

286. Селиверстов В.И. Уголовно-исполнительное право: Схемы и комментарии: Учебное пособие. – М.: Юриспруденция, 2000. – 192 с.

287. Сергеев В. Состояние пенитенциарной системы в России и роль общественных организаций в ее реформировании // Реформирование пенитенциарной системы. Материалы межд. конференции. — Минск: Бел. Хельс. Комитет, 1998. — С.32-40.

288. Середницький В.М. Соціально - корисні зв'язки засуджених позбавлення волі та їх правове регулювання. // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 1999.— №4. — С.39-43

289. Серова О.В. Трудове виховання та професійна підготовка як складові процесу ресоціалізації засуджених. // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 2001.— №6. — С.238-244

290. Сидорчук Л.А. Правові та організаційні питання створення та функціонування кримінальної міліції в Україні: дис... к.ю.н: 12.00.07/ НАВСУ.— К, 1998.— 175 арк.

291. Синьов В.М., Радов Г.О., Кривуша В.І., Беца О.В. Педагогічні основи ресоціалізації злочинців. — К.: Леся, 1997. — 272 с.

292. Синьов В.М., Беца О.В., Клімов М.В. Науково-педагогічні проблеми розвитку відомчої професійної освіти у сучасних умовах // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 2001.— №6. — С.310-324.

293. Синьов В.М., Клімов М.В. Концепція кадрового забезпечення діяльності пенітенціарної системи // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. — 1997. — №2. — С.70-86.

294. Синьов В.М., Кривуша В.І. Пенітенціарна педагогіка: в основних запитаннях і відповідях: Навчальний посібник. – Київ: РВВ КІВС, 2000. – 123 с.

295. Скубеник В.М. К вопросу о правовом положении осужденных к лишению свободы. // Вопросы совершенствования исполнения наказаний и

предупреждение правонарушений в исправительно-трудовых учреждениях: Межвузовский сборник научных трудов. — Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987. — С.28-32.

296. Смольянинов А.А. Ответственность условно осужденных (условно освобожденных) за правонарушения. // Вопросы уголовной ответственности, исполнения наказания и перевоспитания осужденных: Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей. — М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. — С.47-56

297. Стадник В.В., Йохна М.А. Менеджмент. Посібник. — К.: Академвидав, 2003. — 464 с.

298. Статут служби в Поправно-трудових установах УСРР. — Харків: Відділ міліції та розшуку, 1926.— 22 с.

299. Стевенс И. Одиночные тюрьмы в Бельгии, их физическая и нравственная гигиена. Изд.2.— М., 1903.— 167 с.

300. Степанюк А.Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): Дис...д-ра юрид. наук / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2002. — 393 с.

301. Стефанюк В. Адміністративний договір – вимога сьогодення // Право України. — 2003. - №11 - С.11-16

302. Стягов Г. И. Комплексный подход в организации принудительного лечения больных наркоманиями в ИТУ // Актуальные вопросы и положительный опыт организации принудительного лечения больных наркоманиями в ИТУ и ЛТП. Сборник передового опыта № 8. - Домодедово: ВИПК МВД СССР. - 1988. — С.14-19.

303. Стягов Г.И. Социально-правовые и медицинские аспекты борьбы с наркоманиями и пути их решения в СИЗО, ИТУ, ЛТП, ЛВП //Актуальные вопросы организации медицинского обеспечения в ИТУ, СИЗО, ЛТП: Курс лекций под ред. Волкова В.Н. - Домодедово: ВИПК МВД СССР, 1988. — С.3-26

304. Суворов А.Н., Аверин А.Н. “Социальное управление. Опыт философского анализа” – АНХ при СМССР экономики и управления. – М. ”Мысль” 1984.- 231 с.

305. Судові та правоохоронні органи України . Конспект лекцій. / Укл. Міткевич М.М. – Чернігів: ЧдіЕ, 2003. – 192 с.

306. Сулла В. В., Пищелко А. В. Индивидуально-воспитательная работа как фактор формирования у осужденных положительного отношения к режиму. // Вопросы уголовной ответственности, исполнения наказания и перевоспитания осужденных: Сборник научных трудов адъюнктов и соискателей. — М.: ВНИИ МВД СССР. - 1988. — С.16-22.

307. Теория управления в сфере правоохранительной деятельности / Под ред. В.Д. Малкова. - М.: Академия МВД России, 1990. - 324 с.

308. Тертышкин В.М., Слинько С.В. Взаимодействие следователя с иными подразделениями органов внутренних дел при расследовании преступлений. - Харьков.: Университет внутренних дел, 1995. -66 с.

309. Томпсон А.А., Стрикленд А.Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии / Пер. с англ. - М.: «Юнити», 1998.-576 с.

310. Трубников В.М., Харченко В.М. Кримінально-виконавче право України: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. — Х.: Право, 2001. — 384 с.

311. Трубников В.М., Харченко В.М. Кримінально-виконавче право України : Загальна частина: Навч. посіб. — Х.: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 1999. — 119 с.

312. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX — начала XXI века: Учебник для вузов / под ред. ДЮН, проф. А.И.Зубкова.— 2-е изд., перераб. и доп.— М.: Изд. НОРМА, 2002.— 720 с.

313. Уголовно-исполнительное право: Вопросы и ответы. / Под ред. проф. В.И. Селиверстова. — М.: Юриспруденция, 1999. — 160 с.

314. Удалова Л. Актуальні питання проведення дізнання в органах виконання покарань // Актуальні проблеми пенітенціарної системи України в сучасних умовах: Збірн. наук. праць. - Київ: РВВ КІВС при УАВС. - 1996. - С.89-92

315. Управление - это наука и искусство / А.Файоль, Г.Эмерсон, Ф.Тейлор, Г.Форд. - М.: Республика, 1992. – 196 с.

316. Управление горрайорганами внутренних дел: Учебник. / Под. ред. В.З.Веселого и В.Г.Кутушева - М.: Акад. МВД СССР, 1981. - 516 с.

317. Управление органами, исполняющими наказания: Методические разработки и материалы к курсу. / Под. ред. Г.А.Туманова -М.: Академия МВД СССР, 1980. - 386 с.

318. Управление персоналом организации: Учеб. пособие / Под ред. А.Я. Кибанова. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 509 с.

319. Усенко В.Ф. Професіоналізм оперативних апаратів і злочинність. // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів. – Наукове видання // За гол. ред. проф. В.Л.Регульського. – Львів: ЛІВС при НАВС України, 2000. – С.290-292

320. Усенко В.Ф., Гречанюк С.К. Організаційно-правові аспекти підприємницької діяльності засуджених до позбавлення волі // Науковий вісник Національної академії ДПС України – 2004. – №5(27) – С.254-258

321. Усенко В.Ф., Гречанюк С.К. Підприємницька діяльність засуджених до позбавлення волі // Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества. Часть 1. Сборник материалов международной научно-практической конференции. – Чернигов: Украинско-Российский институт (филиал) Московского государственного открытого университета в г. Чернигове, 2005. - С.19-24

322. Уткин В.А. Наказание и исправительно-трудовое воздействие. – Томск: Издательство ТГУ, 1984. – 188 с.

323. Фаренюк С. Деякі питання щодо реалізації норм кримінально-виконавчого права в правозастосувальній діяльності УВП. // Актуальні

проблеми пенітенціарної системи України в сучасних умовах: Збірн. наук. праць. - Київ: РВВ КІВС при УАВС. - 1996. - С.24-30.

324. Фаренюк С.Я. Пенітенціарні засади проекту кримінально-виконавчого кодексу України // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 1997.— №2.— С.25-29.

325. Фаренюк С.Я., Корчинський В.О. Виправлення засуджених— основна мета нового пенітенціарного законодавства // Проблеми пенітенціарної теорії та практики. Бюлетень КІВС.— 1998.— №3.— С.3-9.

326. Федик Є.І. Формування правової культури студентів-юристів: теоретичні та прикладні аспекти (на матеріалах діяльності навчальних закладів з підготовки молодших спеціалістів): Автореферат дис... к.ю.н. 12.00.01 / Львівський державний університет імені Івана Франка. – Львів., - 1996. – 18 с.

327. Философский энциклопедический словарь. / Гл.редакция Л.Ф.Ильичев, П.Н.Федосеев, С.М.Ковалев, В.Г.Панов. - М.: Советская энциклопедия, 1993. - 840 с.

328. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – 2 вид., перероб. і доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

329. Фойницкий И.Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. — СПб.: Типография МПС, 1889. — 504 с.

330. Харченко В.И. Анализ и оценка оперативной обстановки как средство обеспечения обоснованности управленческих решений в ОВД // Вопросы совершенствования управления органами внутренних дел : Реферативный сборник конкурсных работ слушателей Академии МВД СССР Выпуск I. – М.: Участок оперативной печати Академии МВД СССР. - 1989. – С.62-66.

331. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України / Упор. Г.О.Радов, І.І.Резник. — Київ: РВВ КІВС, 1998. — Т.1. - 4.1. - 414 с.

332. Хрестоматія з курсу “Кримінально-виконавче право” / Упоряд. Іваньков І.В – Донецьк: “Донецький меморіал”, 2000. – 230 с.

333. Цветков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). -Х.: Право, 1996. - 164 с.

334. Шванков В.М. Теоретические основы координации и взаимодействия в органах внутренних дел. - М.: Академия МВД СССР, 1978. - 127 с.

335. Шевченко В.І. Філософія: історія і сучасність. – Ч: РВВ ЧЕУ, 1997. – 177 с.

336. Ширвиндт Е.Г. Наше исправительно-трудовое законодательство. — М.: юр. Изд. РСФСР, 1925. — 116 с.

337. Школик А.М. Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності в Україні): Автореферат дис... к.ю.н.: 12.00.07 / Одеський державний університет ім. І.І. Мечникова — О., 2001.— 20 с.

338. Школик А.М. Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності в Україні: дис... к.ю.н.: 12.00.07./ Одеський державний університет ім. Мечнікова І.І. — О., 2000.—183 арк.

339. Шмаров И.В. Эффективность деятельности ИТУ. — М.: Юридическая литература, 1968. — 183 с.

340. Шулежко Т. До питання щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України // Актуальні проблеми пенітенціарної системи України в сучасних умовах: Збірн. наук праць. - Київ: РВВ КІВС при УАВС. - 1996. – С.55-61.

341. Щекин Г. Новое управленческое мышление требует прихода менеджеров нового типа // Персонал. — 1998. — №6. — С.50-55.

342. Щекин Г.В. Как эффективно управлять людьми: психология кадрового менеджмента: Науч.-практ. пособие.— К.: МАУП, 1999.— 400 с.

343. Щекин Г.В. Теория кадровой политики: Монография. — К.: МАУП, 1997.—176 с.

344. Щекін Г.В. Основи кадрового менеджменту. Підручник. Книга II. Підбір, навчання і розвиток персоналу. Видання 2-е, виправлене і доповнене. — К.: МЗУУП, 1993.— 200 с.

345. Южанин В.Е. Специально-предупредительные меры в системе средств достижения целей наказания в виде лишения свободы / Актуальные проблемы

исправительно-трудового права (теория и практика) – Рязань: Ротапринт РВШ МВД СССР, 1989. – С. 80-90.

346. Юлдашев О.А., Наборский В.М., Харкевич Г.Ю. Трудовая терапия больных наркоманиями в условиях стационара и ее роль в восстановлении трудоспособности в спец.ИТК // Актуальные вопросы и положительный опыт организации принудительного лечения больных наркоманиями в ИТУ и ЛТП. Сборник передового опыта № 8. - Домодедово: ВИПК МВД СССР. - 1988. - С.39-44.

347. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редколегії) та ін.— К.: “Українська енциклопедія”, 1998-2001., т. 4, 294

348. Юридичні клініки в Україні: роль завдання та організаційно-правові засади: Посібник / За ред. М.В. Дулеби – К.: “МП Леся”, 2003. – 120 с.

349. Яковюк І.В. Соціальна держава: питання теорії і шляхи її становлення: Автореферат дис...к.ю.н. / НЮОУ ім. Ярослава Мудрого – Харків, 2000. – 18 с.

350. Ясайтис Ю. Система исправительных дел Литовской Республики // Реформирование пенитенциарной системы. Материалы межд. конференции.— Минск: Бел. Хельс. Комитет, 1998.— С.97-104.

351. Mason G. Soul destroying // Police Review. - 7 July 2000. - P. 18-20.

352. Piccard Betty J. Introduction to social work. - 4th ed. - Chicago, 1988.-120 p.

353. Police Force, police service. Care and control in Britain / Edited by M.Stephens and S.Becker. - London, 1994. - 243 p.

354. Turban E., Meredith Jack R. Fundamentals of Management Science. -4th ed. - Homewood, Illinois, 1988. - 915 p

355. Walker S. The Police in America. An Introduction. - 2-nd ed. - New-York, 1992. - 412 p

356. <http://oracle2.rada.gov.ua>.

357. <http://kvs.gov.ua/info/press/pres.php?id=8>

358. <http://www.kivs.kiev.ua>

359. <http://www.irf.kiev.ua>

360. <http://www.kvs.gov.ua>

Додаток А

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Начальник Домницької виправної колонії №
135 Управління Державного департаменту
України з питань виконання покарань в
Чернігівській області
майор внутрішньої служби В.М. Павленко
“ _____ ” _____ 2004 р.

АКТ

впровадження матеріалів дисертаційного дослідження викладача кафедри кримінального права та процесу Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м. Чернігові Гречанюка С.К. “Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями” у практичну діяльність Домницької виправної колонії № 135 Управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в Чернігівській області

Комісія у складі: першого заступника начальника Домницької ВК №135, майора внутрішньої служби С.М. Чудовського, начальника виправного центру при Домницькій ВК № 135, лейтенанта внутрішньої служби М.М. Сикала, начальника відділення соціально-психологічної служби Домницької ВК №135, лейтенанта внутрішньої служби А.В. Косенка склали даний акт у тому, що матеріали дисертаційного дослідження викладача кафедри кримінального права та процесу Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м. Чернігові Гречанюка С.К. “Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями” впроваджені у практичну діяльність Домницької виправної колонії № 135 Управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в Чернігівській області наступним чином:

1. Окремі висновки дисертаційного дослідження використовуються при формуванні методологічних засад реалізації Програми подальшого

реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України №167 від 15.02.2002 р.

2. Розроблена програма занять по підготовці засуджених до звільнення використовується при проведенні занять у школі по підготовці до звільнення, що функціонує у Домницькій виправній колонії № 135.

3. Інформація, що проаналізована в дисертаційному дослідженні, використовується при складанні виховних планів та програм Домницької виправної колонії № 135.

4. Матеріали щодо взаємодії кримінально-виконавчих установ з правоохоронними органами та недержавними організаціями використовуються при здійсненні управління керівництвом установи, а також для організації спеціальнопопереджувальної діяльності.

5. Результати дослідження Гречанюка С.К. використовуються при організації роботи з особовим складом Домницької виправної колонії № 135, зокрема при проведенні занять з службової підготовки.

Члени комісії:

С.М. Чудовський

М.М. Сикал

А.В. Косенок

Додаток Б**“ЗАТВЕРДЖУЮ”**

Директор Українсько-Російського інституту
(філії) Московського державного відкритого
університету в м. Чернігові

А.В. Железняк

“ _____ ” _____ 2004 р.

АКТ

впровадження матеріалів дисертаційного дослідження викладача кафедри кримінального права та процесу Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м. Чернігові Гречанюка С.К. “Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними структурами” у навчальний процес Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м. Чернігові

Комісія у складі: заступника директора інституту з навчальної та наукової роботи, кандидата юридичних наук, доцента В.В. Іванова, начальника кафедри кримінального права та процесу В.М.Єфімова, начальника навчально-методичного відділу інституту Л.Л.Ляшенко склали цей акт у тому, що результати дисертаційного дослідження викладача кафедри кримінального права та процесу Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м. Чернігові Гречанюка С.К. “Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними структурами” впроваджені у навчальний процес Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м. Чернігові наступним чином:

- Основні результати дисертації Гречанюка С.К. використовуються при викладанні навчальних дисциплін “Адміністративне право” (тема:

“Адміністративно-правове регулювання окремих галузей діяльності виконавчої влади”, “Управління в галузі внутрішніх справ”), “Судові та правоохоронні органи” (тема: “Органи виконання покарань”), Кримінально-виконавче право” (теми: “Контроль за діяльністю установ та органів виконання покарань”, “Нагляд в установах виконання покарання”), “Кримінальне право” (теми: “Поняття та мета покарання. Система та види покарань”, “Звільнення від покарання”), “Кримінологія” (тема: “Пенітенціарна кримінологія”)

– За матеріалами дослідження Гречанюком С.К. було підготовано лекції з: кримінально-виконавчого права на тему “Взаємодія кримінально-виконавчих установ з державними та недержавними підприємствами, установами та організаціями”; кримінології, на тему “Місце пенітенціарної кримінології в системі науки кримінології”

Члени комісії:

В.В. Іванов

В.М. Єфімов

Л.Л. Ляшенко

Додаток В**“ЗАТВЕРДЖУЮ”**

Перший заступник голови

Чернігівської обласної адміністрації

О.О.ОБУШНИЙ

“ _____ ” _____ 2005р.

АКТ

впровадження матеріалів дисертаційного дослідження викладача кафедри кримінального права та кримінального процесу Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м. Чернігові, здобувача кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національної академії державної податкової служби України Гречанюка С.К. на тему “Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями” у практичну діяльність Чернігівської обласної державної адміністрації

Комісія у складі: заступника голови облдержадміністрації з гуманітарних, соціальних і політико-правових питань В.М.ТАНДУРИ, керівника апарату облдержадміністрації В.В.ПРИХОДЬКО, начальника відділу з питань діяльності правоохоронних органів, оборонної та мобілізаційної роботи Б.З.ЧЕРНІНА склали даний акт у тому, що матеріали дисертаційного дослідження викладача кафедри кримінального права та кримінального процесу Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м. Чернігові, здобувача кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національної академії державної податкової служби України Гречанюка С.К. на тему “Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями” впроваджені у практичну діяльність Чернігівської обласної державної адміністрації наступним чином:

1. Окремі висновки дисертаційного дослідження використовуються при формуванні методологічних засад регіональної політики взаємодії обласних державних інституцій з правоохоронними органами та громадськими організаціями;
2. Статистична та інша інформація, що проаналізована в дисертаційному дослідженні, використовується в діяльності окремих підрозділів Чернігівської обласної державної адміністрації, зокрема у відділі з питань діяльності правоохоронних органів, оборонної та мобілізаційної роботи;
3. Матеріали дисертаційного дослідження враховуються при організації взаємин облдержадміністрації з підрозділами кримінально-виконавчої системи.

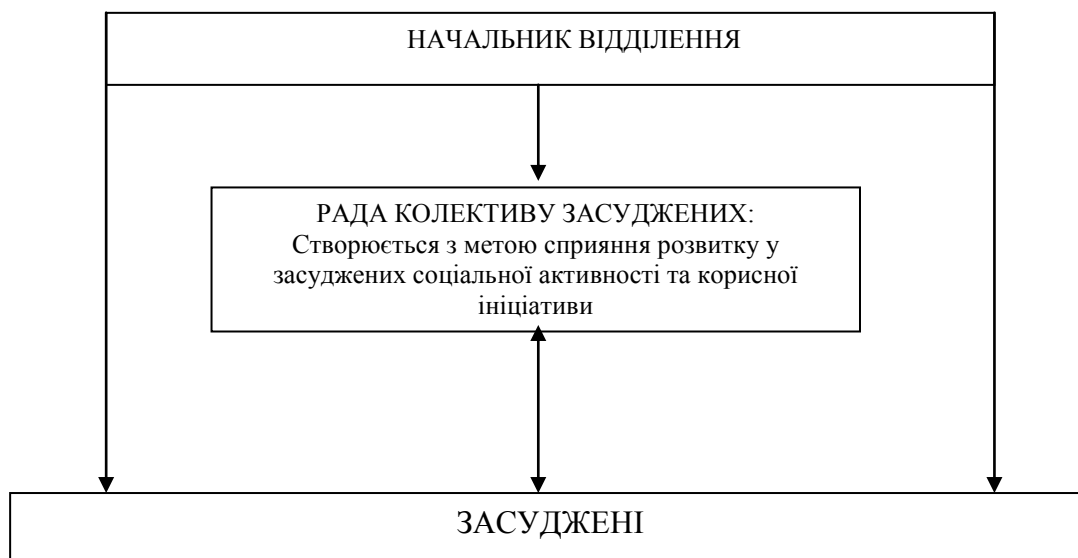
Члени комісії:

В.М.ТАНДУРА

В.В.ПРИХОДЬКО

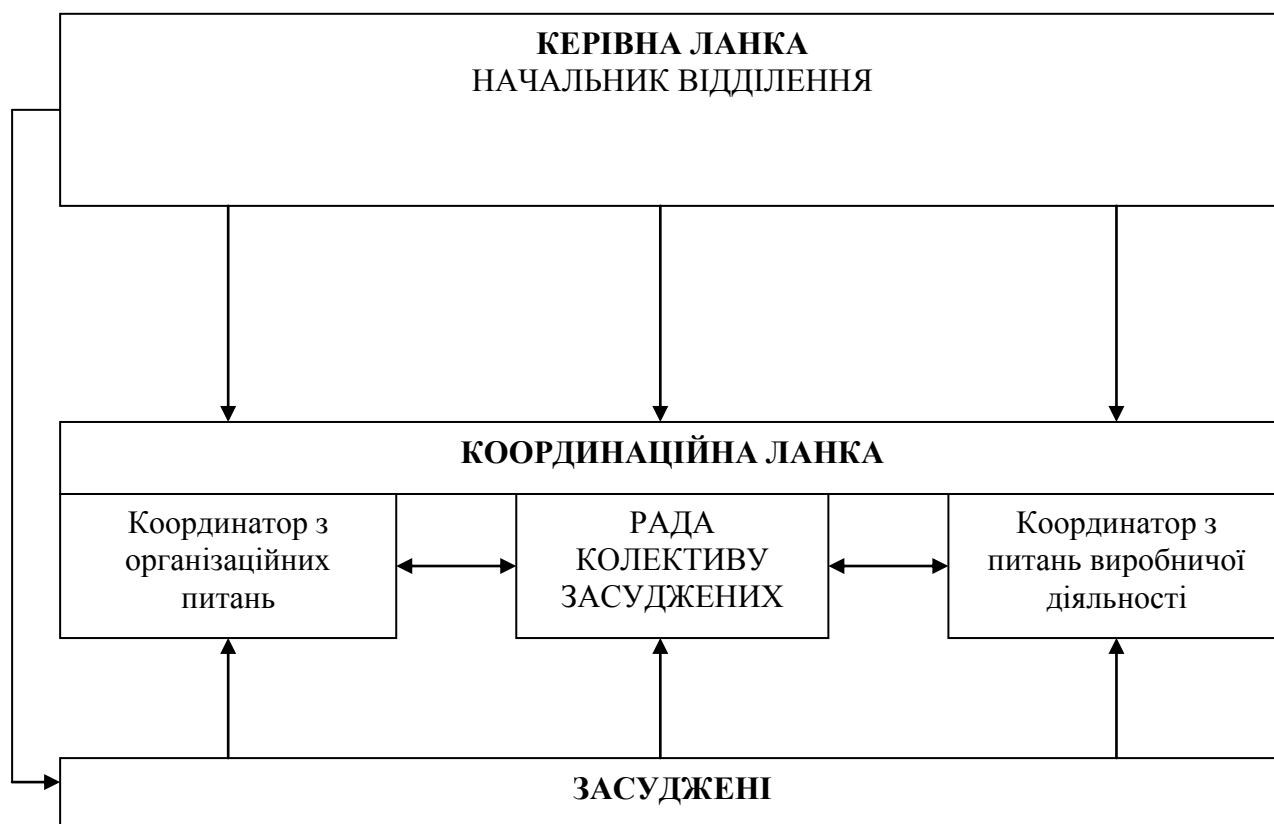
Б.З.ЧЕРНІН

Додаток Д
Сучасна організаційна схема відділення соціально-психологічної служби

Додаток Е

Пропонована управлінська структура відділення соціально-психологічної служби

Додаток Ж

Схема структури управління в установі виконання покарання (виправній колонії) служб, які безпосередньо працюють із засудженими

Додаток 3

АНКЕТА

(для працівників кримінально-виконавчої системи).

Вам пропонується заповнити дану анкету. Зібрані матеріали будуть використані у наукових дослідженнях, тому віднесіться, будь ласка, до процесу заповнення серйозно. З наведених питань необхідно обирати не більше 2 варіантів.

1. До засуджених необхідно відноситись як...
  - А) до злочинця;
  - Б) до людини;
  - В) до товариша;
  - Г) до “другосортної людини”;
  - Д) до друга;
2. Чи можна виправити засудженого?
  - А) так;
  - Б) ні;
  - В) частково;
3. За один робочий день в мене вистачає часу...
  - А) переглянути документацію;
  - Б) переглянути документацію та провести 2-4 бесіди із засудженими;
  - В) переглянути документацію та провести 2-4 бесіди із засудженими, написати декілька характеристик;
  - Г) відвідати зібрання у керівництва;
4. Чи задоволені Ви своєю роботою?
  - А) так
  - Б) дуже
  - В) ні
5. Чи відчуваєте Ви себе захищеним в соціальному, юридичному, фізичному аспекті?
  - А) так;
  - Б) ні;
6. Чи достатньо нормативно врегульовані питання організації взаємодії пенітенціарних установ з державними органами?
  - А) достатньо;
  - Б) не достатньо;
  - В) не розумію питання;
7. При проведенні виховних заходів найбільшого успіху та ефекту можна досягнути під час?
  - А) групової виховної роботи;
  - Б) індивідуальної виховної роботи;
  - В) застосування дисциплінарних заходів;
  - Г) масової виховної роботи;
8. Які першочергові заходи неурядової організації при взаємодії з пенітенціарними установами:
  - А) надання матеріально-технічної та іншої благодійної допомоги;
  - Б) проведення лекцій, бесід, концертів, правопросвітницьких заходів для засуджених;
  - В) такі заходи не потрібні взагалі;
9. Як ви відноситеся до участі релігійних організацій в діяльності кримінально-виконавчих установ
  - А) позитивно;

- Б) негативно;
- В) байдуже;

10. Чи знайомі ви зі змістом Рекомендації щодо взаємодії з релігійними організаціями з питань їх участі в духовному вихованні осіб, які утримуються в установах кримінально-виконавчої системи?

- А) так;
- Б) ні;
- В) в загальних рисах;
- Г) вважаю що таких рекомендацій взагалі не існує;

11. Чи вмієте ви робити презентацію, прес-релізи та інші матеріали для засобів масової інформації ? :

- А) так;
- Б) ні;
- В) не впевнений;

12. Які Ваші дії при виникненні та розповсюдженні пожежі:

- А) повідомити чергового помічника начальника установи;
- Б) конкретних дій визначити не можу;
- В) спробую загасити пожежу за допомогою засуджених;
- Г) буду рятуватись;

13. Чи виконуєте Ви крім своїх прямих, ще додаткові обов'язки?

- А) так;
- Б) ні;

14. Як часто Вам доводиться вислуховувати критику Вашої діяльності від керівників служб, що не є Вашим безпосереднім начальником?

- А) постійно;
- Б) часто;
- В) інколи;
- Г) ніколи;

15. Критика щодо Вашої професійної діяльності з боку керівництва:

- А) конструктивна;
- Б) деструктивна;
- В) для того щоб кожен знав власну позицію та місце в системі установи;

16. Я вважаю, що дистанційне навчання засуджених:

- А) негативно вплине на режим засуджених;
- Б) позитивно вплине на засуджених;
- В) дало змогу засудженим самореалізуватись;
- Г) нічого позитивного не надасть;

17. Чи рівень вашої зарплати відповідає виконуваний роботі?

- А) так;
- Б) ні;

18. Які спільні дії з представниками неурядових організацій ви могли би відзначити:

- А) проведення концертів;
- Б) консультування засуджених;
- В) обмін корисною інформацією;
- Г) не бачу можливих варіантів.

АНКЕТА
(для засуджених)

Вам пропонується заповнити дану анкету. Результати анкетування будуть використані у науковому дослідженні.

1. Чи знаєте ви власні права та порядок їх реалізації та захисту:
  - А) так;
  - Б) ні;
  - В) приблизно;

2. Чи порушуються Ваші права в даній установі співробітниками?
  - А) так;
  - Б) ні;

3. Хто з співробітників найчастіше працює з вами:
  - А) начальник установи;
  - Б) заступник начальника;
  - В) співробітник режимного відділу;
  - Г) начальнику відділення;
  - Д) психолог;
  - Е) лікар;

4. Хто із співробітників установ виконання покарань заслуговує Вашу повагу?
  - А) начальник установи;
  - Б) заступник начальника;
  - В) співробітник режимного відділу;
  - Г) начальнику відділення;
  - Д) психолог;
  - Е) лікар;
  - Є) черговий;
  - Ж) контролер;
  - З) ніхто;

5. Хто з співробітників здатен допомогти Вам:
  - А) начальник установи;
  - Б) заступник начальника;
  - В) співробітник режимного відділу;
  - Г) начальнику відділення;
  - Д) психолог;
  - Е) лікар;

6. Як ви відноситеся до участі релігійних організацій в діяльності кримінально-виконавчих установ
  - А) позитивно;
  - Б) негативно;
  - В) байдуже;

7. Чи відвідували Вашу установу священники?
  - А) так;
  - Б) ні;

8. Які Ваші враження від цих відвідувань?
  - А) позитивні;
  - Б) байдужі;

В) негативні;

9. Які Ваші дії при виникненні та розповсюдженні пожежі:

А) рятуватись;

Б) повідомити представників адміністрації колонії;

В) що робити не знаю;

10. Що Вас чекає після звільнення:

А) нічого

Б) щасливе життя;

В) проблеми та намагання їх вирішити;

Г) життя звичайної людини;

Д) Ваш варіант

---

11. Ваші плани на життя після звільнення:

А) буду працювати для того щоб ніколи не потрапити до УВП;

Б) повернуся до минулого способу життя;

В) працювати не буду;

Г) повернутись до УВП

Д) Ваш варіант

---

12. Як Ви ставитесь до можливості підприємницької діяльності засуджених?

А) позитивно;

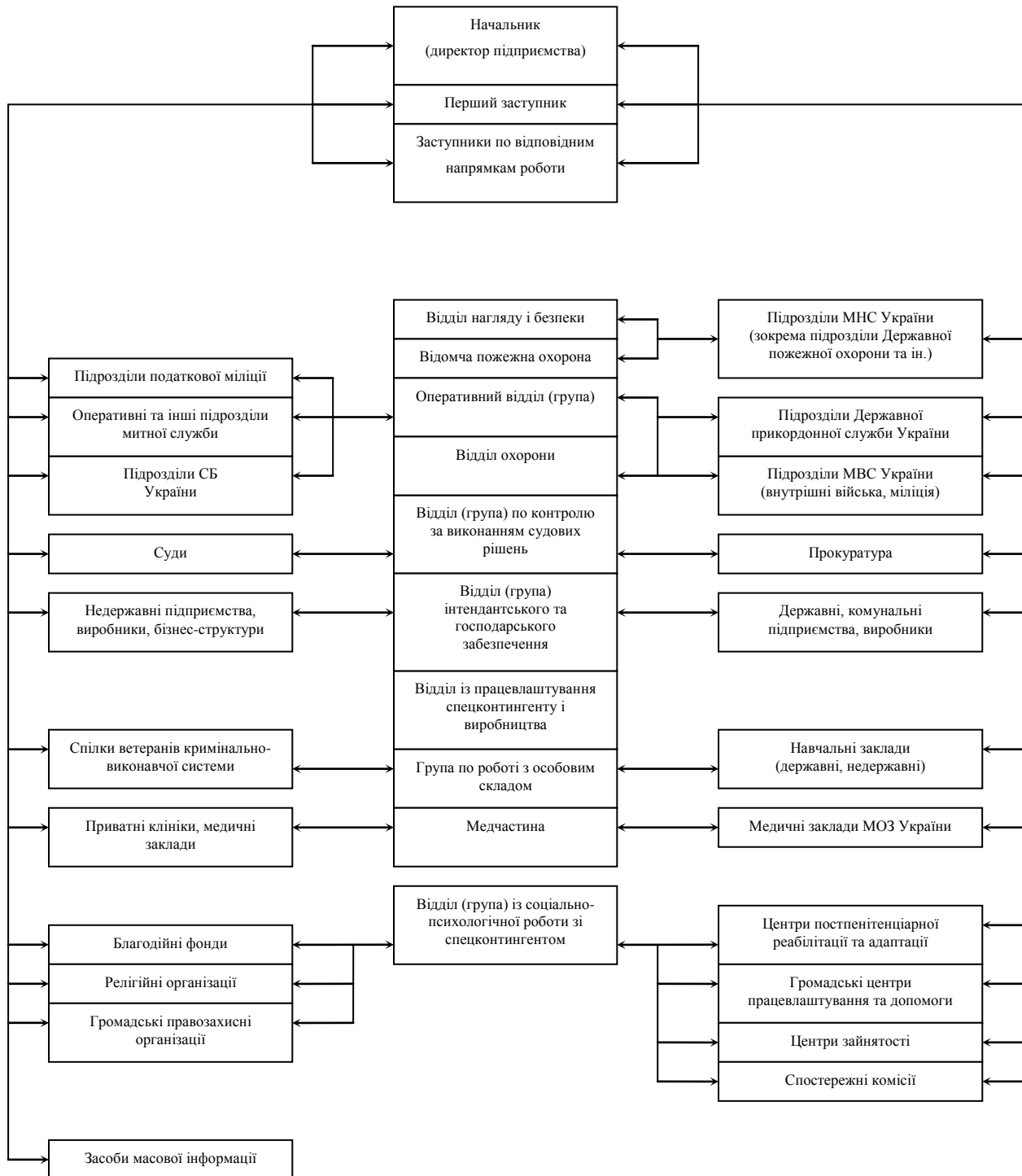
Б) негативно;

В) байдуже;

Г) не розумію що таке “підприємницька діяльність”;

Додаток К

Схема організації взаємодії різних служб кримінально-виконавчої установи з державними та недержавними інституціями

Додаток Л

Проект

Інструкція

про порядок організації підприємницької діяльності засуджених в кримінально-виконавчих установах України

1. Загальні положення

1.1. Підприємницька діяльність засуджених до позбавлення волі в кримінально-виконавчих установах може здійснюватися шляхом створення товариства з обмеженою відповідальністю (далі - Товариство).

1.2. Відповідно до Закону України «Про господарські товариства» товариствами з обмеженою відповідальністю є товариства, що мають статутний фонд, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Учасники товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів.

1.3 Дозвіл на створення Товариства надається начальником кримінально-виконавчої установи при наявності умов для його створення.

1.4 Умовами створення Товариства є:

1.4.1 Бажання засуджених займатися підприємницькою діяльністю.

1.4.2 Покриття засудженими витрат пов'язаних з організацією і функціонуванням Товариства.

1.4.3 Використання в діяльності Товариства коштів засуджених, а також інвестицій інших суб'єктів (фізичних або юридичних осіб).

1.4.4 Можливість засуджених отримувати прибуток від підприємницької діяльності.

1.4.5 Відповідність та підпорядкованість діяльності Товариства режиму відбування покарання.

1.4.6 Матеріально-технічна спроможність кримінально-виконавчої установи організувати діяльність Товариства.

1.5. Правовою основою підприємницької діяльності засуджених у вигляді Товариства є сукупність нормативно-правових актів, що прямо або

опосередковано регулюють суспільні відносини у сфері здійснення підприємницької діяльності, а також система спеціальних нормативно-правових актів, що регулюють порядок та умови відбування покарання засудженими до позбавлення волі.

2. Порядок створення Товариства

2.1. Пропозиція засуджених щодо створення Товариства і необхідні умови для забезпечення його діяльності розглядаються на загальних зборах засуджених, які виявили бажання займатися підприємницькою діяльністю шляхом створення Товариства, за участю представників керівництва кримінально-виконавчої установи.

2.2. Загальними зборами засуджених, які виявили бажання займатися підприємницькою діяльністю шляхом створення Товариства розглядається можливість створення Товариства, приймається рішення про доцільність його організації.

2.3. Загальними зборами засуджених, які виявили бажання займатися підприємницькою діяльністю шляхом створення Товариства розроблюється бізнес-план в якому зазначаються та обґрунтовуються: вид продукції, що планується виготовляти, потреба у виробничих приміщеннях, обладнанні та інструментах, порядок забезпечення сировиною та матеріалами, а також збуту готової продукції, ціну продукції, джерела надходження і порядок використання фінансових коштів та інвестицій тощо.

2.4 Адміністрація кримінально-виконавчої установи сприяє засудженим в одержанні необхідних даних та відповідної інформації для проведення розрахунків і обґрунтувань.

2.4. Бізнес-план затверджується начальником кримінально-виконавчої установи і узгоджується із заступником начальника обласного управління Державної кримінально-виконавчої служби з господарчо-виробничої діяльності.

2.5. Після узгодження бізнес-плану засуджені, які є засновниками Товариства, розроблюють проекти установчих документів - договору і статуту.

2.6. У статуті повинні бути зазначені основні характеристики діяльності Товариства: предмет і мета діяльності, склад засновників, найменування та місцезнаходження, розмір статутного фонду і пайової участі засновників, порядок розподілу прибутку і відшкодування збитків, структура і компетенція органів управління, порядок приймання ними рішень, порядок реорганізації та ліквідації.

2.6.1 В Установчому договорі вказується: склад засновників, предмет і мета діяльності, розмір статутного фонду і пайової участі засновників, порядок здійснення внесків у статутний фонд, порядок розподілу витрат між засновниками, пов'язаних з реєстрацією Товариства.

2.6.3. До установчих документів можуть бути внесені інші умови, що не суперечать законодавству України

2.7. Форми та порядок здійснення внесків засуджених у статутний фонд Товариства (кошти, майно та майнові права), а також здійснення інвестицій узгоджуються з керівництвом установи.

2.8. Установчі документи затверджуються загальним зібранням засуджених – засновників Товариства в присутності керівництва кримінально-виконавчої установи. Протокол зібрання засновників, узгоджений з начальником кримінально-виконавчої установи є дозволом на створення товариства з обмеженою відповідальністю засуджених.

2.9. Зміни, які сталися в установчих документах товариства з обмеженою відповідальністю засуджених і які вносяться до державного реєстру, підлягають державній реєстрації за тими ж правилами, що встановлені для державної реєстрації товариств з обмеженою відповідальністю.

2.10. Персонал кримінально-виконавчих установ забезпечує організацію платних послуг засудженим щодо реєстрації підприємницької діяльності, сплати обов'язкових платежів у відповідні бюджети.

3. Порядок взаємної діяльності Товариства та кримінально-виконавчої установи

3.1. Після реєстрації Товариства у встановленому порядку й одержання їм статусу юридичної особи положення його спільної діяльності з кримінально-виконавчою установою закріплюються договором.

3.2. У договорі між Товариством та кримінально-виконавчою установою визначаються права та обов'язки сторін, кошторис послуг, що надаються кримінально-виконавчою установою Товариству під час його діяльності та інше.

3.3. Для забезпечення діяльності Товариства керівництво кримінально-виконавчої установи узгоджено з керівництвом Товариства затверджують коло осіб з числа персоналу установи, які будуть представляти його інтереси у взаємовідносинах з партнерами по підприємницькій діяльності, установами, організаціями та органами державного управління.

3.4. Зазначені представники діють за дорученнями виданих Товариством та кримінально-виконавчої установи.

4. Гарантії дотримання спільних взаємозобов'язань.

4.1. Персонал кримінально-виконавчої установи на базі якої створено Товариство зобов'язаний:

4.1.1. контролювати додержання засудженими-засновниками та учасниками Товариства вимог режиму відбування покарання;

4.1.2. забезпечувати комерційну тайну в інтересах Товариства;

4.1.3. створювати необхідні умови для забезпечення збереження документів та майна Товариства, в тому числі шляхом його виокремленого розміщення;

4.1.4. надавати платні послуги Товариства в порядку та розмірах, передбачених договором.

4.2 Засуджені-засновники та учасники Товариства мають право:

4.2.1. брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в установчих документах;

4.2.2. брати участь у розподілі прибутку Товариства та одержувати його частку (дивіденди). Право на отримання частки прибутку (дивідендів) пропорційно частці кожного з учасників мають особи, які є учасниками Товариства на початок строку виплати дивідендів;

4.2.3. вийти в установленому порядку з Товариства;

4.2.4. одержувати інформацію про діяльність Товариства.

4.2.5. учасники можуть мати також інші права, передбачені законодавством і установчими документами Товариства.

4.3. На діяльність Товариств поширюються обмеження здійснення тих видів підприємницької діяльності, заборона яких передбачена законодавством України

4.4. Товариство з обмеженою відповідальністю засуджених має право створювати на території України філії та представництва відповідно до чинного законодавства України.

5. Прикінцеві положення

5.1. Печатка та документація, що стосується фінансової діяльності, зберігається в установленому керівництвом місці (бухгалтерія або відділ виконання судових рішень кримінально-виконавчої установи). Допуск до цієї документації керівників Товариства здійснюється в присутності керівництва кримінально-виконавчої установи.

5.2. Майно кримінально-виконавчої установи, яке необхідне для здійснення його діяльності, надається на умовах оренди у відповідності до договору між Товариством та установою.

5.3. Спори, що виникають при створенні товариства з обмеженою відповідальністю між засудженими-засновниками та керівництвом установи розглядаються територіальним управлінням кримінально-виконавчої системи, а після його реєстрації – в установленому законодавством України порядку.

5.4. Для ведення розрахунково-касових операцій товариству з обмеженою відповідальністю засуджених може бути відкритий кореспондентський рахунок

у банку, який обслуговує кримінально-виконавчу установу.

5.3. Рекламна діяльність Товариств невід’ємна складова інформаційного забезпечення їх діяльності.

5.3.1 Особи, які здійснюють на безоплатній основі діяльність щодо виробництва і розповсюдження рекламної інформації для Товариства, передачі свого майна (в тому числі коштів) іншим особам для виробництва і розповсюдження рекламної інформації для Товариства, користуються пільгами, передбаченими законодавством про благодійну діяльність.

5.4. Товариство ліквідується у випадках та у порядку передбаченому законодавством України.

ДОДАТОК М

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Начальник управління Державного
департаменту України з питань виконання
покарань в Чернігівській області
полковник внутрішньої служби

В.І.ЛОПАТІН

“ ___ ” _____ 2005 р.

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор Чернігівського юридичного
коледжу Державного департаменту України
з питань виконання покарань з навчальної
роботи, кандидат юридичних наук
підполковник внутрішньої служби

О.І.ОЛІЙНИК

“ ___ ” _____ 2005 р.

АКТ

впровадження матеріалів дисертаційного дослідження в.о. завідуючого кафедрою кримінального права та кримінального процесу Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м. Чернігові, здобувача кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національної академії державної податкової служби України С.К.Гречанюка на тему “Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями” у навчальний процес Чернігівського юридичного коледжу та практичну діяльність Державного департаменту України з питань виконання покарань

Комісія у складі: начальника циклу кримінально-правових дисциплін Чернігівського юридичного коледжу Державного департаменту України з питань виконання покарань підполковника внутрішньої служби І.В.Іванькова, начальника циклу загальноюридичних дисциплін Чернігівського юридичного коледжу Державного департаменту України з питань виконання покарань підполковника внутрішньої служби Д.М.Шевченка, заступника начальника управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в Чернігівській області полковника внутрішньої служби О.М.Воєдило склали даний акт у тому, що матеріали дисертаційного дослідження в.о. завідуючого кафедрою кримінального права та кримінального процесу Українсько-Російського інституту (філії) Московського державного відкритого університету в м. Чернігові, здобувача кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національної академії державної податкової служби України С.К.Гречанюка на тему “Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-

виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями” впроваджені у навчальний процес Чернігівського юридичного коледжу та практичну діяльність Державного департаменту України з питань виконання покарань наступним чином:

1. Основні результати дисертації С.К.Гречанюка використовуються в коледжі при викладанні навчальних дисциплін “Адміністративне право”, “Судові та правоохоронні органи”, “Кримінально-виконавче право”.

2. За матеріалами дослідження підготовлені лекції з кримінально-виконавчого та адміністративного права.

3. Окремі висновки дисертаційного дослідження використовуються при формуванні методологічних засад реалізації Програми подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002-2005 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України №167 від 15.02.2002 р.

4. Пропозиції щодо Закону України “Про державну кримінально-виконавчу службу”, підготовлені С.К.Гречанюком направлені у Державний департамент України з питань виконання покарань та враховані при його доопрацюванні, зокрема при формуванні принципів, цілей та завдань діяльності державної кримінально-виконавчої служби України та формуванні організаційно-правових засад взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними та неурядовими інституціями.

5. Результати дослідження С.К.Гречанюка використовуються керівництвом установ виконання покарання при визначенні напрямків та форм участі інститутів громадянського суспільства в їх діяльності.

Члени комісії:

_____
_____
_____

І.В.Іваньков

Д.М.Шевченко

О.М.Воєдило